

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเด็กและเยาวชน
โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน

นายสงศรี แสงศรี และคณะ

เสนอ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

การศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเด็กและเยาวชน
โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน

คณะผู้วิจัย

นายสองศรี แสงศรี	นายชมภู โคตรวิชา
นายจรัส ช่างชิง	นางสมบัติ ไชยวรรณ
นายแดนไชย ชายทวีป	นางหม่วย แสงศรี
นายนิพล พิศสุวรรณ	นางอรัญญา พรหมจันทร์
นายบุญมาก บุญทวี	นางบุญทิน โคตรวิชา
นายศิริ ชารีพร	นางสาวนุชรา วิเชียรชาติ
นายอนุชน ประสันลักษณ์	นางสาวทัศนีย์ จากผา
นางเทียนทอง สายเสนีย์	นายทองเหรียญ ชายทวีป
นายมณี แสงแก้ว	นายสิทุ สี่มาเมือง
นางประหยัด สราญรัมย์	นางสาวประไพ เจริญชัย
นางสุพรรณิ บัญชา	

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ฉบับนี้ เป็นการดำเนินงานตามโครงการ “การศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน” ของทีมวิจัยโรงเรียนบ้านกุคเสถียร ซึ่งได้ดำเนินการมาตั้งแต่เดือนเมษายน ๒๕๕๑ ถึงเดือน มีนาคม ๒๕๕๒ ข้อมูลและกิจกรรมทั้งหมดในรายงานฉบับนี้ เป็นข้อมูลที่เกิดจากการดำเนินงานโดยการมีส่วนร่วมของทีมวิจัยตามขอบข่ายกิจกรรมและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผลการดำเนินงานบางกิจกรรมยังมีอุปสรรคปัญหาอยู่บ้าง ตามเงื่อนไขเวลาและประสบการณ์ของทีมวิจัย แต่ถือว่าอุปสรรคปัญหา คือ โจทย์สำคัญที่ทีมวิจัยจะต้องร่วมมือกัน ค้นหาคำตอบและนำไปสู่การพัฒนาแก้ไขในโอกาสต่อไป

คณะผู้วิจัย

๓๐/๖/๕๒

สารบัญ

คำนำ.....	ก
สารบัญ.....	๗
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
ความเป็นมา.....	๑
คำถามวิจัย.....	๒
วัตถุประสงค์.....	๒
พื้นที่ศึกษา.....	๒
ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	๓
ผลที่คาดว่าจะได้รับ.....	๓
รายชื่อทีมวิจัย.....	๔
บทที่ ๒ วรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	๕
ภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๕
กระบวนการเรียนรู้.....	๕
บริบทของโรงเรียนบ้านกุศลเสถียร.....	๑๕
บทที่ ๓ กระบวนการดำเนินงานวิจัย.....	๑๕
ขอบเขตของการวิจัย.....	๑๕
วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๒๐
ปฏิบัติการในการวิจัย.....	๒๐
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๖๔
บทที่ ๔ ผลการวิจัย.....	๖๕
ผลการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน.....	๖๕
ผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	๖๖
ผลการเรียนรู้ของเด็ก.....	๗๓
รูปแบบการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน....	๘๔
การขยายผล.....	๘๖
บทเรียนของทีมวิจัย.....	๘๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย.....	๙๑
บรรณานุกรม.....	๑๐๑
ภาคผนวก.....	๑๐๒

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมา

โรงเรียนบ้านกุดเสียด เป็นโรงเรียนขนาดเล็ก ตั้งอยู่บ้านกุดเสียด ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอนกหวาด จังหวัดยโสธร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายโสธร เขต ๒ เปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มีคณะครูและผู้บริหาร จำนวน ๔ คน มีนักเรียนทั้งหมด ๓๕ คน มีพื้นที่ประมาณ ๓๒ ไร่ พื้นที่บริเวณด้านหลังโรงเรียน เป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ฤดูแล้งจะระงมด้วยเสียงจักจั่น ต้นตั่วออกดอกขาวบานสะพรั่ง ฤดูฝนมีเห็ดมากมายหลายชนิด ทั้งเห็ดโคน เห็ดระโงก เห็ดไค ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติที่มีความหลากหลาย บ้านกุดเสียดมีพื้นที่ทั้งหมด ๒๕๖๐ ไร่ พื้นที่ทำกิน ๑๕๕๓ ไร่ ไม้ยืนต้นและไม้เศรษฐกิจ ๑๔๔ ไร่ ที่อยู่อาศัย ๗๗๑ ไร่ พื้นที่ป่าชุมชน ๕๒ ไร่ มี ๕๗ ครัวเรือน ประชากร ๔๘๔ คน ชายจำนวน ๒๓๔ คน หญิง จำนวน ๒๕๐ คน ประกอบอาชีพทำนา มีกลุ่ม/องค์กร เช่น กลุ่มสตรีทอผ้า กลุ่มเกษตรอินทรีย์ ศูนย์สาธิตการตลาด กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มกองทุนโคกระบือ กลุ่มกองทุนปุ๋ย นอกจากนี้ยังมีปราชญ์ชาวบ้านหลายสาขา เช่น ด้านสมุนไพร เกษตรอินทรีย์ ฝ้ายมัดหมี่ หมอลำ ศาสนา ฝ้ายทอพื้นเมือง ถือเป็นต้นทุนของชาวมุขชนที่ได้รับการยอมรับ จากการพูดคุยของกลุ่มผู้นำในชุมชนเกี่ยวกับลูกหลานในชุมชน พบข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้ชีวิตของเด็กและเยาวชนในหมู่บ้านที่มีความแปลกแยกกับวิถีชีวิตของปู่ย่าตายาย กล่าวคือ เด็กจะไปโรงเรียนและกลับบ้านมาดูทีวี ไม่รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ไม่ช่วยพ่อแม่ทำนา ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ หรือช่วยงานพ่อแม่ที่เป็นงานด้านการเกษตร หรืองานหัตถกรรมในชุมชน ทำให้เด็กส่วนใหญ่ทำงานไม่เป็น แม้กระทั่งการทำนา เกี่ยวข้าว ซึ่งถือเป็นอาชีพหลัก สาเหตุอาจเป็นเพราะผู้ใหญ่ไม่ตระหนักถึงการปลูกฝังให้เด็กมีการเรียนรู้ในวิถีของตน มักกลัวลูกลำบาก ไม่อยากให้ลูกต้องมาทำอาชีพเกษตรดังเช่นตน เมื่อเรียนจบแล้ว ต้องการให้ลูกไปทำงานที่มีเงินเดือน แต่กลับพบว่า ลูกหลานส่วนใหญ่ทำงานไม่เป็น หรือขาดทักษะการทำงานต่าง ๆ และมีวิถีความเป็นอยู่ที่มีลักษณะแตกต่างห่างไกลกับชุมชนบ้านเกิดของตน มีค่านิยมที่เลียนแบบแนวทางบริโภคนิยม จึงมีคำถามถึงความน่าเป็นห่วงต่ออนาคตของลูกหลานว่า จะละทิ้งชุมชนและพบปัญหาในการดำเนินชีวิต หากต้องออกไปสู่สังคมภายนอก การปลูกฝังค่านิยมและทักษะชีวิตที่เหมาะสมแก่ลูกหลาน จึงไม่ใช่หน้าที่ของครูหรือพ่อแม่แต่เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นภาระของทุกคนในชุมชนที่จะต้องลุกขึ้นมาพร้อมกันในการเอาใจใส่ต่อลูกหลานในชุมชนของตนอย่างจริงจัง จากต้นทุนทางสังคมที่บ้านกุดเสียดมีอย่างหลายด้าน โดยเฉพาะด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งอาชีพเกษตร หัตถกรรมและประเพณี

ท้องถิ่น คณะครู ผู้บริหาร โรงเรียนบ้านกุดเสถียร แกนนำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านจึงมีความเห็นร่วมกันว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ควรได้รับการสืบทอดให้แก่คนรุ่นหลัง โดยเฉพาะกลุ่มเด็กในวัยเรียน เพื่อสร้างจิตสำนึกแห่งความรักถิ่นฐาน การเสริมสร้างทักษะในการทำงาน โดยจะร่วมกันสืบค้น ศึกษา เรียนรู้ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านกระบวนการหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนบ้านกุดเสถียร โดยบูรณาการการเรียนการสอนเข้ากับกลุ่มสาระการเรียนรู้ในโรงเรียน พร้อมให้ผู้เรียนทุกคน ได้เรียนรู้และลงมือปฏิบัติร่วมกับชุมชน โดยมุ่งให้เกิดผลถาวรแก่ผู้เรียนและชุมชน ซึ่งผลสำเร็จดังกล่าวจะนำไปสู่การพัฒนาที่มีรูปแบบและยั่งยืนต่อไป

คำถามวิจัย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนบ้านกุดเสถียรเป็นอย่างไร และรูปแบบการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนบ้านกุดเสถียร จะสามารถพัฒนาทักษะการทำงาน นิยัรักการทำงานและการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ปลุกฝังให้ผู้เรียนและเยาวชนรักและภูมิใจในท้องถิ่นได้หรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนและค้นหาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนบ้านกุดเสถียรในการพัฒนาเด็กและเยาวชน
๒. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาทักษะและสำนึกรักบ้านเกิด
๓. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

พื้นที่ศึกษา

โรงเรียนบ้านกุดเสถียรและชุมชนบ้านกุดเสถียร ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

๑. ประชุมทีมวิจัยเพื่อร่วมปรึกษาหาแนวทางและวางแผนการจัดทำโครงการ
๒. ศึกษารวบรวมข้อมูลชุมชนด้วยรูปแบบการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร สอบถามผู้รู้และร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลชุมชน
๓. คัดเลือกข้อมูลแก่ชุมชน นักเรียน เยาวชนและผู้เกี่ยวข้อง
๔. ประชุมวางแผนการจัดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม
๕. ดำเนินการตามแผนปฏิบัติงาน (กระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญา)
๖. สรุป วิเคราะห์ข้อมูล ถอดบทเรียนจากการจัดกิจกรรม
๗. จัดทำรายงานความก้าวหน้า
๘. ศึกษาฐานชุมชนราชธานีโสภ จังหวัดอุบลราชธานี
๙. จัดประชุม ประเมินผลการดำเนินงาน โครงการร่วมกับนักเรียน เยาวชนและผู้เกี่ยวข้อง
๑๐. จัดเวทีเสนอผลงานต่อชุมชน/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
๑๑. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนและองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนบ้านกุศเสถียรในการพัฒนาเด็กและเยาวชน
๒. เด็กได้เรียนรู้จากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาทักษะและสำนึกรักบ้านเกิด
๓. ได้รูปแบบการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

รายชื่อทีมวิจัย

๑. นายสองศรี แสงศรี	บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๒. นายจำรัส ช่างชิง	บ้านเลขที่ ๕๑๗ หมู่ ๑๒ ต.สามแยก อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๓. นายแคนไชย ชายทวีป	บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๔. นายนิพล พิสุวรรณ	บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๕. นายบุญมาก บุญทวี	บ้านเลขที่ ๔๔ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๖. นายศิริ ชารีพร	บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๗. นายอนุชน ประสันลักษณ์	บ้านเลขที่ ๑๑๐ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๘. นางเทียนทอง สายเสนีย์	บ้านเลขที่ ๗๖ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๙. นายมณี แสงแก้ว	บ้านเลขที่ ๗๗ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๑๐. นางประหยัด สราญรมย์	บ้านเลขที่ ๕๑ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๑๑. นางสุพรรณิ บัญชา	บ้านเลขที่ ๑๐๐ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๑๒. นายขมภู โคตรวิชา	บ้านเลขที่ ๕๖ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๑๓. นางสมบัติ ไชยวรรณ	บ้านเลขที่ ๕๕ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๑๔. นางหม่วย แสงศรี	บ้านเลขที่ ๓ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๑๕. นางอรัญญา พรหมจันทร์	บ้านเลขที่ ๑๑๔ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๑๖. นางบุญทิน โคตรวิชา	บ้านเลขที่ ๑๐๕ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๑๗. นางสาวนุชรา วิเชียรชาติ	บ้านเลขที่ ๓๕ หมู่ ๗ ต.คำไผ่ อ.ไทยเจริญ จ.ยโสธร
๑๘. นางสาวทัศนีย์ จากผา	บ้านเลขที่ ๓๗ หมู่ ๒ ต.สวาท อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๑๙. นายทองเหรียญ ชายทวีป	บ้านเลขที่ ๒๖ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๒๐. นายสีทูล สี่มาเมือง	บ้านเลขที่ ๖๕/๑ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
๒๑. นางสาวประไพ เจริญชัย	บ้านเลขที่ ๕๗ หมู่ ๖ ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร

บทที่ ๒

วรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัยการศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนบ้านกุศเสถียร ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ได้ศึกษาวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
๒. กระบวนการเรียนรู้
๓. บริบทของโรงเรียนบ้านกุศเสถียร

๑. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ที่ท้องถิ่นได้สั่งสมและสืบทอดกันมา ซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้อง และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน ซึ่งผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถ วิธีการ เครื่องมือเพื่อใช้ในการป้องกันและแก้ปัญหาของการดำรงชีวิตให้มีความสุขของบุคคลในท้องถิ่นให้อยู่รอด ([www. Nongbua. ru.ac.th](http://www.Nongbua.ru.ac.th))

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งได้มาจากประสบการณ์และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมา แต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกคนรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนเกิดเป็นความรู้ใหม่ ซึ่งภูมิปัญญาดังกล่าวเป็นความรู้เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิต และการทำมาหากิน เช่น การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า การจักสาน การทำเครื่องปั้นดินเผา นอกจากนั้นยังมีศิลปะ ดนตรี การละเล่น ประเพณีต่าง ๆ รวมทั้งการดูแลสุขภาพ อนามัยและการรักษาโรคด้วยสมุนไพร (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายโสธร เขต 1, ๒๕๕๐)

ภูมิปัญญา หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่าแสดงถึงความสามารถของบุคคลและสังคม ซึ่งได้สั่งสมและปฏิบัติสืบทอดกันมา ภูมิปัญญาจะเป็นทรัพยากรบุคคลหรือทรัพยากรความรู้ก็ได้ (www.isangate.com/local/knowledge.html)

ลักษณะของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญดังที่ผู้รู้ได้อธิบายไว้ ดังนี้

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (๒๕๓๖) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามี ๔ ลักษณะ คือ

๑. ความรู้และระบบความรู้ ภูมิปัญญาเป็นระบบความรู้ที่ไม่ถือว่าเป็นวิทยาศาสตร์จะนั้นในการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้านรู้อะไรอย่างเดียวไม่พอ ต้องศึกษาว่าเขาเห็นสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นได้อย่างไร

๒. การสั่งสมและการกระจายความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและการกระจายความรู้โดยการนำความรู้มาบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้าน สั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคน ๆ หนึ่ง ซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ เราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไรหมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอกคนอื่น ๆ ต่อมาได้อย่างไร

๓. การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา แต่พบว่า มีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

๔. การสร้างสรรค์ การปรับปรุงระบบความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ได้ถูกปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สมจิตร พรหมเทพ (๒๕๔๓ : ๖๓ - ๖๘) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านมีความสำคัญต่อชาวบ้าน ครอบครัว และชุมชน ดังต่อไปนี้

๑. เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตกาลยาวนานจนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเอง และชุมชนตลอดมา
๒. เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการจัดเกลาของกลุ่มคน
๓. เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์
๔. เป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
๕. เป็นแนวทางนำไปสู่การปรับตัวของชุมชน ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชน
๖. ช่วยเพิ่มความสมดุลระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมกับประชาชน

ประเภทของภูมิปัญญาชาวบ้าน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (๒๕๔๒ : ๒๕-๒๕) ได้จำแนก ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ๑๐ ประเภท ดังนี้

๑. เกษตรกรรม หมายถึง ความรู้ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะและ เทคนิคด้านเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเอง ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น ทำการเกษตรแบบผสมผสาน เป็นต้น

๒. อุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการ แปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาดเพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอันเป็นกระบวนการให้ชุมชน ท้องถิ่นพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้

๓. แพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนใน ชุมชนด้วยสมุนไพรและรักษาโรคแบบโบราณ

๔. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากคุณค่าของ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน

๕. กองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสม และบริหารกองทุนและธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและ โภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของ สมาชิกในชุมชน

๖. สวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของ คนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

๗. ศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

๘. การจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ ดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทั้งของ องค์กรชุมชน ศาสนา การศึกษา ตลอดจนองค์กรอื่น ๆ ในสังคมไทย

๙. ภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้ง ภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย ตลอดจนทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

๑๐. ศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์ ปรับใช้หลักธรรมคำสอนทาง ศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ

แนวการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านมี ๘ ประการ ดังนี้
(เอกวิทย์ ฌ กลาง, ๒๕๔๐ : ๑๘๒ - ๒๔๖)

๑. ภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ คือ การใช้ความรู้และอุบายในการดำเนินชีวิตตามสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เช่น การเลือกที่ตั้งถิ่นฐานที่อยู่ การหาแหล่งน้ำดื่มน้ำใช้ การปลูกพันธุ์ไม้ไว้ในบริเวณบ้าน เป็นต้น
๒. ภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์ การพึ่งพา
๓. ภูมิปัญญาในด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน
๔. ภูมิปัญญาในด้านสมุนไพร- ยากลางบ้าน
๕. ภูมิปัญญาในด้านโลกทัศน์ เป็นระบบรวบรวมความคิด ความอ่าน ความเชื่อ ทักษะคติที่บุคคลมีต่อโลก มีต่อสังคมมนุษย์เป็นนามธรรมอยู่ในจิตสำนึกของบุคคลอันเกิดจากความคิดและอารมณ์ ซึ่งประสานและก่อตัวขึ้นจากประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับมา เช่น โลกทัศน์และชีวทัศน์เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เป็นต้น
๖. ภูมิปัญญาในการปลูกฝังคุณธรรม การกำหนดปทัสถาน และการรักษาของคุณภาพของสังคม
๗. ภูมิปัญญาในการปรับตัวในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่น ของถิ่นใด จึงเป็นรากแก้วที่สำคัญให้ท้องถิ่นนั้นเจริญงอกงามอย่างมั่นคง ภูมิปัญญาของชาติพันธุ์หนึ่งอาจพัฒนาไปแตกต่างกับอีกชาติพันธุ์หนึ่งตามสภาพแวดล้อมตามสภาพสังคมในท้องถิ่นนั้นที่สามารถปรับใช้ในการแก้ปัญหาและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของสังคมนั้นๆ ได้

๒. กระบวนการเรียนรู้

ความหมายของกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การเรียนรู้ความเปลี่ยนแปลง โดยการพิสูจน์ข้อเท็จจริง อย่างเป็นขั้นตอน และเป็นรูปธรรมด้วยตนเอง หากแต่ละคนลองเริ่มย้อนกลับไปเมื่อยังเยาว์วัยว่า การเรียนรู้ของตนเองนั้น สิ่งใดที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นความรู้ที่ติดทนนานและประยุกต์ใช้เป็นอย่างดีโดยเปรียบเทียบระหว่าง สิ่งที่คุณทดลองทำ ลองผิดลองถูก กับสิ่งที่คนอื่นทำเพียงอย่างเดียว จะเห็นว่าเด็กที่มีโอกาสทำด้วยตนเองนั้น ความรู้ที่เป็นขบวนการย่อมซึมซับเข้าสู่ระบบความจำ จนสามารถทำได้ เมื่อทำซ้ำๆ บ่อยครั้งก็จะเกิดเป็นทักษะทำได้คล่อง ([www. Pls. trf.or.th](http://www.Pls.trf.or.th))

สุกัญญา ร้อยพิลา (๒๕๔๒) ได้ให้ความหมายของว่าของกระบวนการเรียนรู้ ว่ากระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ การจัดการความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชน ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น การเรียนรู้จากประสบการณ์ปราชญ์ชาวบ้าน การจัดเวทีถอดบทเรียน การลงมือปฏิบัติจริง การสาธิต การจัดนิทรรศการ การอบรมสัมมนา ฯลฯ

สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการในการปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิด และพฤติกรรมอันเนื่องมาจากได้รับประสบการณ์ และเป็นการปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น

ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้

ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ได้มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

อุทุมพร จามรมาน (๒๕๔๐) ได้ระบุว่า กระบวนการเรียนรู้ว่ามีขั้นตอนเริ่มตั้งแต่การรับรู้ การคิด การประเมิน การเรียนรู้ และมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การสังเกต การสงสัย การอยากรู้ คำตอบ การแสวงหา การคาดคะเน การหาข้อมูล และการตรวจสอบคำตอบ

Klausmeier and Ripple (๑๙๗๑ อ้างในอุทุมพร จามรมาน, ๒๕๔๐) ได้ระบุว่ากระบวนการเรียนรู้มี ๕ ขั้นตอน คือ

๑. การรู้ว่ามิจานที่จะต้องทำ หรือปัญหาที่จะต้องแก้
๒. การตั้งเป้าหมายของงาน
๓. การจัดระบบ รวบรวมสาระ และกระบวนการที่เกี่ยวข้อง
๔. การฝึกปฏิบัติภายใต้เงื่อนไข หรือสภาพการณ์ที่พึงพอใจและเป็นสุข
๕. การพัฒนาความสามารถที่คงที่ และความรู้ที่ชัดเจนถึงแก่น

หลุย จำปาเทศ (อ้างในอุทุมพร จามรมาน, ๒๕๔๐) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการเรียนรู้ว่าแบ่งออกเป็น ๔ ขั้นตอน คือ

๑. ขั้นรับรู้ (Perceiving) ผู้เรียนจะรับเอาความรู้เข้ามาโดยทางใดทางหนึ่ง หรือหลายทางจากระบบประสาททั้ง 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (ทัศนคติ)

๒. ขั้นขบคิด (Forming) ผู้เรียนจะคิดถึงรูปพรรณสัณฐาน ลักษณะ ขนาดและจะผสมผสานความคิดไปถึงขั้นเปรียบเทียบประเมินจนบางครั้งแยกไม่ไ้ระหว่างขั้นขบคิดกับขั้นเปรียบเทียบ

๓. ขั้นเปรียบเทียบ (Assessing) เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะการใช้การสังเกตเปรียบเทียบกับประสบการณ์เดิมที่เคยเห็นมาก่อนซึ่งนักเรียนแต่ละคนจะมีประสบการณ์เดิมไม่เหมือนกันความสามารถในการสอนของครูหรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันและกันของนักเรียนจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ กว้างขวาง และแม่นยำมากขึ้น แต่ก็ขึ้นอยู่กับเวลาและความลึกของวิชาการนั้นด้วย

๔. ขั้นเรียนรู้ (Learning) เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะเกิดความเข้าใจในสิ่งที่กำลังศึกษาอยู่ว่าคืออะไร โดยเฉพาะหากได้ผ่านประสาทรับรู้ในหลาย ๆ ทาง เช่น การดู การสัมผัส การชิม ฯลฯ

กระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์

กรมวิชาการ (๒๕๔๓ : ๗) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ ไว้ดังนี้ คือ

๑. มีความสนใจใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีฉันทะในการเรียนรู้ ถือว่า “ชีวิตที่มีความสุขคือชีวิตที่มีการเรียนรู้”

๒. มียุทธศาสตร์ในการเรียนรู้อย่างเป็นระบบนับตั้งแต่การรู้จักแสวงหาความรู้เครื่องมือในการเรียนรู้ที่หลากหลายตามความจำเป็นของยุคสมัย รู้จักคิด วิเคราะห์ แยกแยะประเมินค่าของข้อมูลที่ได้รับด้วยเหตุและผล รู้จักคิดสร้างสรรค์ สร้างความรู้และแนวทางเลือกใหม่มีความสามารถและความมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหาให้สำเร็จ

๓. มุ่งองค์ความรู้ที่เกิดการสังสมความรู้ ความเข้าใจ และความเชื่อมโยงระหว่างศาสตร์ต่าง ๆ และระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิทยาการสากลจนเกิดความรอบรู้และความลุ่มลึกขึ้นตามลำดับ

๔. มีศีลธรรมที่จะกำกับการประเมินค่า การตัดสินใจ มีความเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน จนเกิดอิสระภาพและความสงบสุขทั้งภายในสังคมและภายในตน

พิชิต ฤทธิจรูญ (๒๕๔๓) ได้สรุปผลว่ากระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต พร้อมทั้งจะรับหรือเลือกปฏิบัติแนวทางสารสนเทศเทคโนโลยีด้วยวิถีทางแห่งปัญญา คือ กระบวนการเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authenticity Learning) ดังนี้

๑. กระบวนการเรียนรู้ที่สมดุลและมีความสุข ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับ ความดี ความงาม และความจริง โดยผ่านกิจกรรมกลุ่ม และการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

๒. กระบวนการเรียนรู้ที่จะเรียนรู้ ได้แก่ การวิเคราะห์ การคิดจำแนก การคิดเชื่อมโยง การเรียนรู้วิธีการคิด แก้ปัญหา การคิดคาดการณ์ล่วงหน้า และการคิดสร้างสรรค์

๓. การเรียนรู้ที่จะทำและอยู่ร่วมกัน ได้แก่ การเรียนรู้ทักษะทางอาชีพและทักษะทางสังคม

๔. การเรียนรู้ที่จะเป็นบุคลิกภาพส่วนตัวที่ได้พัฒนาดีขึ้น เมื่อผู้เรียนได้รับการพัฒนาสติปัญญาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคลมีความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของตนเอง รู้จักควบคุมอารมณ์ของตนเอง รู้จักรอคอย รู้จักเห็นอกเห็นใจบุคคลอื่น มีความไวต่อความรู้สึกของผู้อื่น รวมทั้งรู้จักรักษาสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น จะทำให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ

๕. การเรียนรู้ที่แสวงหาวิธีการเรียน เมื่อผู้เรียนได้รับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง มีประสบการณ์แห่งการเรียนรู้ มีเจตคติและค่านิยมเกี่ยวกับการเรียนที่ดี จะช่วยทำให้ผู้เรียนมีความสุข เรียนรู้ที่จะรู้ เรียนรู้ที่จะทำ เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน และเรียนรู้ที่จะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานให้เป็นผู้ที่รู้วิธีการเรียนรู้

แนวการจัดกระบวนการเรียนรู้

กรมวิชาการ (๒๕๔๓) ได้กล่าวถึงรูปแบบหรือแนวการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ ดี เก่ง และมีสุข กิจกรรมที่จัดควรหลากหลาย ยืดหยุ่น ตอบสนองการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนในทุกด้าน โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑. การวิเคราะห์สาระการเรียนรู้ จากคำอธิบายรายวิชาตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร
๒. การวิเคราะห์ประเด็นการเรียนรู้ โดยวิเคราะห์จากสาระการเรียนรู้ (ที่ได้จากข้อ 1)
๓. การกำหนดสาระสำคัญ
๔. การกำหนดศักยภาพที่ต้องการพัฒนา (ดี เก่ง มีความสุข)
๕. การวางแผนการจัดกิจกรรม (บูรณาการกับกลุ่มประสบการณ์อื่น และตามวัฏจักรการเรียนรู้หรือเทคนิคการเรียนรู้ต่างๆ)

๖. เขียนแผนการจัดกิจกรรม

นอกจากนี้ กรมวิชาการ (๒๕๔๓) ได้กล่าวถึงการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) ไว้ว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยการทำหน้าที่ของวิทยากรกระบวนการ (Facilitator) ถือว่าเป็นแนวทาง ทางออกที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทย ในการให้ความรู้กับผู้ใหญ่ โดยเฉพาะสำหรับชุมชน หรือผู้ที่ต้องเข้าร่วมทำงานกับชุมชน ต้องคำนึงถึงลักษณะสำคัญบางประการอยู่เสมอ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ได้แก่

- เป็นการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ซึ่งแตกต่างไปจากเด็กนักเรียน ทั้งในด้านวัย กายภาพ และความคิด จิตใจ รวมทั้งบริบทในชีวิตของผู้เรียน มีมากมายหลากหลาย
- เป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม นั่นคือ ร่วมกันเรียนรู้ และ เรียนรู้ซึ่งกันและกัน
- อยู่ในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ยืดหยุ่น ไม่เคร่งครัด อึดอัด เกินไป
- การใช้เครื่องมือและเทคนิคที่เหมาะสมเพื่อสร้างการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นสิ่งสำคัญ
- สิ่งสำคัญที่สุดของกระบวนการ คือ แบบแผน วิธีคิด (กระบวนการทัศน์) ของผู้ที่เป็นวิทยากรกระบวนการ

แนวการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

เทคนิคพื้นฐานในที่นี้นอกจากเป็นเทคนิคในการจัดกระบวนการเรียนรู้แล้ว ยังหมายถึงการจัดกระบวนการเรียนรู้ในห้องประชุม (ทุกคนเป็นครู ทุกที่เป็นห้องเรียน) และสามารถใช้ในการกระบวนการพัฒนาที่ใช้รูปแบบการมีส่วนร่วมทั่วไปได้ด้วย มิได้จำกัดเฉพาะเรื่องกระบวนการเรียนรู้เท่านั้น มีแนวทางดังนี้ (www.esanphc.net/online/pl/pl.pdf)

๑. การออกแบบงาน (Task design)

แม้การออกแบบกลุ่มที่หลากหลายจะช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมได้มาก แต่ไม่ได้หมายความว่า การมีส่วนร่วมนั้นได้เกิดผลงานอย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่เสียเวลา หัวใจสำคัญของการบรรลุนานสูงสุดจึงอยู่ที่การกำหนดงานให้กับกลุ่ม ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญของการกำหนดงาน ๓ ประการ คือ

๑) กำหนดกิจกรรมที่ชัดเจนว่าจะให้สมาชิกแบ่งกลุ่มอย่างไร เพื่อทำอะไรใช้เวลาอย่างน้อยแค่ไหนเมื่อบรรลุนานแล้วจะให้ทำอะไรต่อ (เช่น เตรียมเสนอหน้าชั้นในเวลาที่กำหนดให้)

๒) กำหนดบทบาทของกลุ่มหรือสมาชิกที่ชัดเจน โดยปกติการกำหนดบทบาทในกลุ่มย่อยควรให้แต่ละกลุ่มมีบทบาทที่แตกต่างกัน เมื่อมารวมเสนอในกลุ่มใหญ่จึงจะเกิดการขยายเครือข่ายการเรียนรู้โดยไม่น่าเบื่อ การกำหนดบทบาทยังรวมถึงสมาชิกในกลุ่มด้วย เช่น บทบาทของการนำกลุ่ม การรวบรวมความเห็นการนำเสนอ เป็นต้น

๓) ควรมีโครงสร้างของงานที่ชัดเจน ซึ่งบอกรายละเอียดของกิจกรรมและบทบาท โดยทำเป็นข้อกำหนดงานที่วิทยากรแจ้งแก่สมาชิกหรือทำเป็นใบงานมอบให้กับกลุ่ม ซึ่งประการหลังจะเหมาะกับการทำกลุ่มย่อยที่ต้องการทำงานให้ได้ผลงานที่เป็นข้อสรุปของกลุ่ม โดยจัดทำเป็น

-ใบงาน เป็นข้อกำหนดผลงาน หรือใบมอบหมายงานให้กลุ่มเล็ก หรือกลุ่มย่อยระดมสมองที่มีรายละเอียดมาก และต้องการผลงานที่เป็นข้อสรุปของกลุ่มที่มีความลึกซึ้งมาก มักใช้ในกิจกรรมสะท้อนความคิดและอภิปราย และกิจกรรมประยุกต์แนวคิด

-ใบชี้แจง เป็นงานที่มีรายละเอียดไม่มากนักในกลุ่มใหญ่ ก่อนทำกิจกรรมกลุ่ม วิทยากรอาจเขียนใส่กระดาษหรือแผ่นใส ให้สมาชิกอ่านพร้อมกันในชั้นหรือในกลุ่มใหญ่ มักใช้ในกิจกรรมด้านประสบการณ์หรือประยุกต์แนวคิด

๒. เทคนิคการตั้งคำถาม

ลักษณะของคำถามที่จะก่อให้เกิดการอภิปรายกลุ่มนั้นจะต้องเป็นคำถามที่กระตุ้น ยั่วความคิด ทำทลายความคิด และควรเป็นคำถามปลายเปิดมากกว่าคำถามปิด เพื่อประสิทธิภาพในการใช้คำถาม

คำถามปิด เป็นคำถามเพื่อทราบข้อมูลโดยเฉพาะ ไม่ค่อยเอื้อให้เกิดการเปิดเผยตนเอง ได้ข้อมูลน้อยมาก จะได้คำตอบเพียงสั้น ๆ หรือคำตอบใช่ ไม่ใช่ มักเป็นคำถามที่ถามถึงใคร อะไร **คำถามเปิด** เป็นคำถามที่ไม่ได้กำหนดขอบเขตการตอบ ทำให้มีโอกาสดึงดูดถึงความคิด ความรู้สึกปัญหาประสบการณ์ตามความต้องการของผู้ตอบ ผู้ตอบจะได้เต็มที่สะดวกใจทำให้ทราบเรื่องราวต่าง ๆ ได้มากมาย มักเป็นคำถามที่ถามเกี่ยวกับ ทำไม อย่างไร

๓. การกำหนดบทบาทของผู้ร่วมเรียนรู้

- ๑) ช่วยกันค้นหาข้อมูล ให้ข้อมูล / ประสบการณ์/ความคิด
- ๒) ร่วมกันวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล ประสบการณ์ความคิดรวบยอด สรุป
- ๓) ทำงานภายในกลุ่มให้เป็นไปตามเวลาที่กำหนดให้
- ๔) ค้นหาความคิดเห็นร่วม (Common ground) ของกลุ่ม
- ๕) ช่วยกันกำหนดกิจกรรมที่จะนำ “ความคิดเห็นร่วม” ไปสู่การปฏิบัติ

๔. การประชุม/เรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

๑) ทุกความคิดเห็นที่สมาชิกกล่าวต่อกลุ่มถือว่ามีความหมายมีคุณค่า แต่ไม่มีการตัดสินว่าความคิดเห็นนั้นถูกหรือผิด สมาชิกสามารถอธิบายเหตุผลความรู้สึกลงต่อความคิดเห็นที่เสนอต่อกลุ่มโดยไม่มีการโต้เถียงสมาชิกกลุ่มจะช่วยเหลือเลือก / ค้นหา ความคิดเห็นร่วมเพื่อถือเป็นความคิดเห็นร่วมกันของกลุ่ม

๒) ทุกความคิดเห็น/ข้อมูลที่สมาชิกเสนอต้องได้รับการบันทึกให้ปรากฏบนแผ่นพลิก เพื่อให้ผู้อื่นได้มองเห็นอย่างชัดเจนซึ่งจะช่วยให้สมาชิกอื่น ๆ นามาคิดสืบเนื่องต่อกันได้ เป็นกรขยายเครือข่ายความคิด

๓) บริหารเวลาการทำงานให้เป็นไปตามที่กำหนดทุกขั้นตอน

๔) กลุ่มจะทำงานเกี่ยวข้องกับความคิดที่สมาชิกกลุ่มเห็นพ้องต้องกันเท่านั้น สิ่งที่ไม่เห็นพ้องจะถูกบันทึกและนำมาพิจารณาได้อีกหากมีเวลาหรือนำมาพิจารณาในโอกาสต่อ ๆ ไป

๕) กลุ่มจะไม่ทำงานในประเด็นที่สมาชิกกลุ่มมีความเห็นแตกต่างกัน

๖) สมาชิกที่เข้าร่วม ควรเข้าร่วมงานกับกลุ่มตั้งแต่เริ่มต้นอย่างต่อเนื่อง

๕. การสร้างบรรยากาศกลุ่ม

การสร้างบรรยากาศกลุ่มที่ดีและเหมาะสม เป็นกลยุทธ์ที่มีผลกระทบต่อการเปิดเผยความคิด ความรู้สึก ประสบการณ์ของสมาชิกกลุ่มด้วยความเต็มใจและจริงใจมีผลต่อการดำเนินงาน / อภิปรายภายในกลุ่ม บรรยากาศกลุ่มจึงควรมีลักษณะเป็นกันเองระหว่างสมาชิกกลุ่มด้วยกันและระหว่างวิทยากรกับสมาชิกกลุ่ม ลักษณะประจำของคนไทยคือความรักสนุก ใฝ่สัมพันธ์มากกว่าใฝ่สัมฤทธิ์ แต่มีความเกรงใจและไม่กล้าแสดงความคิดเห็น การจัดกิจกรรมนั้นเน้นการเพื่อละลายพฤติกรรมและสร้างสัมพันธ์ด้วยความสนุกสนานจะทำให้สมาชิกกลุ่มกล้าเปิดเผยตนเองด้วยความเต็มใจและจริงใจ

ทำให้การอภิปรายกลุ่มเป็นไปด้วยความราบรื่นและสมาชิกมีส่วนร่วมเต็มที่ นอกจากนี้กิจกรรม
 นันทนาการยังใช้เพื่อการนำไปสู่การปรับทัศนคติที่สะท้อนแง่คิด เป็นการนำเข้าสู่เรื่องที่จะอภิปราย
 ได้ง่ายขึ้น เช่น การใช้เกมส์ เพลง นิทานนำ

๖. การจัดสถานที่

สถานที่เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการดำเนินกระบวนการแบบมีส่วนร่วม ควรเป็นสถานที่ที่
 แยกเป็นสัดส่วนเฉพาะไม่พลุกพล่าน หรือถูกรบกวนจากเสียง ภาพ และบุคคลภายนอก ซึ่งจะช่วยให้
 กิจกรรมดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องไม่สะดุดเป็นครั้งคราว สมาชิกมีสมาธิในการร่วมกิจกรรมและ
 เปิดเผยตนเองได้เต็มที่สถานที่ควรมีลักษณะโล่ง มีเฉพาะเก้าอี้ ไม่มีโต๊ะเพื่อให้มีการเคลื่อนไหว
 เคลื่อนย้ายได้สะดวก ขณะดำเนินกิจกรรมกลุ่มมีการระบายอากาศที่ดี ไม่ร้อนอบอ้าว การจัดโต๊ะเก้าอี้
 ในรูปแบบต่าง ๆ สามารถสื่อให้คนเกิดความรู้สึกรับรู้ถึงตำแหน่ง อำนาจ ความร่วมมือ ความเท่าเทียม
 ความเป็นกันเอง ความเป็นพวกเดียวกัน การจัดเก้าอี้ที่เอื้อต่อกระบวนการกลุ่มจึงควรจัดเก้าอี้เป็นรูป
 โคงค์รีวงกลม รูปตัวยู รูปวงกลม โดยไม่มีโต๊ะ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มมีปฏิสัมพันธ์ด้วย อวจนภาษา
 (ภาษาร่างกาย) มีความรู้สึกเท่าเทียมกัน ลดความแตกต่างสถานภาพ รู้สึกเป็นกลุ่มเดียวกัน ไม่แปลก
 แยก แสดงความคิดเห็นได้เต็มที่

๗. เทคนิคการสื่อสาร

๑) การใช้ภาษากาย (อวจนภาษา)

ภาษากายเป็นการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ไม่ใช่คำพูด แต่มีความหมายสามารถสื่อ
 ถึงความรู้สึก ซึ่งมนุษย์สามารถรับรู้ได้ ได้แก่ การวางตัวกิริยาการเคลื่อนไหว การแสดงสีหน้าแวตา
 การประสานสายตา การสบตา น้ำเสียง การจัดสถานที่ สิ่งแวดล้อม ภาษากายมีความหมายที่ลึกซึ้งยิ่ง
 กว่าภาษาพูดการใช้สถานที่ที่มีจัดและสงบ ปราศจากการรบกวนและสิ่งรบกวนจากภายนอก ทำให้
 สมาชิกรู้สึกเป็นส่วนตัวการให้แสงสว่างทึบ ๆ (Dim Light) ที่มีเสียงเพลงสมาธิ (Meditation Music1)
 หรือเพลงผ่อนคลาย (Relaxation Music) เบา ๆ ให้ความรู้สึกผ่อนคลาย หรือเป็นสุขด้วยความสงบ
 และมีสันติการจัดเก้าอี้ติดกันเป็นรูปเส้นโค้งโดยไม่มีโต๊ะ ให้ความรู้สึกถึงความเป็นกลุ่มเดียวกัน
 ความเท่าเทียมที่ไม่แตกต่าง ความใกล้ชิด ความคุ้นเคยเป็นกันเองการใช้ น้ำเสียงอ่อนโยนนุ่มนวล การ
 สบตาและการยิ้มขณะตั้งคำถามหรือการพูดคุยด้วยแสดงให้เห็นถึงความเป็นกันเอง ความอบอุ่น ความ
 ไม่มีเงื่อนไขว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด การให้อภัยการยืนในระยะห่าง 1-2 ฟุต แสดงถึงความใกล้ชิดการแต่ง
 กายด้วยชุดสุภาพเรียบง่าย และการวางตัวสบาย ๆ แสดงถึงความเป็นกันเองเปิดเผย

๒) การสื่อสารด้วยการเขียน

การเขียนความคิดเห็น ข้อมูลประสบการณ์ลงในกระดาษแผ่นเล็ก ๆ โดยไม่ระบุชื่อ
 ผู้เขียนแล้วส่งให้วิทยากรหรือเลขากลุ่มรวบรวมเป็นหมวดหมู่ เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วน

ร่วมอย่างเท่าเทียมกัน ทำให้ทุกคนถกเถียงความคิดเห็นได้ดีกว่าการพูดเพียงอย่างเดียว อาจใช้เป็นการนำขึ้นต้นเพื่อนำไปสู่การอภิปรายที่มีประสิทธิภาพตามประเด็นที่ได้เขียนรวบรวมไว้ภายในเวลาที่จำกัด ความคิดเห็นที่รวบรวมได้ ควรบันทึกสั้น ๆ บนกระดาษแผ่นพลิกให้ทุกคนอ่านเห็นได้ชัดเจน การเขียนความคิดเห็น ข้อมูลประสบการณ์ลงในกระดาษแผ่นเล็ก ๆ โดยไม่ระบุชื่อผู้เขียนแล้วส่งให้วิทยากรหรือเลขากลุ่มรวบรวมเป็นหมวดหมู่ เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน ทำให้ทุกคนถกเถียงความคิดเห็นได้ดีกว่าการพูดเพียงอย่างเดียว อาจใช้เป็นการนำขึ้นต้นเพื่อนำไปสู่การอภิปรายที่มีประสิทธิภาพตามประเด็นที่ได้เขียนรวบรวมไว้ภายในเวลาที่จำกัด ความคิดเห็นที่รวบรวมได้ ควรบันทึกสั้น ๆ บนกระดาษแผ่นพลิกให้ทุกคนอ่านเห็นได้ชัดเจน การเขียนความคิดเห็นของทุกคนบนกระดาษแผ่นใหญ่ที่ติดฝาผนังตามประเด็นที่ตั้งไว้ ทำให้รู้สึกเป็นอิสระในการแสดง ความคิดเห็น ความคิดเห็นของแต่ละคนจะปรากฏให้สมาชิกทุกคนได้รับรู้ได้มากในเวลาที่จำกัดส่งเสริมการเรียนรู้ความเข้าใจซึ่งกันและกันหลังจากนั้นจึงให้แบ่งกลุ่มเพื่อช่วยกันสรุปประเด็นที่ปรากฏบนผนังหรือนำมาเชื่อมโยงกับประเด็นคำถามที่ตั้งขึ้นใหม่ วิธีนี้เป็นวิธีการส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่มอย่างมีส่วนร่วม ลดข้อโต้แย้งขัดแย้งและการข่มความคิดของผู้อื่น โดยมีวิทยากรช่วยสนับสนุนระดับรองกระบวนการกลุ่มให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ภายในเวลาที่กำหนด

๓. บริบทของโรงเรียนบ้านกุศเสถียร

๑. ข้อมูลทั่วไป

โรงเรียนบ้านกุศเสถียร ตั้งอยู่หมู่ ๖ บ้านกุศเสถียร ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร รหัสไปรษณีย์ ๓๕๑๒๐ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายโสธร เขต ๒ เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล ๑ - ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มีเนื้อที่ประมาณ ๓๒ ไร่ ๑ งาน ๑๕ ตารางวา มีเขตพื้นที่ให้บริการ ๑ หมู่บ้าน คือ บ้านกุศเสถียร

๒. ข้อมูลด้านการบริหาร

๒.๑ ผู้อำนวยการโรงเรียน ชื่อ นายจรัส ช่วงชิง วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาตรี (เกียรตินิยม อันดับ ๒) วิชาเอกภาษาไทย วิชาโท บริหารการศึกษา ดำรงตำแหน่งที่โรงเรียนนี้ ตั้งแต่ วันที่ ๓๑ เดือน ตุลาคม พ.ศ.๒๕๔๕

๒.๒ ประวัติโรงเรียนโดยสังเขป

โรงเรียนบ้านกุศเสถียร ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๑๖ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นโรงเรียนสาขา โรงเรียนประชาบาล ตำบลสัมผ่อ ๔ (วัดบ้านกุศเสถียร) อาศัยศาลาวัดเป็นอาคารเรียนชั่วคราว ต่อมา

เมื่อวันที่ ๑๕ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ ได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็นโรงเรียนประชาบาล ๕ (วัดบ้านกุดเสถียร) ปี พ.ศ. ๒๔๘๖ นายพรมมา บุปผาวัดย์ พร้อมด้วย คณะครู นักเรียนและชุมชนได้ร่วมกันก่อสร้างอาคารเรียนชั่วคราว ต่อมาเมื่อวันที่ ๑ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “โรงเรียนบ้านกุดเสถียร” ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้รับงบประมาณ สร้างอาคารเรียนแบบ สปช. ๑๐๑/๒๖ ขนาด ๓ ห้องเรียน จำนวน ๑ หลัง ใช้งบประมาณก่อสร้าง ๕๔๘,๖๗๗ บาท ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับงบประมาณ สร้างอาคารเรียนแบบ สปช. ๑๐๔-๗๒๖ ขนาด ๓ ห้องเรียน จำนวน ๑ หลัง ใช้งบประมาณก่อสร้างทั้งหมด ๘๐๐,๐๐๐ บาท นายหมี วรรณชาติ ดำรงตำแหน่งครูใหญ่คนแรก เมื่อเดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ ถึงเดือน เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๔ ปัจจุบัน นายจำรัส ช่วงชิง ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ เมื่อวันที่ ๓๑ เดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๕

๒.๓ คำขวัญโรงเรียน

คุณธรรมเด่น เป็นงาน ชาญวิชา

๒.๔ ๗สีประจำโรงเรียน

เขียว-เหลือง

สีเขียว หมายถึง ความเจริญงอกงาม ใฝ่รู้ใฝ่เรียน เพียรพัฒนา มีความก้าวหน้า

สีเหลือง หมายถึง ความมีระเบียบวินัย ใฝ่คุณธรรม

๓. ข้อมูลนักเรียน

๓.๑ ระดับชั้นอนุบาล ๑- ๒	จำนวน	๑๖	คน
๓.๒ ระดับประถมศึกษา	จำนวน	๑๕	คน
	รวม	๓๕	คน

๔. ข้อมูลบุคลากร

๔.๑ ผู้อำนวยการ	๑	คน
-----------------	---	----

นายจำรัส ช่วงชิง

๔.๒ ครูปฏิบัติการสอน	๓	คน
----------------------	---	----

๑) นางสาวนุชรา วิเชียรชาติ

๒) นางสาวทัศนีย์ จากผา

๓) นายอุดมศักดิ์ สมหมาย

๕. สภาพชุมชน

สภาพชุมชนโดยทั่วไปเป็นชุมชนชนบท มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย การคมนาคมสะดวกสบาย

มีหมู่บ้านในเขตตำบลสร้างมิ่ง ๑๑ หมู่บ้าน บริเวณล้อมรอบโรงเรียนเป็นทุ่งนาโล่ง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าว ปลูกยางพาราเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง มีกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ปลูกข้าวปลอดสารพิษ ผลิตปุ๋ยชีวภาพ มีศูนย์ฝึกอาชีพทอผ้าไหมในพระราชดำริและศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เฉลิมราชวงศ์ราชัน ๘๐ พรรษา ประเพณีที่นิยมกันในท้องถิ่น คือ การทำบุญบั้งไฟ ประเพณีงานสงกรานต์ ประเพณีบุญกฐิน ผ้าป่า เป็นต้น

๖. วิสัยทัศน์

โรงเรียนบ้านกุดเสถียรมุ่งพัฒนาสู่คุณภาพมาตรฐานการศึกษา พัฒนาสิ่งแวดล้อมพร้อมคุณธรรมนำวิชาการ สานงานชุมชน บนวิถีความเป็นไทยและเศรษฐกิจพอเพียง

๗. พันธกิจ

๗.๑ มุ่งพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี รักดนตรี กีฬาและงานศิลปะ มีทักษะการคิดวิเคราะห์ รักภูมิปัญญาไทย ใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

๗.๒ ส่งเสริมสนับสนุนครูให้ปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๗.๔ กำหนดโครงสร้าง แผนการบริหารงานอย่างเป็นระบบ มีความโปร่งใส มีประสิทธิภาพเกิดความคุ้มค่าในการดำเนินงาน

๘. เป้าหมาย

นักเรียน

เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ สู้งาน ซื่อสัตย์ มีคุณธรรมนำวิชาชีพ รู้จักการคิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา พัฒนตนบนความเป็นไทย ดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

ครู

พัฒนาครูให้มีความรู้ ความสามารถและมีทักษะการพัฒนาหลักสูตร ปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ศึกษาและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ใช้สื่อเทคโนโลยีได้เหมาะสมกับผู้เรียน

ผู้บริหาร

พัฒนาส่งเสริมให้มีภาวะความเป็นผู้นำทั้งด้านวิชาการ และการบริหารจัดการทั่วไปอย่างเป็นระบบ โปร่งใส ยุติธรรม พัฒนาหลักสูตรได้เหมาะสมกับผู้เรียนและท้องถิ่น เพิ่มศักยภาพการสร้าง ความสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

๙. นโยบาย

๙.๑ คุณธรรมนำความรู้ บูรณาการสู่เศรษฐกิจพอเพียง

๕.๒ พัฒนาทักษะการอ่าน การเขียนและส่งเสริมการใช้ภาษาไทยสื่อสารอย่างมีคุณภาพ

๕.๓ ส่งเสริมการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม

๕.๔ ส่งเสริมพัฒนาครูให้มีทักษะการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๕.๕ ปรับปรุงคุณภาพการศึกษาปฐมวัยให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน

๕.๖ ส่งเสริมและพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์

๕.๗ ส่งเสริมความเป็นเลิศด้านคณิตศาสตร์ ภาษาไทยและศิลปศึกษา

๕.๘ เสริมสร้างคุณธรรมพื้นฐาน ๘ ประการ (ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย สุภาพ

สะอาด สามัคคี มีน้ำใจ)

บทที่ ๓

กระบวนการดำเนินงานวิจัย

การดำเนินการวิจัยโครงการการศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเด็กและเยาวชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน ได้ดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

๑. ขอบเขตของการวิจัย
๒. วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล
๓. ปฏิบัติการในการวิจัย
๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

๑. ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

๑. พื้นที่วิจัย ได้แก่ สถานที่ดำเนินการวิจัย 2 แห่ง คือ

๑.๑ โรงเรียนบ้านกุดเสถียร ซึ่งใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ทอผ้า สมุนไพร เผ่าถ่าน ปุ๋ยชีวภาพ และใช้ในการจัดประชุมต่างๆ

๑.๒ บ้านกุดเสถียร ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรม สมุนไพร การทำนา

๑.๓ แหล่งเรียนรู้นอกชุมชน เช่น ภูหมากัง ศูนย์อนุรักษ์สมุนไพร จังหวัดมุกดาหาร ราชธานีอโศก

๒. กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนบ้านกุดเสถียรทุกคน ครูผู้สอนและผู้บริหาร โรงเรียนบ้านกุดเสถียรทุกคน ชาวบ้านบ้านกุดเสถียร (ทีมวิจัย และภูมิปัญญาท้องถิ่น)

๓. ผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งสิ้น 24 คน จำแนกดังนี้

๓.๑ ครูผู้สอนโรงเรียนบ้านกุดเสถียรทุกคน (๔ คน)

๓.๒ นักเรียนโรงเรียนบ้านกุดเสถียร ๓๓ คน

๓.๓ ทีมวิจัย (ชาวบ้าน) ๒๑ คน

๓.๔ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ๔ คน (ด้านการทอผ้า ประเพณีวัฒนธรรม)

๔. ตัวแปรในการวิจัย

๔.๑ ตัวแปรต้น ได้แก่ กิจกรรมการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนในการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๔.๒ ตัวแปรตาม ได้แก่ ข้อมูลประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ข้อมูลองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนบ้านกุศเสถียรในการพัฒนาเด็กและเยาวชน กระบวนการเรียนรู้ของเด็ก และเยาวชน และรูปแบบการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชนต่อการพัฒนาเด็ก และเยาวชน

๒. วิธีการเก็บข้อมูล

วิธีการเก็บข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้

๒.๑ การสังเกต ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมประกอบ กัน เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างหลากหลาย

๒.๒ การสัมภาษณ์ ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อเก็บ รวบรวมข้อมูลให้ได้ในระดับลึก

๒.๓ การสนทนากลุ่ม ส่วนใหญ่จะจัดขึ้นในที่ประชุมร่วมกับชุมชนในหมู่บ้าน เพื่อให้ได้ ข้อมูลที่หลากหลาย จากมุมมองของผู้คนในแวดวงต่าง ๆ กัน

๓. การปฏิบัติการในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทีมวิจัยได้ใช้ปฏิบัติการวิจัยตาม กิจกรรมดังนี้

๑. การชี้แจงรายละเอียดโครงการ/แนวทางการวิจัย/กำหนดประเด็นและข้อมูลในการศึกษา

วัน / เวลา วันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๑ เวลา ๑๔.๐๐ น.

สถานที่ ศูนย์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนบ้านกุศเสถียร

วัตถุประสงค์ - เพื่อแจ้งโครงการให้ทีมงานวิจัยรับทราบ
- เพื่อกำหนดประเด็นและข้อมูลในการศึกษา

วิธีดำเนินกิจกรรม (กระบวนการทำงาน)

ประชุมทีมวิจัย นัดทีมวิจัย เวลา ๑๔.๐๐ น. ประชุมจริง เวลา ๑๕.๐๐ น. ไม่ได้เตรียม อุปกรณ์แต่ใช้กระดาษเท่าที่มีอยู่ ห้องประชุมมีฝุ่นเยอะ ไม่ได้จัดเตรียมเช่นกัน

ผู้อำนวยการพินิจ คาคพันโน ผู้ประสานงาน และผู้ช่วยร่วมชี้แจง ทำความเข้าใจ แนะนำ ให้ ทีมวิจัยให้ทราบถึงกระบวนการวิจัย แนวทางการกำหนดกิจกรรมเพื่อหาคำตอบโจทย์วิจัยโดย กระตุ้นให้ทีมวิจัยแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกัน โดยทีมวิจัยมีการแสดงความคิดเห็นอย่าง กว้างขวางตามแนวทางที่ตนเองมีประสบการณ์มาก่อนในแต่ละด้าน ซึ่งในการประชุมครั้งนี้ทีมวิจัยได้

ข้อสรุปเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีในชุมชนที่จะนำมาศึกษา และสร้างกระบวนการเรียนรู้ในงานวิจัยครั้งนี้ คือ

- ๑) การทำเกษตรอินทรีย์
- ๒) การทอผ้าพื้นเมือง ย้อมสีธรรมชาติ
- ๓) การศึกษาสมุนไพร
- ๔) การศึกษาประเพณีที่สำคัญในชุมชน

หลังจากนั้นได้แบ่งทีมวิจัยออกเป็น ๔ ทีม เพื่อค้นหาข้อมูลมานำเสนอในการประชุมคราวต่อไป โดยการเก็บข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์ และสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ ซึ่งรายละเอียดของข้อมูลที่ควรเก็บ เช่น

๑. ข้อมูลชุมชน

- ประวัติความเป็นมา
- ประวัติศาสตร์ชุมชน
- วัฒนธรรมประเพณี

๒. ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญา

- ด้านการทอผ้าพื้นเมือง ย้อมสีธรรมชาติ ด้านวัฒนธรรมประเพณี

๓. ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์

- ศึกษาประวัติความเป็นมาของเกษตรอินทรีย์ ว่าเริ่มมีตั้งแต่เมื่อไหร่
เปลี่ยนแปลงตอนไหนและความสำคัญของเกษตรอินทรีย์

- วิธีการทำเกษตรอินทรีย์
- ประเภทของเกษตรอินทรีย์
- ปัญหาที่เกิดจากการเกษตร

๔. ข้อมูลเกี่ยวกับสมุนไพร

- ประเภทสมุนไพร
- สรรพคุณสมุนไพร
- การเพาะ ขยายพันธุ์และเก็บรักษา

๒. การกำหนดแผนการวิจัย

จัดประชุม ณ ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนบ้านกุศเสถียร เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๕๑ มีการนำข้อมูลบางส่วนมานำเสนอที่ประชุม เพื่อร่วมกันจัดทำปฏิทินการทำงาน ตลอด ๑ ปี กำหนดรายละเอียดแต่ละกิจกรรมที่จะดำเนินการเพื่อให้สามารถตอบโจทย์วิจัยได้ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

- เพื่อประชุมเตรียมการดำเนินงาน
- เพื่อชี้แจงงานหลักให้ทีมวิจัยรับทราบ
- เพื่อกำหนดปฏิทินการดำเนินงาน
- เพื่อชี้แจงเกี่ยวกับการเก็บข้อมูล
- เพื่อชี้แจงเกี่ยวกับการหาข้อมูล

วิธีดำเนินกิจกรรม(กระบวนการทำงาน)

เวลา ๐๘.๐๐ น. ทีมวิจัยได้ทยอยมาถึงที่ประชุม ต่างช่วยกันทำความสะอาดห้องประชุม ฝ่ายแม่บ้านก็เสิร์ฟน้ำสมุนไพรให้กับผู้เข้าร่วมประชุม เวลา ๐๘.๒๕ น. ผู้อำนวยการจรัส ช่วงชิง ได้พูดถึงคุณสมบัติของน้ำใบย่านาง : สมุนไพรมหัศจรรย์ ว่ามีคุณสมบัติเด่น คือปรับสภาพสมดุลให้กับร่างกาย (บางที่ต้องใช้สมุนไพรอื่นร่วมด้วย เช่น ใบผักอ่อมแซบ ใบเตย ใบบัวบก ใบคำลิง ผักบุ้ง ว่าน กาบหอย ใบเสลดพังพอน (พญาขอ) วิธีการใช้ง่าย ๆ โดยนำสมุนไพรที่กล่าวข้างต้นอย่างละ ๕ – ๑๐ ใบมาชงกับน้ำสะอาด แล้วกรองเอาเฉพาะน้ำสมุนไพร (น้ำครอโรฟิลล์) ดื่มก่อนอาหารหรือในขณะท้องว่าง ๑-๒ แก้ว ควรดื่มสด ๆ จึงจะได้คุณค่าอาหารเต็ม ๑๐๐ % ช่วยลดความอ้วน ขับยั้งการแพร่กระจายของเชื้อมะเร็ง ช่วยลดคอเลสเตอรอลในเม็ดเลือด รักษาโรคความดัน เบาหวาน หากง่ายราคาก็ถูก คุณค่านันต์

การประชุมวันนี้ แบ่งกิจกรรมหลักเป็น ๔ ประเภท คือ

๑. เกษตรอินทรีย์
๒. งานสมุนไพร
๓. ทอผ้าพื้นเมือง ย้อมสีธรรมชาติ
๔. วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น

กิจกรรมหลักแต่ละกิจกรรม มีกิจกรรมย่อย ดังนี้

เกษตรอินทรีย์ กิจกรรมที่จะดำเนินการ มีดังนี้

- ปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยน้ำชีวภาพ
- แปลงนาสาธิตเกษตรอินทรีย์
- การปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษ

งานสมุนไพร กิจกรรมที่จะดำเนินการ มีดังนี้

- เพาะและขยายพันธุ์
- แปรรูปสมุนไพร
- ศึกษาสมุนไพรธรรมชาติ / ค้นหาสมุนไพร
- เปิดตลาดเสวนาและจำหน่ายสมุนไพร พร้อมเกษตรอินทรีย์

งานทอผ้าพื้นเมือง ย้อมสีธรรมชาติ กิจกรรมที่จะดำเนินการ มีดังนี้

- แปลงสาธิตปลูกฝ้าย
- ศึกษาทดลองเพื่อหาสีธรรมชาติ
- การย้อมฝ้ายด้วยสีธรรมชาติ
- กระบวนการทอผ้า
- การแปรรูป และจัดจำหน่าย

งานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น กิจกรรมที่จะดำเนินการ มีดังนี้

- ศึกษาประเพณีบุญข้าวประดับดิน (งานสารท)
- ปลูกฝัง / ส่งเสริมเด็กและเยาวชนทำบุญตักบาตร

๓. การเก็บข้อมูลชุมชน

ทีมวิจัยและนักเรียน ได้ทำแบบสอบถาม โดยกำหนดหัวข้อที่จะเก็บข้อมูล ประกอบด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติชุมชน ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ข้อมูลวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น โดยมอบหมายให้ทีมวิจัยและเด็กๆ ออกเก็บข้อมูลจากผู้เฒ่าผู้แก่ โดยการสัมภาษณ์ พูดคุย จากนั้น นำข้อมูลทั้งหมดมาเขียนเรียบเรียง ตรวจสอบความถูกต้อง แล้วนำเข้าสู่ที่ประชุม เพื่อเสนอข้อมูลให้

ทีมวิจัย และนักเรียนได้เรียนรู้ร่วมกัน โดยข้อมูลจากการเก็บรวบรวมในครั้งนี้มีรายละเอียดข้อมูลซึ่งจะนำเสนอในบทที่ ๔

๔. การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์

ในการเรียนรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ ได้ออกแบบกิจกรรม โดยให้นักเรียนและทีมวิจัยเรียนรู้กับภูมิปัญญาในท้องถิ่นของบ้านกุศเสถียร และการไปศึกษาดูงานกับชุมชนต้นแบบ ซึ่งรายละเอียดของกิจกรรมต่างๆ มีดังนี้

๔.๑ การศึกษาดูงานเกษตรอินทรีย์ในงาน เพื่อฟ้าดิน ที่ราชธานีโศก อุบลราชธานี

เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม ๒๕๕๑ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ ความตระหนักในการทำเกษตรอินทรีย์ โดยทีมวิจัย/นักเรียน/ผู้ปกครอง การไปศึกษาดูงานในครั้งนี้ ให้นักเรียนและทีมวิจัยบันทึกการเรียนรู้ในสมุดบันทึก แล้วนำกลับมาสรุปพูดคุยถึงสิ่งที่เรียนรู้จากการศึกษาดูงาน ในการศึกษาดูงานครั้งนี้ ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการปลูกพืชผัก ผลไม้ โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ กระบวนการผลิตน้ำมันจากเมล็ดทานตะวัน การพัฒนางานเกษตรอินทรีย์ ทำให้ทีมวิจัยได้เรียนรู้แนวทางการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ ได้ศึกษาและเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง ได้นำความรู้มาประยุกต์ใช้ ได้รับความรู้และประสบการณ์ด้านพัฒนางานเกษตรอินทรีย์ และสามารถนำความรู้มาใช้ในการชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ

๔.๒ ปฏิบัติการทำปุ๋ยอินทรีย์

ใช้สถานที่โรงเรียนบ้านกุศเสถียร เป็นสถานที่ทำปุ๋ยอินทรีย์ มีทีมวิจัย/นักเรียน/ผู้ปกครอง ๕๖ คน ร่วมเรียนรู้ เมื่อวันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๑ โดยมีการประชุมทีมวิจัยแบ่งความรับผิดชอบจัดหาวัสดุอุปกรณ์ส่วนประกอบ เครื่องมือที่จะทำปุ๋ยอินทรีย์ให้ครบก่อนวันทำกิจกรรม

มีบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับการทำปุ๋ยอินทรีย์ และให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริง โดยเน้นให้ทุกคนมีส่วนร่วม

๔.๓ เรียนรู้การทำนาแบบเกษตรอินทรีย์

จัดเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๑ กิจกรรมนี้ใช้สถานที่ที่แปลงนาของนายมนิ แสงแก้ว มีทีมวิจัย/นักเรียน/ผู้ปกครองร่วมกิจกรรม นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการใส่ปุ๋ยอินทรีย์ในแปลงนา การไถนา การหว่านกล้า หลังจากเหน็ดเหนื่อยจากการไถนา หว่านกล้า นักเรียนและทีมวิจัย ก็จะมานั่งพักผ่อนได้ร่มไม้ และพูดคุยถึงความรู้สึกในการทำงาน และการเรียนรู้ที่ผ่านมา ร่วมกันร้องเพลง เศรษฐกิจพอเพียง ท่ามกลางธรรมชาติที่สวยงามยามหน้าฝน นักเรียนหลายคนถอดเสื้อ ทำทาสายลมที่โชยมาเป็นระยะ ๆ

๔.๔ เรียนรู้การปลูกผักปลอดสารพิษ

ใช้สถานที่ที่แปลงปลูกผักของบุดุสนะน้ำโรงเรียนบ้านกุดเสถียร โดยเรียนรู้การเตรียมแปลง โดยใช้รถไถ แล้วทีมวิจัยพร้อมเด็กนักเรียนช่วยกันทำแปลงปลูกถั่วฝักยาว/แตงร้านและพืชผักสวนครัว โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ทำเอง มีทีมวิจัยคอยแนะนำช่วยทำไปด้วยจนเสร็จ บรรยายการทำการกิจกรรมเป็นไปด้วยความสนุกสนาน

เวลา ๑๓.๐๐ น. ทีมวิจัยเริ่มทยอยเข้าสู่การเรียนรู้ พร้อมเครื่องมือ จอบ เสียม พลั่ว และพันธุ์ผัก เมล็ดฟัก โดยมีเงื่อนไขว่าใครมีพันธุ์ผักอะไร ก็ให้นำมาด้วยกัน เริ่มลงมือปฏิบัติงาน เวลา ๑๓.๐๐ น. ต่างช่วยกันถางหญ้า ดायหญ้า เพราะสภาพพื้นที่ค่อนข้างรกเรือทำงานได้ประมาณ ๑๕ นาที เกิดฝนตก ทีมงานวิจัยที่เป็นผู้ใหญ่ยังคงทำงาน แต่นักเรียนให้หลบฝน ทีมงานวิจัยก็ยังคงทำงานต่อไปเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่อง คุณเทียนทอง เริ่มมองเห็นความลำบากในการดายหญ้าออกจากหน้าดิน เพราะดินเหนียวมากจึงตกลงกันว่าให้คุณศรินทร์ดาไถนามายกร่อง การยกร่องก็เกิดปัญหาทางด้านความคิดของทีมงานวิจัยว่าจะทำอย่างไร บ้างก็ว่าถ้ายกร่องเลยไม่ดีจะเกิดหญ้า ควรต้องไถออกก่อน จนมีมติให้ทำการยกร่องเลยโดยไม่ต้องไถ ๒ ครั้ง พอทำการยกร่องได้ ๒ ร่อง ทางทีมวิจัยที่ว่างก็ลงมือคลุกปุ๋ยอินทรีย์โดยมีเด็กนักเรียนช่วยด้วยความสนใจบ้าง ไม่สนใจบ้าง กระตือรือร้นอยากทำงานบ้างตามวัยของเด็กโตที่ต่างกัน เมื่อปุ๋ยอินทรีย์ที่เตรียมไว้ไม่พอ พ่อเหรียญ หนึ่งในทีมวิจัยได้พาเด็ก ๆ ไปเซ็นเอาปุ๋ยที่ได้ทำการหมักไว้แล้วมาเสริม ต่างปรึกษากันว่าจะปลูกอะไร ที่ไหน เมื่อตกลงกันได้แล้ว จึงเริ่มปลูก

แถวที่ ๑ คือ ถั่วฝักยาว แตงกวาและบวบ เมื่อตกลงกันแล้วคุณสมบัติ, คุณเทียนทอง, คุณสุพรรณิ, คุณประหยัด ก็พาเด็กๆ ปลูกถั่วและบวบ โดย ๑ หลุม ให้ใส่เมล็ดพันธุ์ ๒ เมล็ด (๒ ต่อ ๑ หลุม) ส่วนเด็กชายเป็นคนคลุกปุ๋ยอินทรีย์และเซ็นปุ๋ยอินทรีย์มาเพิ่มอีก ส่วนทีมวิจัยคนอื่นๆ ก็ช่วยกันพรวนดิน เก็บหญ้าออกจากร่อง สักครูใหญ่ๆ นายชมภู โคตรวิชาได้นำผลกระทอนที่มีในสวนมาฝากทีมวิจัย ต่างก็กินกันอย่างเอร็ดอร่อย เพราะเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน กระทอนเต็ม

ตะกร้าหมคภายในเวลาอันรวดเร็ว ถือว่าเป็นการเพิ่มแรง คลายความเหน็ดเหนื่อย อีกครู่ต่อมารถขายขนมจีนก็วิ่งผ่านมา ทีมวิจัยก็ร้องเรียกซื้อ ๓ กิโลกรัม เพื่อจะนำไปกินหลังทำงานเสร็จ นี่ก็เป็นแรงใจในการทำงานอีกอย่างหนึ่ง

แถวที่ ๒ ปลุกเตงร้าน อีกฝั่งปลุกบวบเหมือนเดิม

แถวที่ ๓ ปลุกเตงร้าน พอถึงแถวนี้เริ่มมีปัญหา คือ คนปลุกเร่งคนทำแปลง เพราะคนทำแปลงเริ่มน้อยกว่าคนปลูก เด็กๆ ว่าการปลุกสนุกมากกว่าการขุดร่อง

แถวที่ ๔ ปลุกเตงร้าน(ที่เหลือจากแปลงที่ ๓)แต่ก็ไม่ได้เต็มแถวรอเมล็ดพันธุ์ที่ทีมวิจัย คุณเทียนทองไปซื้อเพิ่มอีก ที่บ้านสร้างมิ่ง ระยะทางประมาณ ๒ กิโลเมตร

แถวที่ ๕ ปลุกเตงร้านกับถั่วฝักยาว เหลือจากแถวที่ ๔

แถวที่ ๖ (แถวสุดท้าย) ปลุกต้นหอม นำทีมปลูกโดย คุณหม่วย พานักเรียนปลูกอย่างจะมีกเขม้น

ปลูกเสร็จ เวลา ๑๗.๐๐ น. เริ่มเก็บอุปกรณ์และแยกย้ายกันกลับบ้าน

ข้อค้นพบจากการปฏิบัติงาน

๑) การปลูกถั่วฝักยาว เตงร้าน ต้องมีการขุดร่องก่อนเพื่อป้องกันน้ำท่วมขัง

๒) การปลูกถั่วฝักยาว เตงร้านไม่ควรใส่เมล็ดพันธุ์มากเกินไปควรใส่เมล็ดพันธุ์ ๒ เมล็ด/

๑ หลุมการดำเนินกิจกรรมได้ผลตามแผนงานที่วางไว้ ทีมวิจัยได้เรียนรู้การปลูกถั่วฝักยาว เตงร้าน บวบ

๔.๖ เรียนรู้การถอนกล้า- การปักดำนา ครั้งที่ ๑

ใช้สถานที่ ที่แปลงสาธิตเกษตรอินทรีย์ ของนายมนี แสงแก้ว วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๑ โดยมีการแบ่งหน้าที่ กันเป็นทีมรับผิดชอบ เช่น ทีมเตรียมแปลงนาให้ใช้รถไถนาเดินตามสองคัน คัน

ที่หนึ่ง เป็นเครื่องสูบน้ำเนื่องจากปีนี้ฝนแล้ง แปลงนา/แปลงกล้าน้ำแห้งขอด ทีมขนปุ๋ยอินทรีย์ไป
หว่าน ทีมไถคราด แปลงนา ทีมวิจัยที่เป็นผู้หาญาเด็กถอนกล้า แนะนำ กำกับ ดูแลจนทีมไถ
แปลงนาเสร็จจึงให้พาเด็กลงมือปักดำ

เวลา ๐๕.๐๐ น. ทีมวิจัยเริ่มทยอยเข้าสู่แปลงนาสาธิตเกษตรอินทรีย์ เริ่มจากคุณสองศรี
คุณเทียนทอง คุณชมภู โดยคุณอนุชน ได้ใช้รถอีแต่นสูบน้ำเข้าสู่แปลงกล้าและแปลงที่จะปักดำ
เนื่องจากปีนี้พื้นที่เกิดปัญหาฝนทิ้งช่วง ไม่มีน้ำที่จะหล่อเลี้ยงต้นกล้าและเป็นปัญหาในการถอนกล้า
การปักดำ จึงต้องใช้เครื่องปั้มน้ำจากรถอีแต่นช่วยในการปั้มน้ำหรือสูบน้ำเข้าสู่แปลง เวลา ๐๕.๒๒
น. ผู้อำนวยการจรัส ช่วงชิง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านกุดเสถียรได้นำเด็กนักเรียนจำนวน ๒๑ คน
เป็นนักเรียนชาย ๑๒ คน เป็นนักเรียนหญิง ๙ คน มาถึงแปลงนาสาธิต พอมาถึงเด็กนักเรียนตัวเล็ก ๆ
ต่างก็รู้สึกตื่นเต้น มีความกระตือรือร้นอยากเข้าสู่แปลงนา เพราะคิดว่าเป็นของเล่นชนิดใหม่ เพราะ
น้อยคนที่จะได้สัมผัสแม้ว่าจะเป็นเด็กที่เกิดจากท้องนา ปู่ย่า ตายาย พ่อแม่เป็นชาวนาก็ตาม แต่เด็ก
เหล่านี้ยังไม่ค่อยจะได้สัมผัสในการทำนา สมาชิกในทีมวิจัยเริ่มทยอยเข้าสู่แปลงนาเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ
โดยมีคุณบุญนาค คุณบุญทิน แม่ประหยัด พ่อทองเหรียญ พ่อมณี คุณสมบัติพร้อมทั้งพ่อสีทุ และ
คุณครุฑรธา วิเชียรชาติ ได้ทำการแบ่งหน้าที่โดยให้พ่อทองเหรียญ แม่ประหยัด นำนักเรียนช่วยกัน
ถอนกล้า คุณอนุชนนำรถไถนาแปลงที่จะปักดำ คุณสองศรี คุณบุญมาก ช่วยกันขนปุ๋ยอินทรีย์ที่เตรียม
ไว้ลงสู่แปลง นักเรียนต่างแข่งกันถอนกล้ากันสนุกสนาน นับเป็นบรรยากาศที่น่าดูสำหรับผู้พบเห็น
พ่อทองเหรียญ ผู้ควบคุม ดูแลไม่ทั่วถึงเด็ก ๆ ที่ถอนต้นกล้าทำให้กล้าบอบช้ำเลยต้องแบ่งเด็กออกเป็น
๒ กลุ่ม โดยมอบให้คุณหม่วย แยกออกไปอีกกลุ่มทำให้การดูแลง่ายขึ้น หลังจากถอนต้นกล้าสักพัก
หนึ่ง เด็กนักเรียนหลายคน เริ่มถอดเสื้อจาก ๑ คน เป็น ๒ – ๓ คนและทำตามป้า ๔-๕ คน จากที่
กลัวเปื้อนโคลนในตอนแรกก็เริ่มไม่กลัวเสียแล้ว เวลา ๑๐.๑๐ น. คุณแดนไชย ชายทวีป หนึ่งในทีม
วิจัยได้เดินทางมาถึงและพูดคุยกันขึ้นถึงปัญหาที่เครื่องสูบน้ำไม่ขึ้นจึงได้ทำการแก้ไข ทางด้านแปลง
ปักดำเกิดปัญหาเนื่องจากปุ๋ยอินทรีย์ที่เตรียมไว้ที่นาคุณอนุชนไม่พอ จึงให้พ่อสีทุและคุณสองศรีไป
นำมาจากโรงปุ๋ยโรงเรียนบ้านกุดเสถียรที่ทีมวิจัยร่วมกันทำ การถอนกล้าเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งดู
แล้วก็ เป็นบรรยากาศที่น่าดูชมและหาความสุขได้ยากในยุคนี้ ที่ความสามัคคีในระดับชุมชนแบบนี้คงจะ
หาได้ยากในสังคมปัจจุบัน จากนั้นท่านผู้อำนวยการ จรัส ครุฑรธา ก็ลงแปลงกล้าด้วยความหมัดท
แมงแบบผู้มีประสบการณ์ในการถอนกล้า ซึ่งดูแล้วเป็นบรรยากาศที่อบอุ่น มีความเป็นกันเอง ถือ
เป็นรูปแบบวิถีชีวิตชุมชนที่งดงามยิ่ง ที่ผู้บริหาร ครู ทำเป็นตัวอย่างแก่เด็กนักเรียน จากนั้นท่าน
ผู้อำนวยการจรัส นำเด็ก ๆ หว่านปุ๋ยอินทรีย์ในแปลงนาที่เตรียมไว้เพื่อปักดำ ส่วนเด็กนักเรียนตัวเล็ก
ๆ ที่กระตือรือร้นในตอนแรกเริ่มมีการหยอกล้อ เล่นกันเป็นส่วนใหญ่ มีนักเรียนตัวโตที่ยังคงตั้งใจ
ทำงานต่อไป เด็กหญิงทำงานร่วมกับผู้ใหญ่ไปจนเสร็จครบทุกคน ส่วนเด็กชายจาก ๑๒ คน เหลือ
ทำงานอยู่เพียง ๔ คน นอกนั้น ไปกระโดดอาบน้ำในสระน้ำใกล้ ๆ แปลงนาสาธิต เนื่องจากแดดร้อน

จัด (ทีมวิจัยไม่บังคับเกี่ยวกับเหตุตัวเล็ก เพราะกลัวจะไม่สบาย) ด้านพ่อทองเหรียญทำงานได้ประมาณ ๑ ชั่วโมง ก็มีเจ้าหน้าที่จากศูนย์ชีวภาพมาสัมภาษณ์และให้พาไปดูที่นาปุ๋ยอินทรีย์ปลอดสารพิษ และวันนี้จะสัมภาษณ์ทางทีมวิจัย ๔ คน คือ พ่อทองเหรียญ พ่อสีห์ คุณอนุชน และพอมณี

การถอนกล้าใช้เวลาชั่วโมงกว่า คุณเทียนทองก็ได้ใช้คุณบุญทินนับดูจำนวนกล้าที่ถอนไว้ได้ทั้งหมด ๑๐๒ มัด ก็คงจะพอสำหรับแปลงนาเตรียมไว้ ในการปักดำในครั้งนี้ การไถด้วยรถไถนาเดินตามเริ่มจากคุณอนุชนเปลี่ยนมาเป็นพ่อชมภู และพ่อสีห์ และให้คุณอนุชนเป็นผู้วิดน้ำ วิดไปได้สักพักเกิดปัญหาเนื่องจากน้ำที่แปลงไม่พอต้องช่วยกันวิดโดยใช้เท้าบ้าง มือบ้าง เพราะทางทีมวิจัยไม่ได้เตรียมอุปกรณ์ในการวิดน้ำมาด้วย ช่วยกันวิดจนน้ำสักพักใหญ่แม่บ้านคุณอนุชนได้นำถังสำหรับใส่น้ำมาวิดน้ำ โดยคุณแดนไชยเป็นผู้วิด ส่วนเด็ก ๆ และทีมวิจัยผู้หนึ่งรอในร่มไม้ รอเวลาปักดำ เริ่มลงมือเมื่อเวลา ๑๐.๓๐ น. โดยคุณหม่วย คุณเทียนทอง พ่อชมภู ครูอนุชา ครูทัศนีย์ คุณบุญทิน คุณสมบัติ แม่นาค ต่างแยกย้ายกันเป็นผู้สอน แรกๆ พวกเด็ก ๆ ต่างก็ดำไปคนละทิศคนละทาง การแยกกล้าก็ยังไม่เป็น พี่เลี้ยงหรือครูในแปลงก็ทำหน้าที่สอนลูกศิษย์ของตัวเอง เด็กหญิงหลังจากเก้งก้างอยู่ก็เริ่มพอจะดำนาเป็นบ้างบางคน ตัวเล็กยังปักดำไม่ตรงแถว ครูก็ไล่เข้าไปดำใกล้ๆ ใช้เวลาปักดำแปลงแรกจาก ๑๐.๓๐ น. ถึง ๑๑.๑๒ น. ก็เป็นอันเสร็จการปักดำแปลงแรก ทีมวิจัยพร้อมเด็กขึ้นจากแปลงและปล่อยเด็กไปอาบน้ำเปลี่ยนเสื้อผ้า แล้วพักกินข้าวเที่ยง พร้อมนัดหมายการเดินทางไปศึกษา สมุนไพรที่ภูหมากังในวันถัดไป แม่ครัวได้นำอาหารเที่ยงมาให้ เวลา ๑๑.๒๐ น. ทุกคนรับประทานอาหารด้วยความเอร็ดอร่อย สัมผัสละกอ ปลาย่าง และข้าวโพดทอด หน่อไม้ต้มอร่อย ๆ หมดในพริบตา เริ่มลงมือรับประทานอาหารเวลา ๑๒.๑๐ น. จนถึงเวลา ๑๓.๐๐ น. รับประทานอาหารเสร็จ จึงลงปักดำแปลงที่ ๒ แล้วเสร็จเวลา ๑๔.๒๐ น.

การปักดำนา ครั้งที่ 2

วันที่ 11 กรกฎาคม ๒๕๕๑ เนื่องจากทางทีม สกว. จะถ่ายทำสารคดีงานวิจัยของโครงการไปเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ TPBS จึงมีการถอนกล้าปักดำนาเป็นครั้งที่ ๒ มีการเตรียมการความรับผิดชอบเช่นเดียวกันกับครั้งแรก แต่เพิ่มกิจกรรมอื่นๆ อีก เช่น การทอดผ้าพื้นเมือง การเดินป่าศึกษาสมุนไพรในพื้นที่ป่าของโรงเรียน มีการเตรียมทีมวิจัยที่มีความรู้ความสามารถใน แต่ละด้านดูแลบรรยายให้ความรู้แก่นักเรียน

ทีมวิจัยนำทีมโดยคุณสมบัติ คุณเทียนทอง คุณประหยัด คุณหม่วย พร้อมคณะ เดินทางถึงโรงอาหารของโรงเรียนบ้านกุดเสถียร ช่วยกันเตรียมอาหารไว้ต้อนรับคณะที่มาถ่ายทำสารคดี ซึ่งมาถึงเวลา ๑๐.๓๐ น. ทีมถ่ายทำรับประทานอาหารเช้า ได้มีการนัดแนะกันระหว่างทีมวิจัยกับทีมงานถ่ายสารคดีว่าจะเริ่มเดินทางไปแปลงสาธิต เวลา ๑๓.๐๐ น. ซึ่งแปลงสาธิตได้มีการไถและคราดไว้พร้อมที่จะปักดำแล้ว เมื่อไปถึงทั้งทีมงานวิจัยและนักเรียนก็ร่วมแรงกันถอนต้นกล้าได้คนละ ๒ มัดบ้าง บางคนถอนเก่งได้ ๓-๔ มัด หลังจากนั้นก็ตัดเอาใบออกจึงช่วยกันลงปักดำต้นกล้า ด้านทีมงานถ่ายทำสารคดี (ชาย ๓ คน หญิง ๑ คน) ก็ลงมือถ่ายทำตามหน้าที่ของแต่ละคนจนจบรายการ เมื่อเสร็จแล้วก็กลับมาที่โรงเรียนบ้านกุดเสถียรเพื่อเดินป่าตามฐานต่างๆ ที่ทางโรงเรียนจัดไว้ ทั้งหมดมี ๕ ฐาน เริ่มต้นจากฐานที่ ๕ ทีมถ่ายทำก็ถามเด็กนักเรียนที่รับผิดชอบฐานนั้นถึงชื่อต้นไม้และประโยชน์ใช้สอย และฐานอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน จนถึงฐานที่ ๑ ก็เริ่มสัมภาษณ์หัวหน้าโครงการ คือ คุณสองศรี ต่อมาก็ท่านผอ.จรัส คุณเทียนทอง ถึงความเป็นมาของการวิจัยและการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมเด็กต่อโครงการ เสร็จการถ่ายทำ เวลา ๑๖.๐๐ น. ทางทีมงานถ่ายทำก็ลากลับ ท่ามกลางความปลื้มปิติของทีมงานที่ต้อนรับ

๔.๘ เรียนรู้การปลูกกล้วยน้ำว้า

ทีมวิจัยได้ร่วมกันปลูกกล้วยน้ำว้า จำนวน ๕๐ ต้น ที่บริเวณสวนป่าหลังอาคารเรียน โรงเรียนบ้านกุศเสถียร วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๑ มีการแบ่งทีมรับผิดชอบ เช่น ทีมหาหน่อกล้วย ทีมเตรียมหลุม และช่วยกันปลูกตั้งแต่เวลา ๐๘.๑๕- ๑๓.๓๕ น.ก็แล้วเสร็จ ซึ่งในการปลูกกล้วยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีส่วนร่วมกันระหว่างชุมชนและโรงเรียน ชาวบ้านจะได้นำความรู้ภูมิปัญญามาสอนลูกหลานซึ่งเป็นเด็กนักเรียน ได้เรียนรู้ รวมทั้งเป็นการสร้างความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันทำงาน ทั้งทีมวิจัย ครู นักเรียน และชาวบ้าน ปลูกต้นไม้เพื่อถวายในวันแม่แห่งชาติ

ในการทำงานจะแบ่งการทำงานกันเป็นกลุ่ม คือ เตรียมขุดหลุม ส่วนหนึ่งก็ไปหาหน่อกล้วย และอีกส่วนเตรียมเอาปุ๋ยชีวภาพที่เราทำขึ้นเองใส่รองพื้นในหลุมที่จะปลูก เมื่อผสมปุ๋ยเสร็จก็ยกต้นกล้วยที่เตรียมมาลงหลุมกลบดินแล้วตามด้วยการใส่ปุ๋ยชีวภาพแล้วกลบดินอีกที เสร็จแล้วรดน้ำให้ชุ่ม

ต้นกล้วยที่ปลูกครั้งนี้มีจำนวน ๕๐ ต้น กล้วยเป็นพืชประเพณี เพราะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านวัฒนธรรมประเพณีได้มากมายหลากหลาย เช่น ทำพานบายศรี ช้นหมากเบ็ง ห่อขนมห ทำดอกไม้ ห่อข้าว และอื่น ๆ อีกมากมาย

๕. การเรียนรู้สมุนไพร

วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๑ ทีมวิจัยช่วยกันเตรียมสวนปลูกสมุนไพร ที่ แปลงสาธิตสมุนไพรโรงเรียนบ้านกุศเสถียร ทีมวิจัยก็เริ่มลงมือถอนและคายหญ้าออกจากแปลงปลูกสมุนไพรเพื่อรอทีมนักเรียนมาสมทบ (หลังไหว้ครูปล่อยให้นักเรียนไปเปลี่ยนชุดทำงาน) ประมาณ ๒๐ นาทีเด็กนักเรียนก็มาพร้อมกัน ช่วยกันคายหญ้า บางคนมีจอบ บางคนมีเสียม บางคนไม่มีอุปกรณ์ก็ใช้มือถอนหญ้าบ้าง ช่วยกันเอาหญ้าไปทิ้งบ้าง แปลงแรกและแปลงที่ ๒ ใช้เวลาประมาณ ๒๐ นาทีก็แล้วเสร็จ นี่ก็เพราะทุกคนร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน

ส่วนทีมงานวิจัยชายพอมีกำลังมากหนอยก็ไปท่งนาช่วยกันหาท่อนไม้ คอไม้ที่เป็นโพรง มาปลูกลงในโพรง ส่วนคนอื่นที่เหลือก็ไปหาสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนบ้านกุศเสถียร

เวลาประมาณ ๑๑.๒๕ น. ทีมวิจัยที่ไปเอาท่อนไม้ก็ได้นำท่อนไม้มาถึงบริเวณโรงเรียน ยกจากรถ เสริมแล้วก็เข้าป่าเพื่อหาไม้มารองแท่งค้ำไม้เพื่อใช้รดสมุนไพรและพืชผักปลอดสารพิษให้กับนักเรียน (วันนี้โรงเรียนได้รับบริจาคแท่งค้ำไม้จากทางอำเภอ ๑ ใบ)

ส่วนแปลงที่ปลูกลงในโพรง เก็บความเรียบร้อยจนปลูกลงในโพรงเสร็จก็เที่ยงพอดี ส่วนฝ่ายชายช่วยกันนำท่อนไม้ที่นำมาจากทุ่งนามาตัดตกแต่งให้สวยงาม บางท่อนโพรงไม้ไม่ใหญ่ คุณพ่อเหรียญ หนึ่งในทีมวิจัยก็ใช้ไฟจุดเพื่อที่จะให้ไส้ดินได้โยอะ เพื่อใช้ปลูกลงในโพรง

หลังทานข้าวเที่ยงเสร็จ ฝ่ายหญิงก็ทยอยกันมาตัดไม้ ทำร้านแต่งและถั่ว (ข้างหมากถั่ว ค้างหมากแต่ง) ส่วนฝ่ายชายก็นำปุ๋ยมาผสมดินที่จะปลูกลงในโพรงของท่อนไม้ บางคนก็ขุดหลุมที่แปลงสมุนไพรเพื่อทำการปลูกลงในโพรง ส่วนนักเรียนก็ให้เข้าเรียนตามปกติ เพราะขั้นตอนต่อไปก็ไม่มีอะไรต้องทำ เพียงแต่ปลูกลงในโพรงแปลงและท่อนไม้เท่านั้น เหลือไว้แต่ทีมวิจัย ๑๓ คน ทำงานได้ครู่ใหญ่ ๆ ฝนก็ตกลงมาแต่ทีมวิจัยไม่ยอมหยุดทำงาน บอกว่า ฝนตกอย่างนี้ดีปลูกลงในโพรงได้งาม เพราะไม่ต้องเปลี่ยนน้ำรด

ในการผสมดินเพื่อจะปลูกลงในโพรงไม้ นั้น คุณพ่อเหรียญได้นำดินจากปลวก (โพรงปลวก) มาผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อสมุนไพรจะเจริญงอกงามดี

ไม้ที่นำมาทำร้านถั่วและแต่งได้มาจากที่นานาชน ประสันลักษณะ หนึ่งในทีมวิจัย ซึ่งอยู่ห่างจากแปลงผักประมาณ ๕๐๐ เมตร เป็นไม้ไผ่ที่เป็นกิ่งเล็ก ๆ ส่วนไม้กระถิน ไม้คั่ว ตัดเอามาจากบริเวณใกล้ ๆ แปลงปลูกเพราะไม้ไผ่ที่นำมาไม่พอใช้ในการทำร้าน งานเสร็จทุกสิ่งทุกอย่างเวลาประมาณ ๑๖.๓๐ น.

ข้อค้นพบ

- การปลูกลงในโพรงกับแต่งร้านต้องมีร้านให้ยึดเกาะ เพราะพืชพวกนี้มีเถาวัลย์ ดินนำมาปลูกลงในโพรงต้องเป็นดินจากจอมปลวก (โพรงปลวก) เป็นดินที่มีธาตุที่อุดมสมบูรณ์ จะช่วยให้สมุนไพรงอกงามดี งานดำเนินงานได้ผลตามที่วางไว้ แต่สมุนไพรที่นำมาปลูกลงยังมีน้อยเกินไปไม่หลากหลายชนิด

- การทำงานครั้งนี้ทีมวิจัยได้เรียนรู้ การทำงาน การร่วมแรงร่วมใจ นำมาซึ่งความสำเร็จ ในขณะทำงานฝนตกลงมาอย่างหนัก จึงทำงานลำบาก เพราะต้องตากฝนทำงาน บางคนกลัวจะเป็นไข้ก็หลบเข้าอาคารเรียน

วันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๑ ทีมวิจัยและนักเรียน ร่วมกิจกรรมการเดินป่าศึกษาสมุนไพร ที่สำนักสงฆ์ภูหมาก บ้านพรหมนิม ตำบลสวาท อำเภอเมืองนกา เริ่มออกเดินทางเวลา ๑๓.๑๐ น. โดยใช้รถยนต์ของท่านผู้อำนวยการ โรงเรียนบ้านกุศเสถียร และรถของคุณเทียนทอง หนึ่งในทีมวิจัย รถ

เคลื่อนออกจากโรงเรียนบ้านกุศเสถียรผ่านบ้านกิมยาว เข้าสู่บ้านพรหมนิม เลี้ยวซ้ายเข้าถนนลูกรัง ไปสู่สำนักสงฆ์ภูหมากัง สองข้างทางเด็ก ๆ เพลิดเพลินกับการชมสวนยางพารา ซึ่งเด็ก ๆ เหล่านี้เพิ่งจะเคยเห็นป่าสวนยางพาราเป็นครั้งแรกในชีวิต เวลา ๑๔.๐๐ น. ถึงป่าสมุนไพร ทีมวิจัยกับเด็กๆ ร่วมกันถ่ายรูปไว้เป็นที่ระลึกจนพอใจแล้วก็เริ่มออกเดินทางสำรวจหาสมุนไพรตามไหล่เขา ในการเดินทางครั้งนี้พ่อชมภูซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านด้านสมุนไพรเป็นผู้นำทีม เด็ก ๆ ต่างได้พบความแปลกใหม่ของต้นไม้หลากหลายชนิดที่ยังไม่เคยเห็น โดย อบต.นิพลำหาน้ำที่เป็นผู้ช่วยเหลือพาเด็ก ๑๑ คน เป็นหญิง ๙ คน เป็นชาย ๒ คน เดินแยกออกมาจากกลุ่ม ๑ กลุ่ม เด็กต้องการปิ่นเขา ทีมวิจัยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่ม โดยกลุ่มแรกมี ผอ.จำรัส พ่อมณี คุณอนุชน และแม่ประหยัด ส่วนกลุ่มที่ ๒ มี ครูณุชรา คุณแดนไชย คุณสองศรี พ่อชมภู พ่อสีหนู คุณเทียนทอง คุณสมบัติ คุณหม่วย ด.ช. พิท และเจ้าหน้าที่จากศูนย์วิจัยอินทรีวัลลภสารพิษซึ่งมาเดินป่าด้วยครั้งนี้ สมุนไพรที่พบส่วนใหญ่จะเป็น ย่านาง หমান้อย ข่าป่า จิงทราย ทีมวิจัยต่าง

สะท้อนกลับว่าไม้ป่าหลากหลายชนิดที่เกิดตามคาบไม้ ได้แต่ชื่นชม ไม่สามารถเก็บเอาได้ เพราะต้นไม้สูงมาก ธรรมชาติบริเวณภูหมากัง เป็นภูเขา มีสำนักสงฆ์อยู่เชิงเขา มีสมุนไพรมากมาย เช่น ย่านาง หมน้อย (หมาน้อย) ข่าป่า หมากแงงหอม หวานดูบหุบ และอื่น ๆ อีกมากมาย แต่ทีมวิจัยสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้และนำสมุนไพรหมอน้อยมาขยายพันธุ์ เพราะเป็นสมุนไพรที่มีคุณค่า และหาได้ยาก ทราบว่าประเทศญี่ปุ่นนำหมอน้อยไปทำเครื่องสำอางและจดลิขสิทธิ์เป็นของตนเอง ทั้ง ๆ ที่นำไปจากประเทศไทย

มีเด็กกลุ่มหนึ่งอยากดูวัดร้างซึ่งอยู่อีกฟากกับวัดที่จอดไว้ เพราะผู้นำทางไม่ค่อยได้จึงทำให้การเดินทางยากลำบาก วกไปวนมา ผ่านขวากหนามจนเด็กเหนื่อยจนไม่สามารถไปถึงวัดร้างได้ ต้องย้อนกลับมายังที่จอดรอ แวะถ่ายรูปและร่วมศึกษาสมุนไพรกับผอ.จำรัสและทีมงานวิจัยอยู่พักหนึ่ง ก็พาเด็กๆ มาที่วัดภูหมากังเพื่อรับประทานอาหารเช้าที่เตรียมมา ซึ่งประกอบด้วย หน่อไม้ต้ม ส้มตำ มะละกอ ปลาปิ้ง ในเวลา ๑๕.๐๐ น. จบจนเวลา ๑๕.๓๐ น. ทีมวิจัยได้ทยอยเข้าสู่บริเวณวัด โดยได้สมุนไพรตามที่ต้องการประกอบด้วย อังปะระ ขมิ้น ต้นย่านาง หมาน้อย ข่าป่า จิงทราย หมากแงง กระเทียม เมื่อเวลา ๑๖.๑๕ ทีมวิจัยพร้อมกันที่ลานจอดรถ คุณเทียนทองให้เด็กลงชื่อและร่วมถ่ายรูปหมู่ โดยครูณุชรา ทำหน้าที่ตากล้อง ใช้กล้อง ๒ ตัวในการถ่ายภาพครั้งนี้ ถ่ายได้จำนวน ๖ ภาพ เวลา ๑๖.๓๐ น. รถเคลื่อนออกจากวัดภูหมากังกลับถึงโรงเรียนบ้านกุศเสถียรเวลา ๑๗.๓๐ น. ทีมงานวิจัยได้นำเอาลำไยที่แฉะซื้อจากบ้านดอนฮีมาให้เด็ก ๆ รับประทาน จากนั้นทีมวิจัยได้นำสมุนไพรที่ได้มา โดย อบต.แดนไชยให้ตัดริดใบออกก่อนเพื่อป้องกันต้นไม้เหี่ยวเฉา ส่วนเด็ก ๆ รับประทานอาหารเช้าก่อนเพราะกลัวเด็กจะหิวมากเกินไป โดยคุณสมบัติ คุณเทียนทอง ช่วยกันทำอาหาร โดยบางส่วนซื้อมาจากบ้านดอนฮี และคุณเทียนทองได้นำข้าวมา ๒ กิโลกรัมเพื่อทำข้าวสวย ส่วนด้านทีมวิจัยประกอบด้วย พ่อมณี ผ.อ. จำรัส คุณหม่วย คุณสองศรี คุณอนุชน แม่ประหยัด คุณบุญทิน ได้นำ

อุปกรณ์ จำพวกถุงพลาสติกมาบรรจุดิน คุณบุญมากเป็นคนคัดเลือกพันธุ์สมุนไพรมาก่อน ทุกคนต่างช่วยกันนำสมุนไพรมากมายไปปลูกลงในถุงที่บรรจุดินแล้ว จนกระทั่งเวลา ๑๕.๓๐ น. ทีมงานวิจัยจึงได้ร่วมรับประทานอาหารกันอย่างเอร็ดอร่อยเพราะต่างคนต่างหิวจนตาลายอะไรก็แซบไปหมด ไม่ว่าส้มตำ จิงหอยจิ้มปลาร้า ทีมวิจัยร่วมกับเด็กนักเรียนช่วยกันเก็บงานทุกอย่างให้ดูเรียบร้อย ถึงเวลา ๒๐.๓๐ น. เป็นอันเสร็จภารกิจด้วยความภาคภูมิใจของทุกคน ทีมงานวิจัยแยกย้ายกันกลับบ้าน

วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๑ - ปลูกสมุนไพรวางระบบน้ำรดสวนสมุนไพรรวม

วันที่ ๒๖ กันยายน ๒๕๕๑ ทีมวิจัยและนักเรียน จำนวน ๑๘ คน ไปศึกษาดูงานสวนสมุนไพรเพิ่มเติมที่ชมรมรักสมุนไพรรวม จังหวัดมุกดาหาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาดูงานสวนสมุนไพร และเพื่อศึกษาการขยายพันธุ์สมุนไพรรวม ออกเดินทางเวลา ๐๘.๓๐ น. นั่งรถโดยสารที่ทีมวิจัยเช่าไว้เดินทางผ่านอำเภอเมืองมุกดาหาร อำเภอเมืองมุกดาหาร ผ่านอำเภอเมืองมุกดาหาร อีกประมาณ ๓๐ กิโลเมตรก็ถึงชมรมรักสมุนไพรรวมมุกดาหาร เวลา ๑๐.๑๐ น. โดยมีคุณหมอศิริลักษณ์ วงศ์สุวรรณ และพนักงานของชมรมคอยต้อนรับด้วยรอยยิ้มและให้คำแนะนำน้ำสมุนไพรดี ๆ หลังจากเดินทางมาหลายชั่วโมง การเดินทางครั้งนี้มีจำนวนผู้ร่วมเดินทางทั้งหมด ๓๐ คน มีทีมวิจัยและนักส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ร่วมด้วย

เมื่อถึงชมรมฯ เจ้าของสถานที่เชิญทุกคนนั่งฟังวิทยากรให้ความรู้เรื่องคุณประโยชน์และโทษของยาสมุนไพร ซึ่งในตอนหนึ่งคุณหมอศิริลักษณ์ ให้คำแนะนำว่าถ้าอยากมีสุขภาพแข็งแรง ให้พยายามรับประทานอาหารตามธาตุต่าง ๆ ดังนี้

- ธาตุดิน ให้ทานอาหารรสเผ็ด รสเค็ม
- ธาตุน้ำ ให้ทานอาหารรสขม รสเปรี้ยว
- ธาตุลม ให้ทานอาหารรสสุขุม (รสเย็นๆ ออกขมนิด ๆ)
- ธาตุไฟ ให้ทานอาหารรสจืด

คุณหมอยังพูดถึงสรรพคุณของสมุนไพรรวมต่างๆ ที่อยู่ใกล้ตัวเราซึ่งบางครั้งเราอาจมองข้ามไปว่ามีประโยชน์ต่อสุขภาพ จนกระทั่งเวลา ๑๑.๓๐ น. คุณหมอได้เป็นไกด์นำคณะเราชมสวนสมุนไพรรวมที่ปลูกไว้หลากหลายชนิด ซึ่งบางอย่างก็มีป้ายชื่อและบอกสรรพคุณไว้ด้วย แต่มีบางอย่างที่พวกเราไม่รู้จึงสอบถามชื่อและสรรพคุณจากคุณหมอ เมื่อดูครบแล้วก็ไปเลือกซื้อพันธุ์สมุนไพรรวมที่เรือนเพาะชำเพื่อนำกลับมาปลูก บางคนก็ซื้อยาสมุนไพรรวมแคปซูลที่ทางชมรมวางขายมี ยาหอม ยาขับลม ว่านชักมดลูก ฯลฯ จนถึงเวลา ๑๒.๓๐ น. คุณหมอได้พาทีมเราชมโรงงานแปรรูปสมุนไพรรวม ซึ่งทำเป็นแคปซูล ดูขั้นตอนการผลิตยาสมุนไพรรวม ซึ่งมีทั้งหมด ๔ ห้อง คือ ห้องบดยา ห้องอัดเม็ด ห้องกลึงเม็ด ยาให้เตรียมกรณีสานเป็นลูกกลอน และห้องตากยา

หลังจากดูเสร็จครบทุกอย่างคุณหมอได้กล่าวคำขอบคุณ และยังแนะนำวิธีหาขายได้เสริมว่า ถ้าใครมีสมุนไพรรวมเยอะๆ หรืออยากปลูกก็ให้นำมาขายได้ เช่น ว่านชักมดลูก ขมิ้น ข่า กระชายดำ เป็น

ต้น ก่อนที่มิวจะเดินทางกลับ ผอ.จรัส ช่วงชิง เป็นตัวแทนที่มิวกล่าวขอบคุณคุณหมอศิริลักษณ์ วงศ์สุวรรณ ได้รับความรู้ ประสบการณ์มากมาย ก่อนกลับได้ซื้อสมุนไพรจากชมรมรักสมุนไพร มาปลูกเพิ่มเติมอีกส่วนหนึ่ง เช่น กระบือเจ็ดตัว กานพลู สันพร้าวหอม เป็นต้น

เวลา ๑๓.๕๓ ทางคณะได้เดินทางต่อไปยังแก่งกระเบา เพื่อรับประทานอาหารเที่ยง มีปลาเผา ส้มตำ เนื้อทอด ทุกคนทานกันอย่างเอร็ดอร่อย พร้อมกับชมทิวทัศน์ของแม่น้ำโขงด้วย ซึ่งขณะนั้นมีน้ำเยอะพอสมควร และขากลับได้แวะที่ตลาดสดมุกดาหาร เปิดโอกาสให้ทุกคนซื้อของฝากกลับบ้าน กลับถึงบ้านเวลา ๑๖.๐๐ น.

ผลที่เกิดจากกิจกรรม

- ได้ศึกษาเรียนรู้สมุนไพร
- รู้สรรพคุณของสมุนไพร
- วิธีการขยายพันธุ์สมุนไพร
- รู้วิธีการแปรรูปสมุนไพร

การดำเนินกิจกรรมครั้งนี้ บรรลุเป้าหมายเกินคาด เพราะมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทางด้านสมุนไพรโดยตรง

๖. การศึกษาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น : กรณีศึกษาบุญข้าวสากและบุญข้าวประดับดิน

๖.๑ การประชุมวางแผนการดำเนินงานบุญข้าวประดับดิน

วัน / เวลา วันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๐๐ น.

สถานที่ ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนบ้านกุดเสียด

- วัตถุประสงค์
- เพื่อวางแผนดำเนินงานบุญข้าวประดับดิน
 - เพื่อวางแผนการเปิดเวทีถอดบทเรียนงานวิจัย

วิธีดำเนินการ(กระบวนการทำงาน)

วันนี้เริ่มนัดประชุมเวลา ๑๖.๐๐ น. ทีมวิจัยเริ่มทยอยกันมา ที่ประชุมมาตรงเวลามี พ่อมณี จากนั้นพ่อสีห์ และคนอื่นๆ ก็ทยอยตามมาจนครบองค์ประชุม เวลา ๑๖.๔๒ น. จึงเริ่มเปิดเวที เพราะรอหัวหน้าโครงการที่ไปทำธุระที่ตัวเมืองยโสธร บ้างก็โทรตามหัวหน้า ๆ ถึงไหนแล้ว คำตอบครึ่งหลังสุดคือ ถึงบ้านคำเตย ซึ่งห่างจากบ้านกุดเสียดประมาณ ๑๔ ก.ม. ไม่ถึง ๒๐ นาที หัวหน้าโครงการก็มาถึง โดยมีของฝากคือ กล้วย และพุทรา ในระหว่างประชุมก็กินกล้วยและพุทราไปด้วย

กิจกรรมที่ดำเนินการดังนี้

ทำบุญข้าวประดับดิน ซึ่งตรงกับวันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ จะให้นักเรียนตั้งแต่ ป. ๑-ป. ๖ ไปร่วมในการจัดงานครั้งนี้ ซึ่งจะจัดขึ้นตอนเช้ามืดของวันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ (เวลา ๐๓.๐๐ น. เป็นต้นไป) ในการหาข้อมูลท่านสองศรี จะเป็นผู้ออกแบบการศึกษาเรียนรู้ ให้เด็กนักเรียนนำไปศึกษา มีหัวข้อในการศึกษา สืบค้น ดังนี้

๑. ประวัติความเป็นมาโดยย่อ
๒. เครื่องเช่นไหว่ามีอะไรบ้าง
๓. เครื่องเช่นไหได้มาอย่างไร
๔. ขั้นตอนการเช่นไห
๕. นักเรียนมีความคิดเห็นอย่างไร

หลังจากนั้นได้วางแผนในการทำอาหารเพื่อต้อนรับกิจกรรมเวทีถอดบทเรียน ซึ่งทางทีมวิจัยได้กำหนดเป็นวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๑ อาหารที่ตกลงกันทำได้แก่ แกงหอย ห่อหมกปลาชิว น้ำพริกกับ หน่อไม้ต้ม ส่วนผักก็ให้ทีมวิจัยนำมาจากบ้าน พร้อมข้าว แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบงานในวันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๑ ดังนี้

แกงหอย , หน่อไม้	ผู้รับผิดชอบ คุณหม่วย
ห่อหมกปลาชิว , ผัก เครื่องปรุงต่าง ๆ	ผู้รับผิดชอบ คุณป้าประหยัด
เห็ด	ผู้รับผิดชอบ คุณครูทัศนีย์
น้ำสมุนไพรร	ผู้รับผิดชอบ คุณพรรณี
ออกหนังสือเชิญปราชญ์ชาวบ้าน	ผู้รับผิดชอบ คือ ครูทัศนีย์ ครูอนุชรา
ประชุมเสร็จเวลาประมาณ ๒๐.๓๐ น.	

ผลที่เกิดจากกิจกรรม

- ได้วางแผนการดำเนินงานเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบุญข้าวประดับดิน
- ได้วางแผนการดำเนินงานถอดบทเรียนวิจัย

การดำเนินกิจกรรมได้ผลตามที่วางแผนไว้ ได้เรียนรู้การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๖.๒ เรียนรู้ประเพณีบุญข้าวประดับดิน

บุญข้าวประดับดิน เป็นประเพณีที่ชุมชนได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายจนถึงปัจจุบันนี้ ได้สืบทอดมาตั้งแต่เล็กจนโต ได้เห็นหรือเตรียมสิ่งของที่จะนำไปให้ผีปู่ย่าตายาย ที่ความเชื่อว่าจะมลายจะปล่อยให้มารับเอาของอยากของกินไปไว้กินและอีกชุดหนึ่งก็จะนำไปให้ผีไม่มีญาติด้วย

ตอนเช้าทุกคนครัวเรือนจะเตรียมข้าวของกันอย่างขะมักเขม้น มีความเชื่ออาหารกันคือถ้าเหือนได้ ห่อข้าวต้มมัดก็จะนำไปแบ่งปันให้อีกเหือนหนึ่ง ไผ่ต้มปลา ลาบปลา ปิ้งปลา ปิ้งไก่ ผัก ผลไม้ หรือของหวานหวานต่างๆ ก็จะแบ่งปันให้อีกเหือนที่มีเพื่อจะได้นำสิ่งของใส่ห่อข้าวให้ครบทั้งของหวานของหวานเท่าที่จะหาได้ ไผ่มาทาบหมาก กอกยกก็จะนำอาหาร ผลไม้ เพื่อถวายเป็นทาน มาฝากด้วย จะมีมาแบ่งปันอยู่ทั้งวัน การทำห่อข้าวจะไม่ค่อยแตกต่างจากโบราณ คือถ้านับจากจำความได้ ราวประมาณ ๓๐ ปีกว่าๆ ตอนนั้นจะห่ออาหารหวานด้วยใบตองกล้วยหรือใบตองทุง (ใบพลวง) ปัจจุบันนิยมใช้ถุงพลาสติกห่ออาหารกันเยอะแต่ก็ยังคงมีใบตองกล้วยบ้าง

เมื่อห่อได้ครบตามจำนวนสิ่งของและห่อตามจำนวนญาติผู้ล่วงลับ แล้วนำห่อข้าวใส่ตะกร้า กระจาดหรือตามหาได้เตรียมไปที่วัดตอนตีสาม ตามที่ได้ขอมเบ่งความแตกต่างจะอยู่ที่ปี พ.ศ. ๒๕๕๒ เนื่องจากทุกปี การทำห่อข้าวจะไม่ค่อยเห็นเด็กมีส่วนร่วม แต่ปีนี้ม่เด็กให้ความสนใจ คือเขาจะหัดหัดทำห่อข้าวร่วมกับแม่ ร่วมกับผู้ใหญ่และเอาของไปส่งแบ่งปันให้กันแบบที่พ่อใหญ่แม่ใหญ่ ลูกป้าน้ำอาพาทำมา จะเป็นผลเนื่องจากการงานวิจัยที่เกิดขึ้นในชุมชนและเป็นคำสั่งของครู กำชับก็ไม่ได้ แต่ก็อดชื่นชมไม่ได้ที่เห็นเด็ก ๆ ให้ความสนใจประเพณีที่ปู่ย่าตายายเขาเคยพาหัดพาทำมา ผู้ปกครองเห็นแล้วปลื้มจนน้ำตาไหล เพราะเป็นคนรักบ้านเกิด รักถิ่นฐาน รักธรรมชาติเป็นชีวิตจิตใจ เคยเห็นและหลงใหลประเพณีต่างๆ ของชุมชน ตอนเป็นเด็ก ประเพณีสงกรานต์ม่วนแต่ๆ น้ำกะอืดอยากแต่กะสาดน้ำกันอยู่ก่อนสงกรานต์เป็นเดือน พอถึงวันสงกรานต์ก็มีจะมีการไปเนาไปเนาที่หนองกุศบกบอดหาปลากินกัน และนิมนต์พระสงฆ์ไปฉันภัตตาหารเพลด้วย เล่นน้ำกันอย่าง

สนุกสนาน พอตอนค่ำก็จะมีการตีกลองลงวัด ไปเล่นมอนซ่อนผ้าข้าง ตักคู่ข้าง ม้าหลังโปกข้าง หนุม จากบ้านอื่นจะมาเล่นสาวจับกันเป็นคู่ๆ สนุกสนานกันทั้งคืน ตอนกลางวันของวันใหม่ก็จะมีการ แห่ดอกไม้จากหมู่บ้านหนึ่งไปอีกหมู่บ้านหนึ่ง ชาวบ้านก็จะนำน้ำใส่ภาชนะมาวางไว้ข้างถนนทาง ขบวนแห่ดอกไม้ผ่านให้ลำดอกไม้ตลอดสายทางและมีการนำน้ำมาให้กิน ด้วยตลอดเส้นทาง

เมื่อถึงตอนเช้าคือเวลาประมาณ ตีสามตีสี่ชาวบ้านก็นำห่อข้าวที่เตรียมไว้ไปที่วัด โดยมี พระครูวรสิทธิคุณ หรือ พระอาจารย์สำราญ ที่ชาวบ้านเรียกกัน ท่านเป็นเจ้าของคณะตำบลสร้างมิ่ง เมื่อ ชาวบ้านมาถึงวัดก็จะไปประจำที่ที่จะวางห่อข้าวของตนเองคือ ตามเจดีย์ญาติที่ล่วงลับและนอกวัด สำหรับผีไม่มีญาติ จากนั้นพระครูวรสิทธิคุณ ก็จะเป็นผู้นำกล่าวพิธีโดยให้ญาติโยมจุดธูปเทียน วาง ห่อข้าวที่เตรียมมา ตั้งนะโม ๓ จบแล้วพากันไปตามพิธี ดังนี้ “อัมสมิง สุวานะ อิมานิ อาหารานิ สะ ประวารานิ เปตานัง ญาคะเทหิ กิณฺณิ อลภิสสันติ สะกะมะรัง อากคานัง มาตาปิตุ อาทีนัง ญาคกานัง อา กิรตานิ เอตะ ตานิ คเหตวา สุคะติง คัจฉะละ” แปลว่า อาหารพร้อมคาวหวานเหล่านี้ เราได้วางไว้ ณ ที่นี้ ก็เพื่อให้ญาติทั้งหลายมีมารดาและบิดา เป็นต้น ผู้ล่วงลับไปแล้ว และกลับมาบ้านตนด้วยคิดว่า “จักได้อะไรจากญาติ” ท่านทั้งหลายจงมาถือเอาอาหาร วัตถุเหล่านั้นแล้ว จงไปสู่สุคติเถิด จากนั้นก็ กรวดน้ำเป็นอันเสร็จพิธีวางข้าวประดับดิน และมีชาวบ้านบางคนนำห่อข้าวที่ทำพิธีเสร็จแล้ว ไปเลี้ยง ฆิศาแขกตามท้องนา ตอนเช้าก็นำอาหารที่เตรียมไว้มาถวายพระเป็นการทำบุญในวันบุญข้าวประดับ ดินวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๑ เวลา ๐๔.๐๐ น.ที่วัดสร้างมิ่ง บ้านกุศเสถียร โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ทีมวิจัยและเด็กนักเรียน ได้ศึกษาเรียนรู้ประเพณีบุญข้าวสาก จากสภาพจริง

วิธีดำเนินกิจกรรม(กระบวนการทำงาน)

การเตรียมงานในวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ทุกครัวเรือน ได้เตรียมข้าวของที่เป็นของกินทุกอย่าง เช่น ปลาปิ้ง เปือกมัน อาหารคาวหวาน หมาก พลุ ยาสูบ เมี่ยงลำข้าว เอาลำข้าวอ่อนตำใส่กับมะขามเปียก และเครื่องปรุงรสต่างๆ ใส่ภาชนะที่เตรียมไว้อาจเป็น ใบตองหรือถุงพลาสติก ทำแล้วก็นำไปแบ่งปันให้กับครอบครัวอื่น ถ้าครัวเรือนอื่นไม่มีอะไร ก็จะขอ และแบ่งปันกันไปจนครบในเครือญาติ

ตอนค่ำของวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๑ ฝนตกและยังคงตกบ้างหยุดบ้างจนถึงตีสามกว่า ตื่นขึ้น ต้องฝ่าสายฝนไปวัด ซึ่งวัดห่างจากบ้านประมาณ ๕๐๐ เมตรตามถนนเข้าสู่วัดเริ่มมีผู้คนทยอย ไปกัน เพราะเชื่อกันว่าแรม ๑๕ ค่ำเดือนเก้าเป็นวันปล่อยผีออกจากที่อยู่ ส่วนวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือนสิบ เป็นวันสิ้นสุดคือเป็นวันที่บริสาดจะต้องกลับที่อยู่ (ปีนี้ฝนตกบ้างก็ใส่หมวก กางร่ม ซึ่งจะดูแปลกไป กว่าทุกปีที่ผ่านมาและน่าดีใจที่เห็นเด็กและเยาวชนมากันเยอะมาก)

บรรยากาศรอบ ๆ บริเวณวัด ชาวบ้านจะนำข้าวที่เตรียมมาไปวางไว้ที่เจดีย์ของบรรพบุรุษตน และอีก ๑ ห่อจะไปวางไว้บริเวณหน้าวัดเพื่อให้ผีไม่มีญาติได้รับส่วนบุญด้วย มีการจุดธูปเทียนข้าง ๆ

ห่อข้าวด้วย ปกติพระครูวรสิทธิคุณ จะเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมแต่เนื่องจากวันนี้ฝนตกเป็นอุปสรรคจึงต้องให้ญาติโยมทำกันเอง

ตอนเช้าวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ เริ่มพิธีการคือ ไหว้พระ อาราธนาศีล ๕ (ปีนี้จะพิเศษกว่าทุกๆปีที่ผ่านมาเพราะมีเด็กๆ ตัวเล็กไปร่วมงานด้วย) พระครูวรสิทธิคุณ เจ้าคณะตำบลสร้างมิ่ง เขต ๑ ได้เทศนาธรรมะสั่งสอนญาติโยม หลังจากพระคุณเจ้าฉันท์ภัตตาหารเช้าเสร็จ จึงเทศน์เป็นนิทานชาดก ปีนี้อุเทศน์เรื่อง นางนกกะจอก จะมีการแบ่งกลุ่มครัวเรือนในกัณฑ์เทศน์ แต่ละกัณฑ์ ครังนี้มี ๑๒ กัณฑ์ แบ่งเป็น ๑๒ กลุ่ม คือ กัณฑ์ที่ ๑ – ๑๐ และเพิ่มอีก ๒ กัณฑ์ คือ กัณฑ์ศักราช และกัณฑ์ฉลอง

เวลา ๘.๑๕ น. พระครูวรสิทธิคุณ ได้ขึ้นธรรมาสน์ เทศน์กัณฑ์ศักราช พอจบก็ลั่นฆ้องชัย ๓ ลา จากนั้น พระลูกวัดก็ขึ้นธรรมาสน์เทศน์กัณฑ์ที่ ๑ – ๑๐ และปิดท้ายด้วยกัณฑ์ฉลอง เป็นเสร็จพิธี

๗. ถอดบทเรียนครั้งที่ ๑

วันที่ ๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๑ เวลา ๑๗.๐๐ น. ที่ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนบ้านกุศเสถียร

วันนี้เป็นวันที่ทีมวิจัยนัดกัน และนัดปราชญ์ชาวบ้านมาวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นในหัวข้อเวทีถอดบทเรียนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นพัฒนาเด็กและเยาวชน

ฝ่ายแม่ครัว ประกอบด้วย ป้าประหยัด คุณหม่วย คุณพรรณีและคณะฯ เริ่มทำกับข้าวเวลา ๑๓.๐๐ น. ทุกคนช่วยกันปอกหอย หน่อไม้ ตำยาแนงเพื่อแกงหอย ซึ่งอาหารวันนี้มี แกงหอย ป่นกบ ตำแจ่ว นึ่งปลา หมกปลาจิ๋วและผักสดปลอดสารพิษ ทีมวิจัย ชาวบ้านและปราชญ์ชาวบ้านต่างทานอาหารกันอย่างเอร็ดอร่อย ถือหลัก โภชนมัตตัญญูตุง ขอเอาพุงเป็นที่ตั้ง

เริ่มจัดเวทีจริง ๆ เวลา ๑๘.๐๐ น. ผอ.จรัส ช่างชิง เป็นคนกล่าวต้อนรับและบอกที่มาของวิจัยตามด้วยท่านสองศรี แสงศรี เป็นคนบอกหลักการและเหตุผล แนะนำคณะทีมวิจัยงานที่ทำการวิจัย เสนอโครงการ Power Point ของงานที่ได้ลงมือปฏิบัติมาตั้งแต่เริ่มต้น

ด้านปราชญ์ชาวบ้านนั่งฟังและดูอย่างตั้งใจ ผอ.จรัส เป็นผู้สัมภาษณ์นักเรียน โดยเริ่มตั้งคำถามนักเรียน ปราชญ์ชาวบ้าน และทีมวิจัย ดังประเด็นคำถามต่อไปนี้

ผอ.จรัส : การทำปุ๋ยอินทรีย์ มีประโยชน์ต่อเราอย่างไร

จอร์จ : มีครับ ทำให้เรารู้จักวิธีการทำปุ๋ยอินทรีย์และการนำไปใช้บำรุงดินพืชต่าง ๆ

ผอ.จรัส : การทำนามีประโยชน์อย่างไร

เตี้ย : มีประโยชน์ คือ ได้ข้าวกิน ได้ขายข้าว

ผอ. จรัส : ขั้นตอนการทำนาเขาทำอย่างไร

เตี้ย : หวานปุยชีวภาพที่เราทำ เสร็จแล้วโลกจบ จึงหวานพันธุ์ข้าว จนต้นกล้าแข็งแรง ๓๐ วัน จึงนำไปปักดำ

ผอ.จรัส : การเตรียมแปลงก่อนดำนาอย่างไร

เตี้ย : นำปุ๋ยมานำหวานแปลงที่จะดำ ไถนา คราด แล้วนำต้นกล้าที่ถอนมาปักดำ ทำให้เห็นคุณค่าของข้าวว่าได้มาจากหยาดเหงื่อแรงกายของเขา และผลผลิตที่ได้มาจากปุ๋ยชีวภาพ ทำให้ไม่มีสารเคมีตกค้าง

ผอ. จรัส : การดักบาตรตอนเช้ามีประโยชน์อย่างไร

กิม (เด็กอนุบาล) : ได้บุญครับ

ผอ.จรัส : จะถามเรื่องการทอผ้า การเย็บผ้าด้วยมือ การย้อมสีธรรมชาติ มีประโยชน์อะไรบ้าง

จอร์จ : เป็นการดี เมื่อแก่เฒ่าจะได้สอนลูกสอนหลาน พี่พาตัวเองได้ใช้ชิ้นงานเป็นของตัวเอง

ผอ. จรัส : ปราชญ์เกษตรอินทรีย์ จะสอนลูกสอนหลานได้อย่างไร ในสายตาของลุมฉี การสอนเกษตรอินทรีย์ให้เด็กนักเรียนจะมีผลได้อย่างไร

ลุมฉี : พวกเขาสนุกสนาน แม้จะเหนื่อยแต่ก็ยังสนุกสนาน ที่ได้ช่วยกันลงมือทำ เด็กเอาใจใส่ในการทำงานเป็นอย่างดี อยากฝากให้พ่อแม่พาเด็กไปทำนาเพราะพวกเขาก็มีความรู้เรื่องการทำนาแล้ว ไม่ต้องกลัวลูกเหนื่อย และอยากให้เด็กเห็นคุณค่าประโยชน์ของเกษตรอินทรีย์และเห็นโทษของปุ๋ยเคมี

พ่อเจริญ : เป็นผลดี แต่เด็กค่อนข้างเล่นมากกว่า อยากให้ลูกหลานเห็นคุณค่าของการทำนาด้วยปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยเคมีมีราคาแพงกว่าและทำให้ดินเสื่อมคุณภาพเร็ว โดยปุ๋ยอินทรีย์ใช้เวลา ๓ เดือน ก็ใช้ได้ ทำจากเศษไม้ เศษฟาง แกลบ หรือของที่มีอยู่ในท้องถิ่น

จากนั้น พ่อใหญ่เจริญ โนริรัตน์ ได้ให้ความรู้เรื่อง : ฮีตสิบสอง ครองสิบสี่

ฮีต คือประเพณี ฮีตสิบสอง ก็มี ๑๒ เดือน เช่น งานบุญข้าวสาก ข้าวประดับดิน และอื่น ๆ

กลุ่มทอผ้าเริ่มบรรยายขณะรับประทานอาหาร ทำให้บรรยากาศการจดบันทึกเริ่มมีปัญหา เพราะมีเสียงแทรกซ้อนจากซ้อน จานชาม การพูดคุยกันขณะรับประทานอาหาร ต่อมากลุ่มสมุนไพรและกลุ่มทีมวิจัยพูดถึงความเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของนักเรียน พอสรุปได้ว่า นักเรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี มีความขยัน รับผิดชอบ ดูทีวีน้อยลง งานเสร็จเวลาประมาณ ๒๑.๐๐ น.

ผลที่เกิดจากกิจกรรม

- ได้รู้ถึงความต้องการของผู้ใหญ่ในท้องถิ่นว่าอยากให้ลูกหลานได้เห็น

คุณค่าและสืบทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ มีที่มีอยู่ เป็นต้นว่า การทำเกษตรอินทรีย์ งานทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ รวมทั้งยาสมุนไพรพื้นบ้าน

- รู้การทำงานเป็นทีม รู้จักแบ่งหน้าที่กันทำงานตามความถนัด
- ผลที่ได้ ยังไม่เป็นตามแผนที่วางไว้เท่าที่ควร เพราะยังจัดกลุ่มปราชญ์

ชาวบ้านไม่ชัดเจน แต่ได้รู้ว่าปราชญ์แต่ละคน มีความชำนาญในเรื่องใด สมควรจัดอยู่ในกลุ่มใด

- สิ่งที่ทำให้ผลที่ได้ไม่สำเร็จเท่าที่ควรเพราะ เวลาในการจัดงานไม่เหมาะสม ดึกเกินไป เครื่องเสียงที่ใช้ฟังไม่ค่อยชัดเจน

๘. เรียนรู้การทอผ้าพื้นเมือง ย้อมสีธรรมชาติ

วันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ เวลา ๐๘.๐๐ น. สถานที่โรงเรียนบ้านกุดเสถียร ผู้เขียนได้มาถึงโรงเรียนบ้านกุดเสถียร ซึ่งเป็นสถานที่ทำการวิจัยก็ได้เห็นเด็กนักเรียนมารออยู่แล้ว จึงถามเด็กชายภูมิว่า มีใครมาบ้าง ภูมิบอกว่ามีครูเหี้ยว เก้ เตี้ย ฝ่าย เจมส์ จอร์จ บี น้ำ ทัน และอีกหลายคน จากนั้นทีมวิจัยก็เริ่มทยอยถึงโรงเรียน โดยมีคุณอรุณญา คุณเทียนทอง คุณแดนไชย พ่อสีทุ คุณอนุชน อ.นุชรา พ่อชมพู่ พ่อสองศรี ผช.ศิริ คุณบุญทิน และคุณหม่วย โดยการทำงานวันนี้เป็นการเตรียมเปลือกไม้เพื่อจะได้ทำการย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติและเตรียมแปลงรองรับกล้าสมุนไพรจากอบจ.ประมาณกลางเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ ซึ่งคุณเทียนทองเสนอให้เตรียมสวนฝ้ายต้อนรับเป็นที่รองรับอีกที่หนึ่ง เวลา ๐๘.๒๐ น. คุณพรรณี พ่อทองเหรียญ

แม่ประหยัด ได้นำอุปกรณ์มาถึงโรงเรียน และคุณสมบัติมาพร้อมผลไม้คือ ลำไย เด็กและผู้ใหญ่ต่างแย่งกันกินอย่างเอร็ดอร่อย ขณะกำลังรับประทานลำไย พ่อมณีได้นำกล้วยจากสวนเกษตรอินทรีย์มาให้เด็กและทีมวิจัยกินกันอีก ต่างก็ชมว่าหวาน อร่อย กว่ากล้วยตลาด

เวลา ๑๐.๔๕ น. ทีมวิจัยพร้อมด้วยเด็กๆ เริ่มทยอยเข้าป่าธรรมชาติเพื่อหาเปลือกไม้ คนถืออุปกรณ์ในการใส่คือ อบต.แดนไชย กระสอบปุย ๒ ใบ ตะกร้า ๑ ใบ พบต้นไม้ต้นแรกคือ ต้นเปลือยนา คุณสมบัติเป็นคนตากเปลือกไม้คนแรก สีที่ตากออกมาจะเป็นสีแดงชมพู เมื่อตากได้แล้ว คุณสมบัติได้นำน้ำ ที่เตรียมมาผสมกับดินให้เป็นดินโคลนแล้วนำมาทาบริเวณแผลที่ตากเป็นการรักษาแผลของต้นไม้เพื่อให้เปลือกของต้นไม้คืนสู่สภาพเดิม แล้วเดินต่อไปเจอต้นเพกา คราวนี้พอมันเป็นคนลงมือตากเปลือกเอง สีเปลือกที่ตากออกมาเป็นสีเหลืองอ่อน ถ้าได้ครู่หนึ่ง คุณพรรณีเจอเห็ดโคนดอกใหญ่ เด็ก ๆ ว่องกรูเข้าไปดูอย่างสนใจ เมื่อตากเสร็จแล้วคุณสมบัติก็นำน้ำผสมดินเป็นโคลนทาแผลเปลือก ทางด้านทีมวิจัยฝ่ายชายเดินล่วงหน้าไปก่อนเพื่อหาต้นไม้ต้นใหม่ ส่วนเด็กๆ ก็ให้ความสนใจในการตากเปลือกไม้ ต่างก็ถามว่าเมื่อตากแล้วจะได้สีอะไร แล้วจดบันทึกไว้ ส่วนทีมวิจัยฝ่ายหญิง คนที่ถือเสียม คือคุณพรรณี และคุณบุญทิน จะเป็นคนขุดก็ไป เพื่อนำมาประกอบอาหารเที่ยง ขณะเดินทางเจอสมุนไพรร คือ ว่านนกเจ้า ซึ่งมีสรรพคุณแก้โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง (พืชชนิดนี้จะเกิดในป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์) ว่านตูบหมูป มีสรรพคุณ ขับลม แก้ท้องเสีย ท้องอืดท้องเฟ้อ เดินไปครู่หนึ่งก็พักเหนื่อยรอทีมวิจัยที่ไปหาเปลือกไม้ที่ฐาน ๔ (พอชมภู ได้ต้นเกล็ดปลาซ่อน ๗ ต้น เพื่อนำไปเป็นสมุนไพรมีสรรพคุณแก้ดีอีกเสบ กระเพาะอักเสบ ขับตะกอนยา) เวลา ๑๒.๐๐ น. ทีมวิจัยได้เปลือกไม้พอกกับความต้องการแล้วก็กลับออกจากป่า ส่วนฝ่ายเสบียงได้นำไก่ไป หมอไม้ และเห็ด มาล้างเตรียมทำแกงหมอไม้ เวลา ๑๒.๓๐ น. ทีมวิจัยคุณสองศรี คุณเทียนทอง คุณหม่วย ได้ไปซื้ออาหารที่บ้านสร้างมิ่งเมื่อมาถึงทางฝ่ายทีมวิจัยก็ช่วยกันแกะอาหารใส่จานแล้วรับประทานอาหารกันอย่างเอร็ดอร่อย รับประทานอาหารเที่ยงเสร็จ เวลา ๑๓.๓๐ น. ก็พักผ่อนตามอัธยาศัย เวลา ๑๔.๐๐ น. ให้เด็กนักเรียนช่วยกันใช้มีดลับเปลือกไม้ให้เป็นชิ้นเล็กๆ ยาวประมาณ ๑ นิ้ว ส่วนทีมวิจัยที่เป็นผู้ใหญ่ก็ช่วยกันขุดดินเตรียมแปลงผักที่อยู่ข้างๆ โรงอาหาร หลังจากลับเปลือกไม้เสร็จคุณสมบัติได้ก่อกองไฟเพื่อต้มเปลือกไม้ โดยใช้กะละมังใบใหญ่ใส่น้ำประมาณครึ่งหนึ่งแล้วนำไปตั้งไฟเมื่อน้ำเดือดจึงใส่เปลือกไม้ที่เตรียมไว้ลงไป ต้มเคี่ยวนานประมาณ ๑ ชั่วโมงจะได้สีของเปลือกไม้ที่ต้ม ในการต้มต้องใส่เกลือด้วยเพื่อให้เปลือกไม้ออกสีได้ดี ด้านแปลงผักเมื่อยกทรงได้แล้ว อบต.แดนไชยได้ไปยกปุ๋ยมาจากโรงปุ๋ยหลังอาคารเรียน โดยแปลงหนึ่งใส่ปุ๋ย ๒ กระสอบ พอสีที่ช่วยโรยปุ๋ยใส่แปลงผักอีกแปลงหนึ่ง มีบางคนหลังจากเหนื่อยจากการพรวนดินก็มานั่งข้างๆ กระสอบปุ๋ย คุยกันเรื่องสมุนไพบบ้าง เรื่องเห็ดบ้าง เพราะช่วงนี้เห็ดโคลนกำลังเกิด

เมื่อเวลา ๑๕.๔๐ น. พอชมภูได้นำว่านชักมดลูกมาจากหมู่บ้านเพื่อปลูกข้างๆ แปลงผักจำนวน ๔ ต้น ขมิ้นขาว ๒ ต้น ครู่ต่อมาคุณเทียนทองได้ขอร้องให้พอชมภูไปซื้อเมล็ดพันธุ์ผักที่บ้านสร้างมิ่ง มีผักบุ้ง ใบโหระพา ผักคื่นไฉ่ ผักชี ผักกาดเขียว ถั่วฝักยาว ฝ่ายแม่ครัวก็เตรียมอาหารสำหรับมือเย็น มีแกงหมอไม้ใส่ไก่ไปหมกและเห็ดที่เก็บมาได้จากการเดินป่า ฝ่ายที่ต้มเปลือกไม้เมื่อได้สีตามต้องการแล้ว(คราวนี้ใช้เปลือกเปลือยนา) ได้สีน้ำตาลแดง คุณสมบัติและคุณพรรณีช่วยกันใช้ผ้ากรอง

คุณหมვნำฝ้ายที่เตรียมมาไปจุ่มน้ำให้เปียกแล้วนำขึ้นไปทบให้หมาดๆ เพื่อให้เส้นด้ายจัดเรียงกันสวยงาม เพราะฝ้ายที่ซื้อมาเส้นหยิกหยอยมาก หลังจากนั้นนำฝ้ายจำนวน ๑๐ กลุ่ม ลงแช่น้ำอุ่นๆ เพื่อให้ฝ้ายติดสีสม่ำเสมอ หลังจากนั้นนำฝ้ายมาต้มในน้ำเปลือกไม้ที่กรองแล้ว ต้มนานประมาณ ๑ ชั่วโมงครึ่ง พอครบเวลาแล้วนำฝ้ายออกมาทิ้งให้เย็นแล้วจึงนำไปซักกับน้ำที่ผสมน้ำยาล้างจาน ซักออกให้สะอาด เพื่อให้ฝ้ายดูดซึมสีได้ดี โดยคุณพรณีเป็นคนซัก

เวลา ๑๖.๒๒ น. พ่อชมพู่ได้นำเมล็ดพันธุ์ผักมาถึง ให้เด็กๆ มาช่วยปลูก แปลงที่ ๑,๒,๓,๔ ปลูกถั่วฝักยาว คนที่ช่วยกะระยะปลูกคือ คุณเทียนทอง นักเรียนช่วยกันปลูกแป๊ปเดียวก็เสร็จ แปลงที่ ๕ ปลูกคื่นฉ่าย โหระพา ผักกาดเขียว แปลงที่ ๕ ปลูกผักบุ้ง โดยคุณแดนไชยเป็นคนจิตร้องให้นักเรียนปลูก โดยให้ปลูกหลุมละ ๒ เม็ดแถวละ ๖ จุด แปลงที่ ๗ ปลูกผักชีลาว ผักชีจีน คุณอนุชนเป็นคนทุบเมล็ดผักชีจีนให้แตกก่อนแล้วจึงนำมาม้วน ส่วนผักชีลาวคุณเทียนทองได้หว่านไปก่อนแล้ว

หลังจากปลูกผักครบทุกแปลงแล้วเด็กๆ ช่วยกันรดน้ำ ทางฝ่ายพ้อมณี พ่อชมพู่ ผอ.จรัส ก็ช่วยกันปลูกว่านชักมดลูก และขมิ้นขาว

เวลา ๑๖.๓๐ น. คุณสมบัติทำอาหารแจกสมาชิกในทีมคือ หนาน้อย และมีแกงหน่อไม้ด้วยทุกคนกินกันอย่างเอร็ดอร่อย เพราะความเหนื่อยจากการทำงาน

๕. การชี้แจงเรื่องการดำเนินงานรอบ ๖ เดือนและการวางแผนงานใน ๖ เดือนหลัง

วัน / เวลา วันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๑ เวลา ๑๖.๐๐ น.

สถานที่ ศูนย์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนบ้านกุศเสถียร

วัตถุประสงค์ - เพื่อแจ้งให้ทีมงานวิจัยรับทราบ

- เพื่อวางแผนการดำเนินงาน ๖ เดือนหลัง

วิธีดำเนินการ(กระบวนการทำงาน)

วันนี้เวลา ๑๖.๐๐ น. ทีมวิจัยนัดประชุม ณ ห้องศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยทีมงาน ๑๕ คน มาประชุมเวลา ๑๖.๐๘ น. ท่านหัวหน้าโครงการคือนายสงศรี แสงศรี ได้นำสมุนไพรรักษาโรคที่หายากของจังหวัดจันทบุรีมาให้ ซึ่งมีไผ่ไร่กอ ๑๕ ต้น ไผ่หวาน ๒ ต้น เพชรสังฆาต ๑๕ รานหางจรเข้ ๑๖ ทองพันชั่ง ๑๗ ต้น กระตูดไก่ดำ ๑๗ ต้น ขมิ้นชัน ๑๕ ต้น จิงแดง ๓ ต้น อบเชย ๑๐ ต้น ไพล ๑๕ ต้น พญาวานร ๑๕ ต้น และได้พูดคุยเรื่องที่จะบอกว่าปลูกที่ไหนบ้าง

เริ่มประชุมเวลา ๑๖.๑๐ น. นายจำรัส ช่วงชิง ได้แจ้งให้ที่ประชุมทราบถึงผลงานที่ผ่านมา ๖ เดือนแรก ว่าเราได้ทำอะไรไปบ้าง ได้เห็นอะไรที่เป็นปัญหาและเป็นผลที่ได้รับจากงานวิจัยในรอบ ๖ เดือนและได้ใช้งบประมาณไปเป็นหมวดๆ ไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายค่าวัสดุ อาหาร และค่าตอบแทนทีมวิจัย และพูดถึงงบประมาณที่จะใช้ในอีก ๖ เดือนข้างหน้าว่าปฏิทินที่จะทำงานมีอะไรบ้าง และจะได้รายงานความก้าวหน้า ๖ เดือนแรกก่อน ให้เขียนบรรยายให้ละเอียดทุกคำพูดของคนให้สัมภาษณ์ โดยให้คนหนึ่งสัมภาษณ์และให้อีกคนเป็นผู้บันทึก พร้อมทั้งมีการพูดถึงรายละเอียดเนื้อหาในการไปอบรมของทีมวิจัยที่ห้วยชันรีสอร์ท

หัวหน้าโครงการถามทีมวิจัย ๖ เดือนผ่านมา การทำงานมีใครเข้าใจและไม่เข้าใจอะไรบ้างให้แสดงความคิดเห็นและเสนอแนะได้ พอใจหรือไม่พอใจในการทำงานรอบ ๖ เดือนที่ผ่านมาของ

ทีมงานเรา ที่ประชุมแสดงความคิดเห็นว่าทีมงานมีความพอใจอยู่ระดับหนึ่งแต่ยังไม่ดีเท่าไรเพราะยังไม่ค่อยจะเข้าใจในการทำงานเท่าใดนักแต่เมื่อทำไปแล้วค่อยได้รู้เข้าใจอะไรบ้าง อีก ๖ เดือนข้างหน้าคงจะดีขึ้นและอาจจะดีกว่าที่แล้วมา อบต.แคนไชย เสนอให้ศึกษาการเรียนรู้ป่าธรรมชาติของโรงเรียนบ้านกุศเสถียรของเราว่ามีกี่ไร่ มีต้นอะไรบ้าง และมีต้นอะไรที่เป็นสมุนไพร รักษาโรคอะไร ใช้ส่วนไหนในการรักษาและรักษาด้วยวิธีใด ที่ประชุมมีมติเห็นด้วยกับ อบต.แคนไชย ชายทวีป

งานด้านการเกษตรอินทรีย์ ผอ.จรัสเสนอให้ทำปุ๋ยหมักเพิ่มเติมเพื่อใช้ปลูกผักและสมุนไพร อุปกรณ์ที่จะต้องซื้อ รำอ่อน ๘๕๐ บาท รำแก่ ๑,๐๐๐ บาท กากน้ำตาล ๖๐๐ บาท มูลวัว (ถมาราคาคนขายดู) มูลไก่ ๑๕๐ กระสอบ ๆ ๒๕ บาทเป็นเงิน ๑,๗๕๐ บาท ส่วนน้ำหมักใช้ที่เราหมักไว้จำนวน ๒ ถังอยู่ในโรงครัว ไม่ต้องซื้อ

งานทอผ้า ให้ทำการแปรรูปผ้าที่มีอยู่แล้วในโรงเรียนที่เด็กทอไว้โดยให้คุณเทียนทองและคุณบุญทินพร้อมทั้งผู้ที่เป็นงานด้านนี้เป็นพี่เลี้ยงคอยดูแลช่วยกันแปรรูปผ้าให้ทันไปแสดงงานมหกรรมที่จะจัดขึ้นในงานศิลปหัตถกรรมนักเรียน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา

งานด้านสมุนไพร ให้จัดทำป้ายชื่อถาวรบอกชื่อสรรพคุณ ของสมุนไพร นั้นๆ การบรรจุหีบห่อ และเครื่องบรรจุภัณฑ์

การจัดเวทีเสวนาร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลสร้างมิ่ง ส่วนวันเวลาจะติดต่อทางองค์การบริหารส่วนตำบลอีกครั้งว่าทางองค์จะว่างวันไหน ที่ประชุมรับทราบ

ปิดประชุมเวลา ๑๕.๐๐ น.

๑๐. เรียนรู้การเกี่ยวข้าว

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๑ เวลา ๐๘.๑๕ น. ทีมวิจัยเริ่มลงมือเกี่ยวข้าวสมาชิกยังมาไม่ครบทีม ส่วนเด็กนักเรียนมาทั้งหมด ๑๕ คน เพราะโรงเรียนบ้านกุศเสถียรเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก นักเรียนตัวโตเป็นหญิง ๑ คน นักเรียนชาย ๑๒ คน การเก็บเกี่ยวใช้การผสมผสานโดยให้ทีมวิจัยแบ่งเด็กๆ ไปทำการฝึกสอนวิธีการเกี่ยวข้าวให้ถูกวิธีทำอย่างไรเกี่ยวจะไม่เกี่ยวมือ เกี่ยวอย่างไรข้าวไม่ร่วง หล่น ผอ.จรัสเป็นตากล้องเก็บภาพคนที่ ๑ ต่อมาคุณอนุชนเป็นผู้ถ่ายภาพบรรยากาศในการเก็บเกี่ยวข้าวในแปลงสาธิตเกษตรอินทรีย์ ข้าวในแปลงได้ผลเป็นที่น่าพอใจแม้ว่าหลังจากปักดำแล้วจะเกิดปัญหาฝนแล้ง พอเกี่ยวได้สักพักคุณอนุชนหนึ่งในทีมวิจัยได้นำดอกที่เตรียมไว้มามัดข้าวที่เกี่ยวไว้เป็นพ่อนๆ ๑ มัดจะใช้ข้าวประมาณ ๕ – ๗ กำมือ เมื่อมัดเสร็จก็ขนขึ้นไปเก็บไว้ที่ลานข้าว เพื่อรอตีข้าวหรือนวดข้าวซึ่งเป็นขั้นตอนต่อไป บรรยากาศในการเกี่ยวข้าวเป็นไปแบบสนุกสนานและน่าประทับใจคือเด็กๆ ให้ความสนใจเรียนรู้ความรู้ใหม่ๆ แปลงแรกใช้เวลาเกี่ยวประมาณ ครึ่งชั่วโมงก็เสร็จ เมื่อเสร็จแปลงแรก อบต.แคนไชย ให้พักคัมน์น้ำสมุนไพรที่ผอ.จรัสทำมาด้วย คือน้ำย่านางผสมใบเตยและ

ไบอ้อมแซบ เป็นน้ำสี่เขียวดื่มแล้วช่วยรักษาโรคหลายชนิด เมื่อพักผ่อนพอสมควรแล้วก็ลงแปลงที่สองต่อไป ดูแล้วเด็กนักเรียนจะขยันกว่าผู้ใหญ่เสียอีกแทบไม่ยอมพักคือเมื่อเกี่ยวเสร็จแปลงแรกอยากต่อแปลงที่สองเลย พอเกี่ยวแปลงที่สองได้ครึ่งแปลงคุณแดนไชยได้นำไม้หลาวซึ่งเป็น ไม้ที่ใช้สำหรับหามมัดข้าวขึ้นสู่ลานข้าวเพื่อจะได้ทำการนวดในตอนบ่าย เสร็จเวลา ๑๑.๐๔ น. พอเกี่ยวเสร็จทีมวิจัยและเด็กนักเรียนก็ช่วยกันขนมัดข้าวใส่รถอีแต๊กเพื่อจะได้นำไปสู่ลานนวดข้าวต่อไป เด็กช่วยกันขนข้าวส่วนคุณแดนไชยหอบ คุณอนุชน คุณสุพรรณิ คุณบุญนาถ ต่างก็ช่วยกันมัดข้าวเร่งให้เสร็จก่อนเที่ยงวัน คุณพ้อมณีเป็นผู้เรียงมัดข้าวบนรถอีแต๊กเพื่อให้เสร็จเร็วขึ้น เพราะภาคบ่ายจะได้ทำการนวด และอีกกลุ่มจะได้ก่อเตาเผาถ่าน การขนมัดข้าวไม่กั้นวันที่เสร็จเพราะต่างคนต่างช่วยกัน โดยมีผอ.จรัสเป็นผู้ถ่ายภาพการขนมัดข้าวของนักเรียนตามขั้นตอนการเก็บเกี่ยวข้าว การขนข้าวเสร็จเรียบร้อยเวลา ๑๑.๑๖ น. ทีมวิจัยนำเด็กนักเรียนกลับโรงเรียนบ้านกุตเสถียร เพื่อรับประทานอาหารกลางวัน และทำงานต่อในภาคบ่าย พอถึงโรงเรียนเด็กก็ช่วยกันขนข้าวลงจากรถ ซึ่งลานนวดใช้บริเวณใต้ถุนอาคารเรียน โดยใช้แพแห่ (ตาข่ายถี่ๆ) ที่เย็บติดกันแทนเป็นลานซึ่งสมัยก่อนเลือกพื้นที่สูงคาบหญ้าและปิดกวาดให้เตียนใช้มูลสัตว์เปียกๆ ทา (การทาลาน) การดั่งลอมข้าวถ้าจะให้ถ้าจะให้ถูกต้องตามคำบอกเล่าพ่อทองเหรียญ ชายทวีปซึ่งเป็นหนึ่งในทีมวิจัยบอกว่าที่ถูกต้องคือต้องทำขวัญข้าว คือมีข้าวต้มมัด ไข่ไก่ และเผือก ดอกไม้รูปเทียนไปทำการย้ายพระแม่ธรณีให้ออกจากที่ที่เราจะนวดข้าว และทำการดั่งลอมข้าวเรียงให้มีระเบียบเพื่อจะเก็บได้มาก ๆ และรอวันทำการลงแขกนวด แต่ปัจจุบันใช้เครื่องจักรช่วยในการเกษตรเลยทำให้เปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย ใช้เครื่องสีเสร็จภายในไม่กี่ชั่วโมง ไม่ได้นวดเอง ไม่ได้ลงแขกนวด ซึ่งทำให้ประเพณีเก่าๆ ที่พ่อแม่เคยพาทำมาเริ่มจากหายจากชุมชนและเด็กรุ่นใหม่ไม่เคยที่จะสัมผัสกับบรรยากาศเหล่านี้ ไม่เคยเห็นว่าการตกกล้าเป็นอย่างไร การถอนต้นกล้า การปักดำ การใส่ปุ๋ย การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยว และขั้นตอนการนวดข้าว ซึ่งขั้นตอนต่างๆ เด็กได้เห็นได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองโดยการดูแลของทีมวิจัยทุกขั้นตอนจะขาดก็คือการทำแบบพื้นบ้านที่ปู่ย่าตายายเคยทำมา(นวดแล้วได้ข้าว ๕ กระสอบครึ่ง) ความรู้สึกของนักเรียนเกี่ยวข้าววันนี้รู้สึกอย่างไรบ้าง ได้เรียนรู้อะไรบ้าง

ด.ช. ทนงศักดิ์ : ดีใจที่ได้เกี่ยวข้าว

ด.ช. คณาวุฒิ : สนุกสนานที่ได้เกี่ยวข้าว

ด.ช. ธัญพิสิทธิ์ : สนุกสนาน ม่วนหลาย

ด.ช. ณัฐชนน : ดีใจที่ได้เกี่ยวข้าว สนุกสนาน ได้ไล่จับตั๊กแตน และไล่ตามงูสิงห์

ด.ช.ชลธิย์ : เกี่ยวไม่เป็น ข้าวยุ่ง

ด.ช.เพชรไท : ดี ทำให้รู้วิธีเกี่ยวข้าว

ด.ญ. อาภัสสร : ดีใจที่ได้เกี่ยวข้าว ได้ข้าวมากิน

ด.ช. นัทพงศ์ : ได้ความสนุกสนาน ได้รู้วิธีเกี่ยวข้าวทำอะไร ได้รู้ว่าทำนากล้าบาก ได้รู้จักวิธีนวดข้าวก่อนจะนำข้าวไปกิน

ด.ช. สถาพร : ได้รู้วิธีการเกี่ยวข้าว ได้ขนข้าวขึ้นรถ ได้ฟาดข้าว วิธีเก็บเกี่ยวข้าวกว่าจะได้ข้าวมากินทำได้ยาก ได้กินลูกอม

ด.ญ. ฝ่าย : กว่าจะได้ข้าวมาขายกล้าบาก ทำให้รู้คุณค่าของข้าว

ด.ช.ภาคภูมิ : ดิใจที่ได้ออกกำลังกาย ม่วนอีหลี ฟุ่งนี้จะชวนตาไปเกี่ยวที่นาตัวเองอีก

ด.ช.จักรพงค์ : ได้รับความรู้การเกี่ยวข้าว ว่ากว่าจะได้แต่ละเม็ดยากกล้าบาก ได้ความรู้วิธีการนวดข้าวกว่าจะได้ข้าวมากิน ได้รับความสามัคคีที่ช่วยกันเกี่ยวและนวดข้าว

ด.ญ. กรองแก้ว : ได้รับความสนุกสนาน ได้รู้ว่าการจะได้ข้าวมากินแต่ละเม็ดมีความยากกล้าบากแค่ไหน

ด.ญ. สลาลัย รู้สึกเหนื่อย ได้รู้ว่าการทำนากล้าบาก จะไปทำนาช่วยพ่อแม่เพราะเห็นความยากกล้าบากแล้ว รู้ว่าการจะได้ข้าวมากินนากล้าบากแค่ไหน

ด.ญ. สุพัตรา : รู้สึกร้อน แต่พอเข้าร่วมก็เย็นดี ทำให้รู้ว่าการนากล้าบากแค่ไหน

ด.ช. คมสันต์ : กัดที่ได้ไปเกี่ยวข้าว เป็นครั้งแรกที่ได้หัดเกี่ยวข้าว นวดข้าว รู้จักวิธีในการบิดเกี่ยวออกจึงจะไม่บาดมือ ได้รู้การวาง คือต้องเหยียบตอฟางก่อนจึงวางข้าว รู้วิธีฟาด คือเอามัดข้าวใส่ไม้ฟาด ยกขึ้นฟาด ให้ข้าวหล่นลงม้ารองฟาดให้เม็ดข้าวออกจนหมด จึงโยนมัดข้าวทิ้ง เอาเศษฟางออกจากข้าว เอาข้าวใส่กระสอบมัด เอาข้าวไปตากให้แห้งจึงเก็บด.ช.สมเกียรติ ได้รู้ว่าการเกี่ยวข้าวมันยากกล้าบาก ทำให้รู้วิธีและขั้นตอนการทำนา รู้วิธีเกี่ยวข้าวคือก่อนวางข้าวให้จัดเรียงข้าวให้เท่ากัน เหยียบตอฟางจึงวางฟ่อนข้าว เสร็จแล้วมัดจึงนำขึ้นมาฟาด ไม้สำหรับฟาดมีเชือกผูกหัวไม้ทั้งสองด้านนำมารัดมัดข้าวแล้วฟาดกับม้ารองฟาดจนเม็ดข้าวหล่นหมดจึงโยนมันทิ้ง หลังจากนั้นนำเศษฟางออก เอาเมล็ดข้าวไปตากก็จะได้เมล็ดข้าวไปเก็บไว้กินด.ญ.ทิพย์ภา ดิอะที่ได้เกี่ยวข้าว ได้รู้คุณค่าของข้าว กว่าจะได้มาแต่ละเม็ดมันยาก รู้จักการวางข้าว และได้รับความสนุกสนานเพราะแม่สุพรรณิเล่านิทานให้ฟังด้วย ยายหยัดแจกลูกอมให้กินแซบหลายๆ

ด.ญ. สลิลทิพย์ ได้สนุกสนาน เพราะได้ไล่ตักแตน ได้ขนข้าวขึ้นรถอีแต๊ก ได้ร้องเพลง เศรษฐกิจพอเพียงตอนขึ้นรถอีแต๊ก ได้รู้คุณค่าข้าว รู้จักการวางข้าวว่าถอบให้เท่ากันก่อนวาง รู้วิธีมัดข้าว วิธีมัดมัดตอก รู้วิธีขนข้าว ถือนมัดข้าว การฟาดข้าว เอาข้าวเม็ดฝ่อออก วิธีเก็บข้าวไว้กินวันหน้า

หลังจากสัมภาษณ์เด็กนักเรียนแล้วได้พานักเรียนไปเรียนรู้วิธีทำน้ำมันมะพร้าวโดยวิธีธรรมชาติ สอนโดยคุณอนุชน ประสันลักษณ์ หนึ่งในทีมวิจัยอุปกรณ์ประกอบด้วยมะพร้าวที่ चुดแล้ว ๑ กิโลกรัม น้ำอุ่น ๓ ลิตร คั้นกะทิกรองให้สะอาดนำกระดาษขาวมาปิดปากขวด(ใช้กระดาษ A๔ ก็ได้) ปิดไว้ ๔๘ ชั่วโมงหรือ ๒ วัน โดยไม่ให้ปิดฝาขวดเพราะจะทำให้มะพร้าวบูด หลังจาก ๒ วันผ่านไปกะทิที่ใส่ขวดไว้จะเกาะกันเป็นก้อนตักเอาเฉพาะส่วนที่เป็นไขมันใส่ภาชนะเก็บไว้ วันที่ ๓ วันที่ ๔ ก็

ทำเช่นเดียวกันหรือทำไปจนกว่าไขมันหมดเหลือแต่ส่วนที่เป็นน้ำ เราก็จะได้น้ำมันมะพร้าวไว้ใช้ซึ่ง
อาจใช้เช็ดหน้าล้างเครื่องสำอาง หรือทาบำรุงผิวพรรณ

๑๑. เรียนรู้การทำเตาเผาถ่านเศรษฐกิจพอเพียง

ในการเผาถ่านมีรายละเอียดด้านต่างของกิจกรรมที่ขอนำเสนอ ดังนี้

อุปกรณ์ในการเผาถ่าน

๑. ถังน้ำมันจุ ๒๐๐ ลิตร มีฝาปิด ถังที่จะนำมาใช้ต้องเป็นแบบฝาเปิด-ปิดได้
๒. ข้องท่อใยหินขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๔ นิ้ว ยาว ๑ เมตร จำนวน ๑ ท่อ
๓. อิฐบล็อกจาก่อน
๔. ตะแกรงรองไม้ (ก้างปลา)
๕. สังกะสี
๖. ไม้สำหรับเผาถ่านยาว ๘๐ เซนติเมตร (ตัดไว้ประมาณ ๒ สับปลาหินเหนียว
๗. จี๊เจ้าเกลบดำ
๘. ไม้ไผ่ขนาด ๓ นิ้ว ทะลุปล้องตลอดยาวอย่างน้อย ๕ เมตร
๙. ภาชนะใส่น้ำส้มควันไม้ (ขวดพลาสติก)
๑๐. สายยางขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑ เซนติเมตร

วิธีการประกอบเตา

๑. นำถังน้ำมันขนาด ๒๐๐ ลิตร ที่เจาะตัดแปลง ตัดฝาถังด้านใดด้านหนึ่งออกสามารถเปิดปิดได้ นำฝาดังที่ได้มาเจาะเป็นรูสี่เหลี่ยมขนาด ๔๐x๒๐ เซนติเมตร
๒. ส่วนตัวถังฝาดีกด้านเจาะรูกว้างขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๔ นิ้ว
๓. ปูพื้นด้วยทรายให้มีขนาดความกว้างและความยาวเท่ากับขนาดของถัง
๔. นำถังน้ำมัน ๒๐๐ ลิตรที่จะทำน้ำที่เป็นผนังเตา วางบนพื้นทรายที่เตรียมไว้

๕. ประกอบท่อที่เป็นข้องอ ๕๐ องศา และท่อใยหินที่ทำหน้าที่เป็นปล่องควันต่อเข้ากับตัวเตาตามแบบ พร้อมเชื่อมประสานรอยต่อโดยใช้ดินเหนียวผสมขี้เถ้าเคลือบ

๖. ตัวเตาหุ้มด้วยดินเหนียวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร ห่อหุ้มด้วยทรายก็ได้

๗. นำไม้ที่ต้องการเผา มีขนาดความยาวประมาณ ๘๐ เซนติเมตร ไล่เข้าไปตามแนวความยาวของตัวถัง ไล่เข้าไปจนเต็ม

๘. ทำการปิดฝาถังแล้วนำอิฐบล็อกจากวางให้เต็มช่องที่เจาะไว้ประสานรอยต่อโดยใช้ดินเหนียวผสมขี้เถ้าเคลือบดำ

วิธีการเผา

๑. จุดไฟที่ปากเตาเพื่อเริ่มต้นเผาด่าน ระวังตำแหน่งของกองไฟหน้าเตา ไม่ให้เข้าใกล้ไม้ในเตาจนเกินไป ตำแหน่งที่เหมาะสมคือ ประมาณ ๑ ฟุต ปล่อยให้ไอร้อนเท่านั้นที่ไหลเวียนเข้าไปในเตา

๒. ดักเก็บน้ำส้มควันไม้ที่ปากปล่อง ที่ควันออกโดยสังเกตจากสีของควัน

๓. เมื่อเวลาผ่านไปจะสังเกตเห็นว่าไม่มีควันออกจากปากปล่องอีก ให้ทำการอุดปากเตาและปากปล่องด้วยดินเหนียว รวมทั้งรอยรั่วอื่นๆ ไม่ให้อากาศเล็ดลอดเข้าไปได้โดยเด็ดขาด

๔. ทิ้งเตาไว้หนึ่งคืนจะเย็นลงจนสามารถเปิดเตานำถ่านออกได้ในเช้าของวันถัดไป

๕. ปกติการเผาด่านด้วยเตาถึงใช้เวลา ๘ ชั่วโมง

๑๒. การแสดงผลงานการสอนแบบบูรณาการกับแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในงาน
ศิลปหัตถกรรมนักเรียน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี จังหวัด
นครราชสีมา

วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๑

คณะครูและนักเรียนจะเดินทางไปแสดงผลงานที่จังหวัดนครราชสีมา ทั้งครูและนักเรียน
ออกมารอขึ้นรถที่โรงเรียนบ้านกุดเสถียร ซึ่งการเดินทางครั้งนี้ใช้รถ ๒ คัน คันที่ ๑ เป็นรถที่เข้ามาจาก
โรงเรียนป่าดัววิทยา และคันที่ ๒ เป็นรถครูคำนวณ แก้วคำสอน

รถของโรงเรียนป่าดัววิทยามาถึงโรงเรียนเวลาประมาณ ๐๘.๓๐ น. เมื่อรถมาจอด ทั้งครูและ
นักเรียน รวมทั้งประธานการศึกษาคือพ่อชมภู โคตรวิชา ปราชญ์ชาวบ้านคือ ยายประหยัด สราญรัมย์
ยายดอกจันทร์ โคตรวิชา ยายฟาน สีทา ทั้งหมดช่วยกันยกของขึ้นใหญ่ๆ พวกตะข้องใหญ่ แจกัน อัก
กี้ และรากไม้ป้ายชื่อโรงเรียนขึ้นรถคันของโรงเรียนป่าดัววิทยา ต่างก็เตือนกันว่าอย่าลืมอุปกรณ์การ
ทอผ้า เพราะคราก่อนไปแสดงงานที่เมืองทองธานีลืมจึงต้องไปยืมกับญาติที่ทางผ่าน ส่วนรถครู
คำนวณก็ยกขึ้นจนเต็มเช่นกัน เมื่อขนของเสร็จก็นับดูนักเรียนที่จะไปว่ามีใครบ้าง ค.ญ.ศราลย์ บุญทศ
ค.ญ.ทิปกา ชายทวีป ค.ญ.กรองแก้ว เพิ่มพูน ค.ญ.สุพัตรา สายเสนีย์ ค.ญ.สลิลทิพย์ ทองสลับ ค.ช.
สมเกียรติ ชูรัตน์ ค.ช.คมสันต์ แสงแก้ว ค.ช. จักรพงษ์ พรหมจันทร์ ค.ช.เพชรไท เทียนสวัสดิ์ ค.ช.
นันทพงษ์ แสงแก้ว มีเด็กอนุบาล ๒ คน คือ ค.ช.เมธิชัย สราญรัมย์ และค.ช.อนันตศักดิ์ แสงพยัพ ที่
ตามคุณยายประหยัดไปด้วย ให้เด็กขึ้นมีรถของโรงเรียนป่าดัววิทยามียายฟาน ยายประหยัด ยายดอก
จันทร์ คุณประไพ ขึ้นรถไปด้วย พ่อชมภูให้นั่งคู่คนขับ ส่วนรถครูคำนวณมีคุณครูนุชรา คุณครูทัศนีย์
คุณเทียนทอง ค.ญ.สุพัตรา ทั้งหมดออกเดินทาง เวลา ๐๘.๔๕ น. ผ่านทางบ้านคิมยาว อำเภอภูซำ
อำเภอทรายมูล เข้ายโสธร อำเภอสวรรคภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผ่านทุ่งนาอันกว้างใหญ่ป่าประหยัดชี้ให้

เด็กๆ ดูทุ่งกุลาร้องไห้และเล่าให้ฟังว่าสมัยก่อนบริเวณแห่งนี้แห้งแล้งมากไม่มีน้ำทำนา เด็กๆ ก็ตื่นตื่นกับการเดินทางไกล แต่พอนั่งรถไปนานๆ เริ่มเบื่อหน่ายกันว่าเมื่อไรจะถึงสักที บ้างก็นอนหลับบ้าง ระหว่างการเดินทางป่าประหยัดได้นั่งข้าวเหนียวไปด้วย ๑ กระติบ และเนื้อทอด ๑ ถูง มีกระตักน้ำดื่มด้วย ใครหิวก็กินกันตามอัธยาศัย เวลา ๑๒.๓๐ น. รถแวะปั้มน้ำมัน ปตท.แห่งหนึ่งในอำเภอประทายให้เด็กๆ เข้าห้องน้ำและรับประทานอาหารเที่ยง เด็กๆ กินข้าวอย่างเอร็ดอร่อยเพราะเหนื่อยจากการนั่งรถ รับประทานอาหารเสร็จก็เดินเล่นพักผ่อนสักพักก็เรียกขึ้นรถเพื่อเดินทางต่อไป จนถึงมหาวิทยาลัยสุรนารี เวลาประมาณ ๑๔.๐๐ น. กว่าจะหาบู้ทเจอใช้เวลาค่อนข้างนานเพราะเราไม่มีแผนที่ในงานต้องคอยถามเจ้าหน้าที่ไป อ่านไป เดินหาว่าจะเจอ เมื่อเข้าบู้ทได้แล้วช่วยกันขนของลงจากรถจัดตกแต่งให้สวยงามจนถึงเวลา ๒๒.๐๐ น. จึงเข้าที่พักอยู่โรงเรียนสุรธรรมพิทักษ์อยู่ห่างไกลจากงานประมาณ ๔ กิโลเมตร กว่าจะรับประทานอาหาร อาบน้ำเสร็จและเข้านอนกันเวลาเกือบเที่ยงคืน ทุกคนหลับอย่างอ่อนเพลีย

เวลา ๐๔.๐๐ น. ทุกคนตื่นนอน จัดการธุระส่วนตัวเสร็จเวลา ๐๖.๐๐ น. แบ่งคนเป็นสองกลุ่ม โดยให้กลุ่มแรกล่วงหน้าไปก่อนเพื่อจัดตกแต่งบู้ทให้เรียบร้อยต่อจากเมื่อตอนกลางคืน ส่วนฝ่ายเสบียงจะตามไป ทีหลัง เมื่อเวลา ๐๘.๐๐ น. ทุกคนรับประทานอาหารเข้ากันแล้วก็เข้าประจำหน้าที่ของตัวเอง คือ นั่งปักผ้ากลุ่มหนึ่ง และทอผ้า กรอผ้า ส่วนยายฝาน แกวกเอาแหไปสานด้วยมีดสนใจเข้ามาดูและบางคนถึงขอทำด้วย เวลาประมาณ ๐๘.๓๐ น. คนก็เริ่มทยอยเข้ามาในงาน คนที่ผ่านมามีเห็นช่องใบใหญ่ก็เปิดฝามองดูว่ามีอะไรข้างใน และบางคนก็สนใจก็เล็กๆ ที่ให้นักเรียนนั่งทอผ้าอยู่มีบางคนอยากทอบ้างก็ให้ลองทำ

วันนี้ผอ.จรัส ช่วงชิง เดินทางตามมาเพราะติดธุระจัดการงานศพของพ่อให้เสร็จก่อน ท่านผอ.มาถึงงานช่วงที่มีรถและคนมากจึงเข้าในงานไม่ได้ ถึงบู้ทจนเกือบเที่ยง และได้เข้ามาดูความเรียบร้อยอีกที

บรรยากาศก็มีผู้คนเดินผ่านไปมาเรื่อยๆ พอช่วงเที่ยงอากาศร้อนจะบางลง เวลาประมาณ ๑๔.๐๐ น. ท่านผอ.เป็นผู้กล่าวนำเสนองานแก่คณะกรรมการ ส่วนครูและนักเรียนก็ทำงานของตัวเองตามที่ได้รับมอบหมาย หลังจากเสนองานเสร็จ พวกครูและนักเรียนก็ทยอยกันไปเดินชมบู้ทอื่นๆ ที่ต่างก็จัดกันสุดฝีมือ เด็กๆ ตื่นเต้นมาก กลับเข้าที่พักเวลา ๑๘.๐๐ น. รับประทานอาหารและอาบน้ำพักผ่อนกัน และเริ่มเข้านอนเวลา ๒๑.๐๐ น. แต่ยังมีบางคนที่ยังคุยกัน

วันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๑ ตื่นนอนตอนเช้าเวลา ๐๕.๐๐ น. อาบน้ำแต่งตัวและให้ทุกคนเก็บกระเป๋าไปด้วย เพราะตอนบ่ายจะเดินทางกลับกัน แวะรับประทานอาหารเข้าที่โรงอาหารของโรงเรียนสุรธรรมพิทักษ์ เมื่อเสร็จแล้วท่านผอ.จรัสและครูทัศนีย์ ครูนุชราได้ล่วงหน้าไปก่อนเพื่อดูแลความเรียบร้อยของบู้ท ส่วนนักเรียนค่อยตามไป วันนี้มาถึงบู้ทเวลาประมาณ ๐๘.๐๐ น. รอดึกมากกว่าจะไปถึงบู้ทอากาศเริ่มร้อน ดอกไม้ใบไม้ที่เราแต่งไว้ก็เริ่มเหี่ยวเฉาเพราะความแห้งแล้งและ

ร้อน วันนี้ยิ่งสายแดดยิ่งร้อนและมีฝุ่นเยอะ วันนี้มีคนเดินดูงานน้อยลงกว่าเมื่อวานคงเป็นเพราะอากาศร้อน รับประทานข้าวเที่ยงเวลา ๑๒.๓๐ น. มี ไข่เจียวและผัดกระเพราหมูที่สั่งซื้อมาด้วยจากโรงอาหารของโรงเรียนสุธรรมพิทักษ์ ทุกคนกินกันอย่างเอร็ดอร่อย ทุกคนก็ทยอยกันเข้าประจำหน้าที่ตัวเอง เด็กบางคนก็ขออนุญาตไปเดินดูงาน บางคนยังคงทำงานของตนต่อไป ก็จะมีคนเดินเข้ามาแวะดูอยู่เรื่อย ๆ ท่านผอ.จรัส ช่างชิง เป็นผู้อธิบายให้ข้อมูลอย่างใกล้ชิด ปีประหยัคก็ให้ข้อมูลในหน้าที่ของตนคือการทอผ้า ผ้าพันคอ ยายดอกจันทร์ก็คอยควบคุมดูแลนักเรียนที่นั่งทอผ้า ยายฝานก็นั่งสานแหไปเรื่อย ๆ เหนื่อยก็หยุดพักบ้างตามประสา เมื่อเวลา ๑๕.๔๕ น. คนเริ่มน้อยลง ท่านผอ.จรัสให้ทุกคนไปถ่ายภาพเป็นที่ระลึกหน้าฐิทธิพรศการและไปลงทะเบียนรับใบประกาศ แล้วกลับมาช่วยกันของขึ้นรถเพื่อเดินทางกลับ ถึงโรงเรียนบ้านกุศเสถียรเวลา ๒๑.๓๐ น. ต่างก็ช่วยกันยกของลงจากรถแล้วแยกย้ายกลับบ้านกันด้วยความอ่อนล้าจากการเดินทาง

๑๓. การแสดงผลงานในงานตลาดนัดสีเขียว จังหวัดยโสธร

วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๕๕๒

เวลา ๐๗.๐๐ น. ทุกคนมารอขึ้นรถที่โรงเรียนบ้านกุศเสถียร วันนี้ใช้รถ ๓ คันคือ

คันที่หนึ่ง รถผอ.จรัส ช่างชิง ผอ.โรงเรียนบ้านกุศเสถียร

คันที่สอง รถช่างแม่็ค ชาวบ้านในหมู่บ้านกุศเสถียร

คันที่สาม รถนายสองศรี แสงศรี ประธานโครงการ

โดยให้รถช่างแม่็คบรรทุกพวกต้นไม้และพืชผลทางเกษตรอินทรีย์ จากนาพ้อมณี แสงแก้ว คุณอนุชน และพ่อทองเหรียญ รถผอ.จรัส จะให้เด็กนักเรียนนั่งไปด้วยบางส่วนและนักเรียนบางส่วนให้โดยสารไปกับรถนายสองศรี คันนี้จะมีของที่นำไปจัดแสดง เป็นต้นว่า ข้อง อัก และ

อุปกรณ์เครื่องครัว เพราะเตรียมไว้สำหรับทำอาหารง่ายๆมือเที่ยง (อุปกรณ์ส่วนใหญ่ได้ขนไปก่อน แล้วตั้งแต่ตอนเย็นวันที่ ๓๐ ม.ค.๕๒)

เมื่อทุกคนพร้อมแล้วก็ออกเดินทางไปยังห้วยโสธร โดยผ่านอำเภอกุดชุมห่อ อำเภอทรายมูล ถึงงานเวลา ๘.๓๐ น. งานจัดในอาคารห้องโถง ตรงกลางด้านหลังอาคารจะเป็นการจัดเวทีเสวนา “ตลาดนัดสีเขียวเมืองยโสธร อาหารปลอดภัย สานสายใยเมืองกับชนบท” ด้านข้างจะเป็นการออกร้านขายพืชผักปลอดสารพิษ หรือที่เรียกว่าเกษตรอินทรีย์ มาจำหน่ายในราคาย่อมเยาให้ประชาชนผู้รักสุขภาพซื้อ เป็นต้นว่า ผักสะเดา น้ำเต้า มะรุ้ม มะเขือเปราะ มะพร้าว ต้นหอม ผักชี กระเทียม ฟักทอง ข้าวหอมนิล ข้าวเหนียวแดง ฯลฯ เมื่อถึงแล้วทุกคนก็ช่วยกันยกของเข้าไปในงาน นักเรียนก็ช่วยยกของขึ้นเล็กๆ จำพวกต้นไม้ จัดแต่งบู๊ทกันอย่างขะมักเขม้น ยายดอกจันทร์และยายผ่านช่วยกันขึ้นหูกเพื่อให้นักเรียนทอดูให้แขกชม ยายประหยัดจะดูแลผ้าพันคอ เสื้อ กระเป๋า ยามที่เตรียมไปวางบนโต๊ะจัดให้ดูสวยงาม ฝ่ายพ่อมณี คุณอนุชน พ่อทองเหรียญ ก็จัดแต่งโต๊ะด้วยพืชผลที่นำมาทั้งขายและโชว์ สินค้ามี ข้าวเหนียวแดง ข้าวหอมนิล ข้าวเจ้าแดง น้ำมันรำข้าว น้ำเต้า เมล็ดถั่วเขียว ถั่วดำ น้ำมันรำข้าว เมื่อทุกอย่างเข้าที่แล้วผู้คนที่เริ่มทยอยกันเข้ามาในงานเพื่อร่วมนั่งฟังเวทีเสวนา

วันนี้มีแขกรับเชิญพิเศษคือ คุณนิรมล เมธีสุวกุล ผู้ดำเนินรายการ “ทุ่งแสงตะวัน” ที่เด็ก ๆ ชอบมาร่วมงานและร่วมเสวนาเกี่ยวกับตลาดนัดสีเขียว คนที่เข้ามาในงาน ส่วนใหญ่มาจากเครือข่ายของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ก่อนที่จะมีการเสวนา บนเวทีจะมีการแสดงละครใบ้ คนแสดงจะแต่งหน้าขาว ทุกคนดูอย่างตั้งใจเพราะถ้าละครใบ้จะไม่สามารถลำดับเหตุการณ์ได้ เป็นที่ชื่นชอบของเด็ก ๆ เป็นอย่างมาก

เมื่อเวลา ๑๐.๓๐ น. นายขจรศักดิ์ สิงห์โตกุล ผู้ว่าราชการจังหวัดยโสธร ได้มาร่วมงานและเป็นประธานในการพิธีเปิดตลาดนัดสีเขียว หลังจากกล่าวปราศรัยเสร็จท่านได้เดินชมร้านต่างๆ ในงาน และได้แวะมาที่บู๊ทของโรงเรียนเราด้วย จะมี ผอ.จรัส ช่างชิง คอยนำเสนอข้อมูล และมีคุณครูนุชรา เป็นตากล้องเก็บภาพ หลังจากต้อนรับท่านผู้ว่าราชการจังหวัดเสร็จแล้วฝ่ายแม่ครัวก็เรียกให้ทุกคนรับประทานอาหารเช้า มีส้มตำ ปิ้งไก่ ปิ้งปลา แจ่ว และผักปลอดสารที่เราซื้อในงานนี้ โดยปูเสื่อนั่งล้อมวงกันกินข้าวอย่างเอร็ดอร่อย

ขณะที่เรากำลังรับประทานอาหารอยู่นั้น ได้มีตากล้องจากรายการทีวีมาถ่ายบรรยากาศการรับประทานอาหารของเราด้วยมีบางคนอายุแต่บางคนชอบ เมื่อรับประทานอาหารเสร็จก็ไปประจำตำแหน่งหน้าที่ตัวเอง คือ นักเรียนนั่งที่ทอดผ้า ปูเสื่อ นั่งล้อมวงกันปักเสื่อผ้า พวกผู้ใหญ่ก็ยืนอยู่ตามโต๊ะงานของตน

ในงานจะมีตำแหน่งกล้วย ข้า ตะไคร้ มะยม ให้ชิมฟรีตลอดงาน และยังมีการแข่งขันประกอบอาหารคือ แกงอ่อมไก่บ้านด้วย มีการแสดงพันธุ์ข้าวพื้นเมืองพันธุ์ต่างๆ ได้แก่ ข้าวเจ้าแตก ข้าวปึก ข้าวแม่ฮ้าง ข้าวขาวกลาง ข้าวพม่าหอม ข้าวเหนียวลอย ข้าวเหนียวแดง ข้าวนางนวล ข้าวพญาลิ้มแกง ข้าวกอเดียว ข้าวเผ่นแดง ข้าวสาวเตี้ยเมืองสกล ข้าวสาวน้อยเมืองมุก ข้าวกำเบี้ยว ข้าวเขี้ยว

ข้าวสันป่าตอง ข้าวล้าตาล ข้าวป๋องแฉ้ว ข้าวหลงมา ข้าวเศรษฐี ข้าวอีขาว ข้าวอีโพน ฯลฯ มีกว่า ๒๐๐ ชนิด

ในเวทีเสวนา ตอนหนึ่งจับใจความได้ว่า ปัจจุบันผู้บริโภคส่วนใหญ่ได้รับประทานอาหารที่มีสารพิษเจือปนมากเพราะพืชผักแทบทุกชนิดที่ปลูกขายในท้องตลาดจะฉีดพ่นยาฆ่าแมลงเพื่อให้ได้ผลผลิตตามความต้องการของผู้ผลิต และสิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างคือ ส้มตำยโสธร มะละกอไม่ได้ปลูกที่ยโสธร แต่ปลูกที่อำเภอปากช่อง จ.นครราชสีมา พริกมาจากขอนแก่น มะนาวมาจากเชียงใหม่ สรุปแล้วคือผู้บริโภคได้ทานอาหารที่มีราคาแพงขึ้นเพราะของแต่ละอย่างกว่าจะมาถึงผู้บริโภคได้ต้องขนส่งมาไกล ตกค้างหลายวันได้รับประทานอาหารไม่สด คุณค่าอาหารลดลง จึงอยากเชิญชวนชาวบ้านปลูกผักไว้รับประทานเองทั้งสดและปลอดภัย

เวลา ๑๒.๐๐ น. รับประทานอาหารเที่ยง เป็นแบบบุฟเฟ่ มีซูชิห่อไม่ มียำผักรวมมิตร ต้มยำปลา ผักคดอง มีข้าวสวยที่เป็นข้าวกล้อง และข้าวขาว มีข้าวเหนียวแดงห่อกับเนื้อทอดด้วย ตอนเที่ยงบรรยากาศการรับประทานอาหารเที่ยงแบบกร่อยๆ เพราะเราเพิ่งทานข้าวเข้าไป และอาหารที่ด้มารสชาติไม่อร่อยเหมือนที่เรากิน อาหารที่ด้มาเหลือเยอะเด็กๆ ซึมกันคนละคำก็เดินหนี ระหว่างพักเที่ยงรับประทานอาหารที่เวทีมีวงดนตรีโฟล์คซองขับกล่อม ยายดอกจันทร์ และยายผ่าน สนุกกับเพลงจนบอกว่าอยากลุกเต้นใส่ พวกกันปรบมือตามจังหวะเพลงเพราะจังหวะและทำนองไพเราะถูกใจคนแก่ทั้งสอง เมื่อรับประทานอาหารเสร็จก็นั่งคุยกันว่าผู้คนเริ่มเบาบาง เราก็น่าจะขนของกลับบ้านกันได้ถึงบ้านก่อนค่ำ เมื่อตกลงกันได้แล้วก็ช่วยกันยกของขึ้นรถกลับ ถึงโรงเรียนเวลา ๑๗.๐๐ น. ไปร่วมงานครั้งนี้มีข้อเสีย คือ ห้องน้ำมีไม่พอ และต้องจ่ายค่าบริการครั้งละ ๓ บาท

๑๔. การสรุปบทเรียนของทีมวิจัย

วันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๒

วันนี้เวลา ๑๕.๐๐ น. ทีมวิจัยนัดประชุม ณ ห้องศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนบ้านกุดเสถียร ทีมวิจัยได้เริ่มทยอยกันเข้าสู่ห้องประชุมเรื่อย ๆ เริ่มจากผอ.จรัส ช่วงชิง อบต.แคนไชย พ่อชมพู่ ประธานสองศรี แสงศรี คุณหม่วย อ.นุชรา อ.ทัศนีย์ คุณประไพ คุณเทียนทอง คุณอรัญญา คุณบุญทิน พ่อทองเหรียญ พ่อสีห์ ผู้ช่วยศิริ ผู้ช่วยบุญมาก คุณอนุชน แม่ประหยัด และอบต.นิพล พิสุวรรณ ผู้บันทึกเหตุการณ์ การประชุมเริ่มเวลา ๑๕.๓๒ น. ท่านผอ.จรัสได้นำเสนอที่ประชุมเกี่ยวกับการสรุปผลงานของทีมเรา เพราะปลายเดือนมีนาคมจะปิดโครงการวิจัยแล้วและบางทีทีมเราอาจต้องต่อสัญญาออกไปอีกเหมือนทีมอื่นๆ และให้ทีมงานตกลงกันว่าเราจะสรุปผลงานกันวันไหน เพราะช่วงนี้มีหลายคนต่างติดธุระกัน วันที่ ๑๘, ๒๐, ๒๑ มีนาคม ๕๒ ผอ.จรัสไม่ว่าง และโรงเรียนจะจัดงานเข้าค่ายครูภาษาไทย/คณิตศาสตร์ วันที่ ๒๔- ๒๕ มีนาคม ๕๒ จึงให้ทีมงานตรวจดูว่าใครติดธุระอะไรบ้าง แม่ประหยัดบอกว่าวันที่ ๒๗ มีนาคมเป็นวันอสม. ต้องเข้าร่วมงาน คุณบุญมากเสนอว่าให้จัดประชุม

ทีมงานช่วงเวลา ๑๗.๐๐ น. – ๒๐.๐๐ น. โดยจัดเป็น ๒ กิจกรรมคือ ค้นข้อมูลให้ชุมชนและกิจกรรม บายศรีสู่ขวัญนักเรียนป.๖ที่จบปีนี้ ทางด้านผอ.จรัส ได้เสนอว่าน่าจะเอาวันที่ ๒๕ – ๒๖ มีนาคม เป็นวันจัดกิจกรรม วันที่ ๒๕มีนาคมให้จัดกิจกรรมค้นข้อมูลให้ชุมชน และวันที่ ๒๖ มีนาคม เป็นกิจกรรม บายศรีสู่ขวัญนักเรียนจบป.๖ และตอนเย็นมีการรับประทานอาหารด้วยกัน ในที่สุดที่ประชุมตกลงกันว่าให้เอาวันที่ ๒๖ มีนาคม เป็นวันจัดกิจกรรมบายศรีสู่ขวัญนักเรียนจบป.๖ ในภาคเช้า ส่วนตอนบ่าย เป็นการเสวนาค้นข้อมูลให้กับชุมชน

วันนี้หัวหน้าโครงการ แจ้งว่าเราได้ข้อมูลน้อยเกินไปสำหรับการจดบันทึกจึงอยากให้ทีมงาน ช่วยกันจดข้อมูลให้มากกว่านี้ ในที่ประชุมเสนอว่าให้ คุณนิพล คุณบุญมาก อ.ทัศนีย์ อ.นุชรา และคุณ ประไพ ช่วยกันจดบันทึกจะได้ข้อมูลเพื่อจะได้ข้อมูลเพิ่มขึ้นและให้สมาชิกในทีมช่วยกันจดจำ เหตุการณ์เพื่อจะได้มาเพิ่มเติมข้อมูลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และจะไปร่วมกันเขียนผลงานฉบับสมบูรณ์ใช้เวลา ๓ วัน ผอ.วินิจได้แนะนำว่ามีรีสอร์ทแห่งหนึ่งที่จังหวัดมหาสารคาม และท่านหัวหน้าสองศรี เสนอว่าที่ภูหมอกมีว้ายหรือผาน้ำทิพย์ อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด หรือมีใครจะเสนอที่อื่นอีก ส่วนทางทีมบ้านสร้างมิ่งของหมอครรชิตไปที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี คุณบุญทินเสนอ ไปที่ผาหมอกมีว้าย ท่านผอ.ขอมติที่ประชุม ปรากฏว่ามติเป็นเอกฉันท์คือไปที่ผาหมอกมีว้าย เพราะอยู่ใกล้กว่าไม่เหนียวกับการเดินทาง กำหนดไป ๓ วัน ๒ คืน คือ ในวันที่ ๒ , ๓ , ๔ เมษายน ๕๒ อบต.แดนไชย บอกว่าผมคิดธุระที่บ้านตลาดขอเลื่อนได้ไหม คุณอรัญญา เสนอว่า วันที่ ๒๘ , ๒๙ , ๓๐ มีนาคม ๕๒ ผอ.จรัสบอกว่าติดราชการ ที่ประชุมต้องหาวันใหม่ที่เหมาะสม ตกลงกันว่าเอาวันที่ ๓๐ , ๓๑ มีนาคม และวันที่ ๑ เมษายน ๕๒ และอยากให้สมาชิกในทีมไปมากที่สุดเท่าที่จะไปได้ เพราะจะได้ช่วยกันเขียนรายงานให้ผ่าน คุณบุญทินถามว่า โครงการเรามีโอกาสผ่านมากน้อยแค่ไหน ผอ.จรัสบอกว่าน่าจะผ่าน และปีหน้าถ้าเราได้โครงการใหม่เราจะเปิดให้ชาวบ้านที่อยากเข้าร่วมมาเป็นสมาชิกทีมวิจัยด้วย หัวหน้าทีมวิจัยฝากให้คุณบุญทินไปเก็บข้อมูลเรื่องข้าวจากแม่อิน พันธุ์ทอง ซึ่งเป็นแม่ของคุณบุญทินเอง ว่าตั้งแต่เริ่มปลูกจนถึงเก็บเกี่ยวขึ้นยู่ฉางมีขั้นตอนตามประเพณีโบราณอย่างไรบ้าง เพราะแม่อินทร์เป็นผู้สืบขนบธรรมเนียมจากยายบุตรผู้เป็นแม่เป็นคนที่มีขนบธรรมเนียม ตั้งแต่ปู่ย่าตายายเป็นอย่างดี

หัวหน้าทีมวิจัยได้ถามคุณเทียนทองซึ่งเป็นเหรียญกว่าเงินในบัญชีเราพอจ่ายหรือไม่ คุณเทียนทองบอกว่าขอเวลารวบรวมบัญชีตัวเลขก่อนคราวหน้าจะนำเสนอ พ่อทองเหรียญเสนอว่ามูลค่าที่ซื้อเมื่อไรจะทำปุ๋ย ผอ.จรัสบอกว่าคราวก่อนที่เราปุ๋ยหมักจะใส่เกลบมากไปเมื่อนำไปใส่ต้นไม้ไม่งามเท่าที่ควร คุณอนุชนเสนอว่าควรรวบรวมมูลวัวควายมาใส่ด้วย แต่ต้องไปถามดูว่าราคาเท่าไรก่อนซื้อ แม้ประหยัดเสนอให้คุณบุญทินไปถามยายสินธุ์ว่าแจะขายหรือไม่ถ้าไม่ขายให้ไปถามป้าเอนดูว่าแจะขายหรือไม่ เวลา ๑๗.๕๘ น. คุณเทียนทองคิดธุระจึงขอตัวกลับก่อน ท่านรองฯสองศรีแจ้งให้ที่ประชุมทราบว่าในไดอารี่ของสกว. ปี ๕๒และปี ๕๓ มีรูปของทีมงานเราด้วยใครอยากดูก็มาดูได้ ๑

เล่ม และถามว่าวันนี้จะรับประทานข้าวเย็นด้วยกันไหม ทุกคนลงความเห็นว่าจะเอาไว้โอกาสหน้า ทีมวิจัยทุกคนรับทราบและเข้าใจในการประชุมครั้งนี้และต่างรับปากว่าพร้อมที่จะทำตามที่หัวหน้าทีมเสนอมา เวลา ๑๘.๑๕ น. ประธานกล่าวปิดประชุม ทุกคนแยกย้ายกันกลับบ้าน

๑๕. การเรียนรู้วัฒนธรรม ประเพณี : การตัดบาตรของนักเรียนโรงเรียนบ้านกุดเสถียร

ในสมัยก่อน ความเจริญด้านวัตถุยังไม่ไหลบ่ามาสู่ชนบท สมัยก่อน จะเห็นผู้คนไปทำบุญที่วัดกันมาก มีทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ควรจะเข้าวัดไปทำบุญกันมาก และพระสงฆ์ที่จำวัดหรืออยู่ในวัดก็จะมากด้วย จะมีทั้งพระ ทั้งเณร และก็จะมีส่วนกะลือ (เด็กวัด) ที่ยังเรียนหนังสือไม่จบ พ่อแม่ก็นำไปฝากกับหลวงพ่อ หลวงตาให้ช่วยฝึกสอนลูกหลานให้รู้จักการเรียนธรรมะควบคู่กับการเรียนหนังสือไปด้วย บางโรงเรียนก็จะใช้วัด ใช้พระเป็นผู้สอน ก็มี แต่พอความเจริญเข้ามาสู่ชนบท ภาพเก่า ๆ ที่เคยเห็น พ่อเฒ่าหนุ่มโสร่ง แม่ใหญ่หนุ่มผ้าถุงจนจนลูกหลานเข้าสู่บริเวณวัด สิ่งเหล่านี้ก็ค่อยหายไป ก่อนจะเป็นบุญจะมีญาติที่อยู่ต่างหมู่บ้าน มาช่วยกันทำขนม ไม่ว่าจะเป็นข้าวต้มมัด ขนมห่อใบจันหรือการบีบข้าวปุ้น (ขนมจีน) คราวเรือนใดที่มีลูกสาวก็จะมีญาติและเพื่อนที่เป็นสาวมาช่วยบีบข้าวปุ้นกัน บ้างก็มาจากหมู่บ้านอื่น ตำบลอื่น อำเภออื่น หรือแม้แต่ต่างจังหวัดก็มี แต่ปัจจุบันภาพที่เคยเห็นเหล่านี้ ได้เลือนหายไปจากชุมชน

ทีมวิจัยจึงคิดว่า ทำอย่างไร ? เราจะเห็นภาพเหล่านี้ กลับคืนสู่ชนบทอีกครั้ง แม้ว่าจะไม่หมดทุกอย่าง เพราะยุคสมัยเปลี่ยนไป แต่ก็น่าจะมีสักอย่างหนึ่งที่เราน่าจะได้เห็นและเก็บไว้ให้คนต่างถิ่นได้เห็นบ้างบางกิจกรรม จึงได้มีโครงการตัดบาตรพระตอนเช้าให้กับเด็กนักเรียนในกลุ่มเป้าหมาย จึงได้เริ่มกิจกรรมตัดบาตรกับกลุ่มเป้าหมาย โดยคุณครูทัศนีย์ เป็นผู้รับหน้าที่ที่จะเป็นผู้ให้ความรู้ในการตัดบาตรพระตอนเช้าและให้ทีมวิจัยช่วยกันติดตามประเมินผล แรก ๆ ก็มีเด็กไปตัดบาตรน้อย ทีมวิจัยได้นำเข้าที่ประชุมว่าอะไรคือปัญหา สรุปได้ว่าสาเหตุที่เด็กตัดบาตรน้อย เพราะต่างคนต่างตัดบาตรคนละที่ เด็กบางคนก็ตื่นไม่ทัน เลยเปลี่ยนให้ไปรวมกันตัดบาตรที่ศาลากลางบ้าน เพื่อจะพิสูจน์ว่าเด็กจะให้ความสนใจและจะดีขึ้นกว่าเก่าหรือไม่ ผลปรากฏว่า เด็กตัดบาตรตอนเช้ามากขึ้น เพราะกลัวว่าเพื่อนจะนำไปฟ้องครู และจะทำให้ตัวเองไม่ได้คะแนน เลยต้องให้พ่อแม่ปลุกแต่เช้า เพื่อเตรียมตัวไปรอตัดบาตรที่ศาลากลางบ้าน จากที่ไปไม่ครบจำนวน ก็เริ่มครบเต็มจำนวน ๑๐๐ % เพราะทำเป็นประจำ ก็กลายเป็นความเคยชิน เป็นปกติวิสัย ยังความดีใจให้คณะครู ผู้บริหาร ผู้ปกครองทีมวิจัยเป็นที่น่าชื่นชมของผู้คนที่พบเห็นภาพการตัดบาตรของเด็ก ๆ ที่น่ารักเหล่านี้ จากการสอบถามผู้ปกครอง ถึงความเปลี่ยนแปลงของเด็ก จะได้รับความชมเชยจากปากผู้ปกครองว่าเด็กทุกวันนี้พูดง่าย ๆ ขึ้น และจะสนใจการเรียนกว่าแต่ก่อน ถ้าวันไหนแม่ไม่ตื่นแต่เช้า นั่งข้าวไม่ทันตัดบาตร ก็จะถูกลูกว่าให้เลยเป็นการฝึกทั้งแม่ทั้งลูกไปด้วย เพราะกลัวว่าลูกจะไปตัดบาตรไม่ทัน อยายเพื่อนเขา เป็นผลดีต่อเด็ก การดูทีวีก็น้อยลง รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์มากกว่าเก่า แต่ก่อนตื่นเช้าขึ้นมาก็จะดูการ์ตูน

เป็นส่วนใหญ่ ดูเสร็จจรอกินข้าวแต่งตัวไปโรงเรียน นานเข้าก็ติดทีวี กว่าจะบังคับให้แต่งตัวได้ก็แสนจะลำบาก แต่พอมีกิจกรรมการตักบาตร ก็สามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตเด็กให้สนใจและเอาใจใส่ต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย สนใจการเรียนมากขึ้น เป็นผลให้บอกง่ายสอนง่าย พอถึงวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนาก็จะเห็นเด็กไปร่วมทำบุญกับผู้ใหญ่เสมอ ๆ ศาลาการเปรียญที่เคยเงียบเหงาก็เริ่มมีชีวิตชีวา มีผู้คนมากมายทั้งผู้เฒ่า ผู้แก่ เด็ก ๆ และเยาวชน และมั่นใจว่าจะส่งผลให้เราเห็นภาพเหล่านี้ไปอีกนาน เพราะเด็กในกลุ่มเป้าหมายมีความสนใจ และทุกคนที่ได้พบเห็นก็มีการพูดคุย ชื่นชมกับบรรยากาศที่ได้พบเห็น และคงจะได้นำไปบอกเล่าให้ชุมชนอื่นทำตาม แม้ว่าโครงการวิจัยในปี ๒๕๕๑ จะสิ้นสุดลง ทางทีมวิจัยยังได้ให้สัญญาว่า จะสานต่อประเพณีที่ขาดหายไปจากชุมชน ให้กลับคืนสู่ชุมชนของเราให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และถือว่ากิจกรรมตักบาตรเป็นผลงานที่ทีมวิจัยมีความภาคภูมิใจเป็นที่สุดที่ได้ร่วมมือกันปลูกฝังจิตสำนึกกันมา ๑ ปีเต็ม ผลที่ได้รับทำให้ทีมวิจัยหายเหนื่อยไปตาม ๆ กัน

๑๖. กิจกรรมสรุปผลการวิจัยเก็บข้อมูลชุมชน

วันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ เวลา ๐๘.๐๐ น. โรงเรียนบ้านกุศเสถียรที่ห้องศูนย์การเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้เห็นนักเรียนจำนวนประมาณ ๓๐ คนช่วยกันทำความสะอาดบริเวณอาคารเรียน ห้องน้ำ หาน้ำดื่มใส่กระติก จัดโต๊ะเก้าอี้ โดยมีครูทัศนีย์ คอยควบคุมและพานักเรียนทำเพราะก่อนหน้านีที่โรงเรียนมีงานเข้าค่ายครูภาษาไทย/คณิตศาสตร์ วันนี้จึงต้องจัดสถานที่ใหม่สำหรับวันนี้ เพราะนอกจากจะเป็นงานสรุปผลการวิจัยเก็บข้อมูลชุมชนแล้วตอนเช้ายังเป็นงานบายศรีสู่ขวัญ นักเรียนที่จบชั้นป.๖ ด้วย แม่ครัวเริ่มทยอยกันมาบ้างแล้วต่างก็ทำหน้าที่ของตน เด็กๆเมื่อทำความสะอาดเสร็จแล้วก็ช่วยกันขนเสื่อมาปูหน้าห้องศูนย์ฯ เพื่อให้ผู้ปกครองนั่งร่วมงานบายศรีฯ เวลา ๐๘.๒๖ น. อบต.แคนไชย ได้นำไก่ที่จะใช้ประกอบอาหารมาถึงโรงครัวและกำชับแม่ครัวให้จัดการทำได้เลย ส่วนเด็กนักเรียนตัวเล็กๆ หลังจากเสร็จหน้าที่ตนเองแล้วก็มาวิ่งเล่นตามประสา เวลา ๐๘.๓๓ น. ผอ.จรัส ช่วงชิง ได้เดินทางมาถึงโรงเรียนได้เดินตรวจดูความเรียบร้อย และตามมาด้วยพ่อชมภู โคตรวิชา ประธานการศึกษา เริ่มบ่นตามประกาศนเกว่าผู้ปกครองนักเรียนมาช้ามาไม่ตรงเวลา ไม่เอาใจใส่ ขณะที่พวกแม่ครัวกำลังหยอกล้อพูดแหย่เกออยู่ ครูกล้วยก็เดินมาถึงโรงอาหารพร้อมด้วยอึ่งอ่าง ๑ ถูง เพื่อให้แม่ครัวประกอบอาหาร ความสนใจทุกคนมุ่งไปที่อึ่งอ่างเพราะ ๑ ปี จะได้เห็นและได้กินครั้ง สัตว์ชนิดนี้จะออกมาจากที่ซ่อนตอนฟ้าฝนใหม่เพื่อผสมพันธุ์กันปีละครั้ง วันนี้คงได้กินอึ่งอ่างกันอย่างเอร็ดอร่อย พ่อชมภูว่าวันที่ ๒๗,๒๘,๒๙ มีนาคมนี้ผอ.จรัสจะพาทีมงานไปเข้าค่ายเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ คือเปลี่ยนจากเดิมที่ตกลงกันว่าไปวันที่ ๓๐-๑ เมษายน แม่ครัวบอกว่าคินะจะได้ไม่ตรงกับที่กลุ่มแม่บ้านจัดไปสัมมนาในวันที่ ๓๑ มีนาคม ส่วนบรรยากาศได้ดูอาคารเรียนหน้าห้องศูนย์ฯผู้เฒ่าผู้แก่ได้เริ่มลงมือทำพานบายศรีกันและมีเด็กนักเรียนช่วยด้วยอีกแรงเป็นการสอนการทำไปด้วย ผู้สอนคือ แม่ใหญ่ดอกจันทร์ แม่ใหญ่หม่อน คุณอรัญญา คุณหม่วย โดยเด็กที่สนใจก็

ช่วยกันนำด้ายสายสินธุ์ที่ตัดมาแล้ววางไว้ตามช่องของขันหมากเบงที่วางไว้บนพานบายศรี เด็กนักเรียนสนใจดูพานบายศรีแล้วยังมาสนใจผู้จัดบันทึกด้วย อยากรู้ว่าเขียนอะไรบ้าง ผู้เขียนก็ได้อธิบายว่าได้จัดบันทึกบรรยากาศของการทำงานในวันนี้ให้ละเอียดทุกขั้นตอนตั้งแต่ต้นจนจบ ส่วนที่ศาลาไทยได้ร่วมพอก มีพวกพ่อใหญ่จอน พ่อใหญ่พงษ์ พ่อใหญ่เดิม พ่อชารี แม่คู่ พ่อพุทรา กำลังคุยกันถึงเรื่องโรงเรียนว่าได้เข้าเป็นเครือข่ายของมหาวิทยาลัยสารคามแล้วจะประกาศเปิดรับนักเรียนเข้าไปหรือเปล่า จะทันเปิดเทอมที่จะถึงนี้ไหม พ่อชมภูประธานการศึกษาตอบว่าไม่ต้องห่วงเรื่องว่าจะไม่มีเด็กมาสอบเข้า เพราะขณะนี้ก็มีมาติดต่อบ้างแล้ว ทางด้านโรงอาหารแม่ครัวได้เชือดไก่แล้วต่างช่วยกันถอนขนไก่ออก บางคนหันผัก บางคนหุงข้าว ทำงานไปคุยกันไปถึงเรื่องที่จะไปขายของที่ตลาดนัดคลองถมที่ตำบลสร้างมิ่งว่าจะเอาแกงหน่อไม้ ไช้ผัดแดง แมงอิหนู จักจั่น กะปอม(กิ้งก่า) ไปขาย กลุ่มสนทนานี้มี คุณพนอม แม่วิง คุณเทียนทอง แม่ปราณี แม่น้อย แม่ประดิษฐ์ แผนกถอนขนไก่มี แม่กัลยา แม่ลวี แม่วงศ์เดือน แม่สเกา แม่วันนา และ แม่ใหญ่จมี บรรยากาศรอบ ๆ โรงอาหารมีเสียงจักจั่นร้องระงมแข่งแซ่จนพูดกันไม่ค่อยรู้เรื่อง บางคนบ่นหนวกหู เวลา ๐๕.๓๑ น. ผอ.จรัสเรียกให้ผู้ปกครอง นักเรียนและแขกที่มาร่วมงานเข้ามาได้อาคารเพื่อเข้าร่วมพิธีบายศรีสู่ขวัญ พอคนเริ่มทยอยเข้าไปนั่งบนเสื่อที่ปูไว้ก็มีสุนัขที่ตามเจ้าของหลายตัววิ่งมาด้วยทำให้เกิดกีดกันผู้คนที่ต้องวิ่งถอยหลายครั้ง กว่าจะได้สุนัขออกจากงานได้ใช้เวลาพอสมควร ท่านผอ.จรัสถามครูประจำว่ามีเด็กอนุบาล ๑ และอนุบาล ๒ ที่คนที่จะได้เลื่อนชั้น ขึ้นอนุบาล ๑ จะขึ้นอนุบาล ๒ มี ๕ คน และชั้นอนุบาล ๒ ขึ้นป. ๑ มี ๗ คน และถามไปทุกชั้นจนถึง ป.๖ ปีนี้เด็กเรียนที่จบป.๖ มีจำนวน ๔ คน หลังจากนั้น ท่านผอ.จรัสแจ้งให้ผู้ปกครองทราบเรื่องค่าใช้จ่ายซื้อชุดและอุปกรณ์การเรียน ที่รัฐบาลช่วยดังนี้คือ ค่าชุดนักเรียนชั้นอนุบาลได้คนละ ๓๐๐ บาท/คน/ปี และประถมศึกษาปีที่ ๑- ๖ จ่ายให้คนละ ๓๖๐ บาท/คน/ปี และผู้ปกครองต้องนำไปเสร็จที่ถูกต้องมาให้ทางโรงเรียนด้วย ผู้ช่วยศิริถามว่าถ้าชุดนักเรียนมีแล้วจะเอาไปซื้อรองเท้า เข็มขัด จะได้ไหม ผอ.จรัสตอบว่าได้ เวลา ๑๐.๒๐ น. พ่อพราหมณ์ทองสีบุญเลิศ เดินทางมาถึงโรงเรียนให้แก่นั่งพักผ่อนนิดหนึ่ง พ่อชมภูก็เข้าไปเชิญให้เข้าสู่พิธีการบายศรีสู่ขวัญ พ่อพราหมณ์ก็กล่าวไปตามพิธีกรรม ชื่อเสียงของพ่อพราหมณ์คนนี้เป็นที่รู้จักของคนหลายตำบล แกจะเก่งด้านสะเดาะเคราะห์ รับโชคลาภ สุขะขวัญ ตั้งแต่ผู้เขียนจำความได้ก็ได้เห็นได้สัมผัสกับบรรยากาศแบบนี้มาเรื่อย ไม่ว่าจะเป็นวันปีใหม่ สงกรานต์ รับแขกบ้านแขกเมือง ผ้าป่าสามัคคี เข้าพรรษา บ้านกุศลเสถียรของเรามีพิธีกรรมทางศาสนาตลอด ไม่ว่าจะเป็นงานแต่งงาน บวชนาค รับขวัญ เด็กแรกเกิด ก็ยังต้องมีพ่อพราหมณ์ทองสี จนกระทั่งเวลา ๑๐.๔๕ น. จบพิธีผู้เข้าร่วมต่างทยอยกันไปหยิบด้ายจากพานบายศรีมาผูกข้อมือพร้อมทั้งอวยพรอวยชัยกัน เมื่อเสร็จจากการผูกข้อต่อแขนแล้วลำดับต่อไปเป็นการมอบเกียรติบัตร ผู้เขียนได้กลับมาสังเกตการณ์ที่ศาลาไทยอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเสร็จพิธีแล้วพวกพ่อใหญ่หลายท่านก็ได้มานั่งคุยกันเรื่อง ยางพารา ไม้ยูคาฯ สักพักได้ยินเสียงท่านผอ.จรัสประกาศเรียกให้เข้าที่ประชุมเพื่อมาร่วมแสดงความยินดีกับผู้ที่ได้รับเกียรติบัตร มีทั้งผู้ปกครอง

และนักเรียนอันดับแรก นายบัวเรียน โนรีรัตน์ (ผู้ใหญ่บ้าน) ต่อมา พ่อสมพงษ์ แก้วกัญญา พ่อทอง เจริญ ชายทวีป แม่หม่วย แสงศรี นายอนุชน ประสันลักษณ์ แม่ใหญ่เตียง สายเสนีย์ คุณนิพล พิ สุวรรณ (ผู้เขียน) คุณอัมตา พ่อเฉลิม พันธุ์ทอง พ่อชมภู โคตรวิชา ผู้ช่วยศิริ ชาริพร ฯลฯ เมื่อมอบเกียรติบัตรเสร็จท่านผอ.จรัสได้กล่าวขอบคุณทุกท่านที่อุทิศตนต่อส่วนรวมและได้แจ้งให้ทราบว่า ภาคบ่ายยังมีการเสวนาค้นข้อมูลสู่ชุมชนของงานวิจัย เชิญให้ทุกคนร่วมรับประทานอาหาร

บรรยากาศในการรับประทานอาหารเป็นไปแบบผสมผสานระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กนักเรียน รับประทานอาหารแบบกันเองคือ ใครอยากได้อะไรก็สั่งได้ตามสบาย อาหารกลางวันมีต้มไก่บ้านใส่ ใบส้มโม่ง ต้มอึ่งอ่างใส่ใบส้มโม่ง ส้มตำมะละกอ ตำถั่วฝักยาว กินกับข้าวเหนียว ส่วนใครอยากกิน ข้าวสวยก็มีเป็นข้าวจำวนะลิแดงจากนาลุงมณี(หนึ่งในทีมวิจัย) เป็นข้าวปลอดสารพิษจากเกษตรอินทรีย์ เมื่อรับประทานอาหารเสร็จ แม่ครัวก็ช่วยกันเก็บกวาดล้างจานชามเก็บเข้าที่เตรียมตัวเข้าร่วมกิจกรรมค้นข้อมูลสู่ชุมชนของทีมวิจัยในภาคบ่าย

ภาคบ่ายเริ่มเวลา ๑๒.๔๖ น. ผอ.จรัสประกาศเรียกให้ทีมวิจัยทุกคนมารวมกันที่หน้าห้องศูนย์ฯเมื่อทีมวิจัยเริ่มทยอยเข้าสู่ที่ประชุม จากนั้นผอ.จรัสได้แจ้งว่างานวันนี้มีชื่อว่า “เวทีสรุปผลการวิจัยค้นข้อมูลสู่ชุมชน” และบอกให้ทราบว่าทำไมถึงมีงานนี้เกิดขึ้นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมในงานวันนี้ได้ทราบถึงผลจะเป็นอย่างไรและกลุ่มเป้าหมายคือใคร และคณะทีมวิจัยมีทั้งหมด ๒๑ คน วิจัยเกี่ยวกับอะไรบ้าง ของเรามี ๔ กิจกรรมหลักคือ ทอผ้าพื้นเมือง ย้อมสีธรรมชาติ สมุนไพร ประเพณีบุญข้าวสาก ข้าวประดับดิน และเกษตรอินทรีย์ ผอ.จรัสกล่าวว่าจากเรื่องต่างๆ ทั้งสี่ที่ทีมงานเราได้ทำกิจกรรมมาแล้วคือสรุปว่าเราทำงานจนครบจะสรุปงานส่งเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ จึงได้เชิญชุมชนมารับรู้ความก้าวหน้า และให้ข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อความสมบูรณ์ของรายงาน ท่านผอ.จรัสเรียนให้หัวหน้าทีมวิจัยคือนายสงศรี แสงศรีแจ้งให้พี่น้องฟังเกี่ยวกับการเป็นมาของรูปที่พี่น้องได้เห็นและอยากให้พี่น้องสะท้อนว่าการที่ชุมชนได้พาเด็กทำแล้วมันเกิดผลคืออะไรบ้าง การดักบาตร การร่วมในการทำบุญข้าวสาก ข้าวประดับดิน การเผ่าถ่าน การออมทรัพย์คณิตศาสตร์ของครูทัศนีย์ การปลูกต้นไม้กล้วย และได้รับการแนะนำให้นำกล้วยมาปลูกทุกๆสายพันธุ์ จะได้เป็นการเรียนรู้ของเด็กและชุมชน เพราะว่าทุกอย่างจะได้เป็นการเรียนรู้แบบกว้างขวาง แม้แต่ทีมวิจัยเองก็ได้เรียนรู้ในสิ่งที่ยังไม่รู้ อยากให้พี่น้องภูมิใจว่างานที่เราทำแม้จะเป็นงานเล็กๆน้อยๆ แต่ให้ความสนใจต่อหลายหน่วยงานและมีแนวโน้มว่าจะมีผลดีต่อไปในปีหน้าด้วย หัวหน้าโครงการได้คืนไม้ค้ำให้ท่านผอ.จรัสชี้แจงและสอบถามกับผู้เข้าร่วม ผู้เข้าร่วมได้พูดให้ทีมวิจัยฟังว่าความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มเป้าหมาย(เด็กนักเรียน) หลังจากทำงานวิจัยมาเกือบจะครบหนึ่งปี พ่อจอน แสงแก้ว ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นให้ฟังว่าได้เห็นความเปลี่ยนแปลงของเด็กน้อย มีความนอบน้อมกว่าแต่ก่อน รู้จักให้ความเคารพต่อผู้ใหญ่ รู้จักซักถาม สนทนากับผู้ใหญ่ พ่อฉวี ชูรัตน์ ได้พูดให้ฟังว่าเห็นลูกหลานตัวเล็กๆ ใส่บาตรตอนเช้าก็ดีใจ เห็นแล้วปลื้มจนน้ำตาไหล ไม่เคยเห็นมาก่อนบ้านอื่นก็ไม่มีพ้อมณี แสงแก้ว พูดเรื่องที่เห็นเด็ก

น้อยไปปักกล้าดำนา ว่าจิตใจที่เห็นลูกหลานบ้านเราเอาใจใส่บอกให้ทำอะไรก็ตาม สอนง่ายและเด็กก็ทำตามทีสอน ดีใจจะได้มีผู้สืบทอดแม้ว่าเขาจะไม่นำไปเป็นอาชีพแต่ก็ได้รับรู้ข้อมูลที่เป็นจริงพูดกับเขาก็ไม่อายเพราะรู้จริง จากนั้นหัวหน้าโครงการได้สรุปและถามพ่อทองเหรียญเกี่ยวกับการสอนเด็กเรื่องสมุนไพร พ่อทองเหรียญได้พูดให้ฟังว่าสอนไปแล้วลูกหลานก็เข้าใจเพราะได้มีการสอบถามสิ่งที่บอกสอนเขาก็จดจำได้ว่ายาชื่ออะไร มีสรรพคุณรักษาโรคอะไร และใช้ส่วนไหนรักษา วิธีการลูกหลานจำได้ทุกขั้นตอน ดูแล้วเขาสนใจเรียนรู้นมากกว่าผู้ใหญ่เสียอีก พ่อใหญ่ก็ดีใจหลายอยากให้มีโครงการนี้ต่อและอยากให้ผู้มีความสนใจมาร่วมงานมากกว่านี้หลายๆ คนจะได้ช่วยกันคิดช่วยกันทำ จะได้มีแนวคิดแปลกๆ ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น

ผอ.จรัส ได้ถามแม่ใหญ่ก่อน แสงแก้ว หนึ่งในผู้เข้าร่วมงาน ว่าแม่ก่อนคิดอย่างไรกับการเปลี่ยนแปลงของลูกหลาน แกตอบว่าดีใจหลายที่เห็นความเปลี่ยนแปลงของคช.เดชหลานแก มีการตัดบาคที่หน้าบ้านทุกวัน เป็นการแบ่งเบาภาระเพราะมีคนใส่บาตรแทนพ่อทองสี (พราหมณ์ประจำหมู่บ้าน) พูดว่าพ่อใหญ่ไม่มีลูกไม่มีหลานอยู่ด้วยก็ภูมิใจที่เห็นเด็กตัวเล็กๆ มีคุณธรรม มีความนอบน้อมถ่อมตน ขอบคุณครูอาจารย์ที่แนะนำให้ลูกหลานรู้จักใส่บาตร กรวดน้ำ ขอบคุณที่ทางทีมวิจัยมีความคิดดีมาสอนลูกหลาน ดีใจที่เห็นลูกหลานบ้านใกล้เคียงเียนเคียงรู้จักมาขอเทียนไปใช้ในงานวันเวียนเทียนที่วัด รู้สึกว่าดีขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก

ผอ.จรัสกล่าวขอบคุณพ่อทองสีที่บอกความรู้สึกเกี่ยวกับการทำนา มาทำนาทุกคนแต่อยากให้เรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณี ได้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ตลอดไป

พ่อชารี ปิยะมาตย์ ได้กล่าวว่า ดันตอนเช้าได้เห็นหลาน คือ ค.ญ.กรองแก้ว และค.ช. ทะนงศักดิ์ ลูกขึ้นแต่งชุดนักเรียนไปตัดบาค รู้สึกดีใจทำให้คิดถึงยายของเด็กที่ล่วงลับไปแล้วไม่มีโอกาสเห็นหลานตื่นเช้ามาตัดบาค เห็นแล้วปลื้มใจจนน้ำตาไหล ส่วนการเรียนของหลานๆ ก็เห็นเขาขยันทำการบ้าน อ่านหนังสือ กันทั้งพี่น้อง ดูโทรทัศน์น้อยลง บางทีก็เห็นพี่สอนน้องทำการบ้าน ผอ.จรัส ได้ถามพ่อของเด็กทั้งสองว่า ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงของลูกบ้างไหม ได้รับคำตอบว่าเห็นความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีกว่าแต่ก่อนคือลูกๆ มีความจำดี ท่องสูตรคูณได้ถึงแม่ ๑๒ ขณะที่อยู่ป.๑ ผอ.จรัส ถามแม่ว่าลูกเปลี่ยนอย่างไร แม่ตอบว่าดีกว่าแต่ก่อนคือมีความกระตือรือร้นกับการเรียน ทำการบ้าน เมื่อก่อนเวลาทำการบ้านต้องถามแม่แต่เดี๋ยวนี้ทำเองได้ ไปดูงานที่ไหนก็เล่าให้พ่อแม่ฟัง

พ่อสมพงษ์ แก้วกัญญา เล่าให้ฟังว่าเห็นลูกหลานมีพฤติกรรมดีกว่าแต่ก่อนรู้จักทำอาหารให้พ่อแม่รับประทาน รู้จักช่วยงานผู้ปกครอง นางสาวแสงแก้ว รู้สึกดีใจที่ลูกชายทั้งสอง คือ ค.ช.คมสันต์ และค.ช.นัทพงษ์ รู้จักช่วยงานพ่อแม่กว่าแต่ก่อน รู้ว่าพ่อแม่ไม่ค่อยจะแข็งแรงเหมือนคนอื่นยอมไปรับจ้างทำงานหาเงินมาให้พ่อแม่และที่เหลือก็ไปฝากออมทรัพย์ที่โรงเรียน ตั้งแต่เริ่มโครงการนี้รู้สึกว่าการที่ลูกทั้งดีขึ้นกว่าแต่ก่อนเยอะ

คุณอรุณญา พรหมจันทร์ ได้พูดถึงความเปลี่ยนแปลงของลูกชายคือ ค.ช.จักรพงษ์ ว่าดีขึ้นกว่าแต่ก่อนรู้จักอดออม การเรียนก็ดีขึ้น อ่านหนังสือเก่งขึ้น ผอ.จรัสได้พูดให้ฟังว่าเด็กนักเรียนเราเก่งขึ้นหลายคน ไม่ว่าจะเป็น น้องคิว น้องแคว น้องบี ครูที่เป็นวิทยากรเข้าค่ายถามว่าอยู่ป.ไหนทำไมเก่งจัง บอกว่าน้องคิวอยู่อนุบาล แต่มีความขยันเอาใจใส่งานที่ทำ

เรื่องต่อมาคือ การออมทรัพย์ของนักเรียน ขณะนี้ได้ยอดเงินฝากประมาณ หนึ่งแสนเก้าพันบาท และอ.ทัศนีย์ได้นำไปให้กุ่มจะปันผลอีกครั้ง เดือน พฤษภาคม ๒๕๕๒ นี้คาดว่าจะได้ดอกเบี้ยเยอะพอสมควร

ครูทัศนีย์ กล่าวว่า ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของเด็กตั้งแต่เริ่มโครงการ มีการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน เช่น การตัดบาตร แรก ๆ ก็ไม่ค่อยมีเยอะ คุณครูได้ชื่นชมและยกย่องคนที่ใส่บาตรต่อหน้าเพื่อน ๆ จนทำให้คนอื่น ๆ อยากทำบ้าง และอีกอย่างการฝากเงินนอกจากเป็นการออมทรัพย์ ยังเป็นการสอนวิชาคณิตศาสตร์ด้วย รู้จักบวกเลขในบัญชี

ผอ.จรัส สอบถามเด็กนักเรียนว่าได้ทำกิจกรรม ๔ อย่างแล้วเป็นอย่างไร กิจกรรมเกษตรอินทรีย์ ทอผ้าพื้นเมือง ยาสมุนไพร และการเดินเข้าตัดบาตร

ค.ญ.สุพัตรา หนูได้ทำกิจกรรมเกษตรอินทรีย์ปลูกผักหลาย ๆ ชนิด กับเพื่อนๆ พอผักโตแล้วนำมารับประทานแล้วรู้สึกว่าได้กินแล้วปลอดภัยจากสารเคมี ค.ญ.นัทธพงษ์ การถอนต้นกล้าก็สนุกสนาน เพราะทำกับเพื่อนหลาย เวลาดำก็สนุก เวลาเกี่ยวก็สนุก แต่รู้สึกคันตัว แต่ก็ทำให้มีความรู้เยอะ

ผอ.จรัส ถามว่า จอร์ชได้เงินจากไหน จอร์ชตอบว่า รับจ้างครับ รับจ้างขนขยะไปทิ้ง ใส่ปุ๋ยสวนยาง ถางหญ้าป่ายูคาฯ บางส่วนให้แม่ และที่เหลือเอามาฝากออมทรัพย์กับซื้อขนมกิน ผอ.ถามว่าได้รับเกียรติบัตรไหม จอร์ชตอบว่าได้ครับเกี่ยวกับการตัดบาตร ค.ช.เตี้ย เล่าถึงเรื่อง ตักบาตร ว่าตนเองเดินเข้าล้างหน้าแปรงฟัน แต่งตัวไปใส่บาตร ก่อนใส่บาตรอธิษฐานเรียกผียายมารับเอาข้าว การใส่บาตรไม่ได้ใส่ทุกวันเพราะบางวัน ไปนอนที่นากับตา ตาไปนอนเลี้ยงวัว เวลาตาขายแล้วก็ให้เงิน แล้วผมก็เอามาฝากออมทรัพย์ ค.ช.ทงศักดิ์ เพิ่มพูน(น้องบี) ผอ.จรัส ให้ท่องสูตรคูณที่ ๑๒ และหมู่ ๘ ให้ฟัง ค.ช.ทงศักดิ์ เพิ่มพูน (น้องบี) ก็ท่องได้ และถามเป็นโจทย์คณิตศาสตร์การลบเลขก็ตอบถูกถามโจทย์การบวกเลขก็ตอบถูกต้อง

ค.ญ.น้ำผึ้ง หนูทอผ้าเป็นกะ รู้วิธีการด้ายเป็น คำนาคือ เป็น เกี่ยวข้าวเป็น ตักบาตรตอนเช้าด้วยกะ

ค.ญ.ทิปกา ได้เรียนรู้และทำปุ๋ยหมัก ส่วนประกอบของปุ๋ยหมักมีปุ๋ยคอก แกลบ รำอ่อน กากน้ำตาล น้ำ เอาย่อยคอก แกลบ รำอ่อน น้ำ มาคลุกเคล้ากันจากนั้นนำกากน้ำตาลมาผสมให้เข้ากัน เมื่อเสร็จเอาผ้าคลุมไว้ประมาณ ๗ – ๑๐ วันก็นำไปใช้ประโยชน์ได้

ผอ.จรัสได้ถามความคิดเห็นของนักเรียนว่า ปีหน้าใครอยากให้ทีมงานทำวิจัยเรื่องใดบ้าง

ด.ญ. เก้ : อยากเพาะเห็ดฟางค่ะ

ด.ญ. อาย : อยากเลี้ยงปลาค่ะ

ด.ช. จอร์จ : อยากเลี้ยงหมูป่าครับ

ด.ช. เต๋ย : อยากเลี้ยงเป็ดไข่ครับ

จากนั้น หัวหน้าโครงการวิจัย แจ้งให้ทราบว่า ที่พักที่ภูผาหมอกมีวายเต็มแล้ว ผอ.จรัสเสนอให้ไปที่จังหวัดมุกดาหารหรืออำเภอเขมราฐก็ได้ ในที่สุดทีมวิจัยมีมติไปที่อำเภอคอนตาล จังหวัดมุกดาหารปิดประชุมเวลา ๑๗.๐๐ น. ทุกคนช่วยกันเก็บอุปกรณ์ โต๊ะ เก้าอี้ เมื่อเสร็จแล้วแยกย้ายกันกลับบ้าน

๑๗. การเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ในการเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ ให้แล้วเสร็จภายในวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๒ ทางทีมวิจัยจำเป็นต้องไปหาสถานที่สงบสักแห่งหนึ่ง เพื่อที่จะทำงานได้อย่างสะดวก ในวันประชุมเตรียมการครั้งแรก หัวหน้าโครงการพร้อมกับทีมวิจัยเห็นพร้อมที่จะไปเขียนรายงานที่ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าผาน้ำทิพย์ บริเวณผาหมอกมีวาย อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด แต่พอหัวหน้าทีมงานประสานไปติดต่อ ปรากฏว่าห้องพักเต็ม เลยต้องเปลี่ยนสถานที่ พยายามติดต่อไปหลายที่ก็ไม่ว่าง สถานที่ที่ว่างก็ไม่เหมาะ เพราะไม่เงียบสงบพอที่จะทำงานได้ ในที่สุดทีมวิจัยจึงตกลงกันว่า เช้าวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๕๒ เวลาประมาณ ๐๕.๐๐ น. จะออกเดินทางไปหาสถานที่ที่อำเภอคอนตาล จังหวัดมุกดาหาร โดยใช้รถยนต์ของหัวหน้าโครงการ ทีมวิจัยที่ร่วมเดินทางไปเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ ประกอบด้วย ๑. นายสองศรี แสงศรี ๒. นายแดนไชย ชายทวีป ๓. นายบุญมาก บุญทวี ๔. นายสีทูลีมาเมือง ๕. นางสาวนุชรา วิเชียรชาติ ๖. นางสาวประไพ เจริญชัย ๗. นายนิพล พิสุวรรณ และ ๘. นายจรัส ช่วงชิง จะติดตามไปเอง เพราะติดภารกิจประชุมทีมวิจัยเดินทางถึงอุทยานสมเด็จพระเจ้าภูมิพัฒน์ (ฐานปฏิบัติการรวพัฒนา) เวลาประมาณ ๑๐.๓๐ น. แวะติดต่อสถานที่กับผู้ดูแลอุทยาน ผู้ดูแลแนะนำให้ทีมวิจัยไปติดต่อกับผู้รับผิดชอบ ณ ที่ว่าการอำเภอคอนตาล แต่ทีมวิจัยเห็นว่าอุทยานสมเด็จพระเจ้าภูมิพัฒน์ สงบดีจริง แต่ห่างไกลตลาด อาจจะมีปัญหาในเรื่องอาหารและการประสานงานอื่น ๆ ทีมวิจัยเดินทางไปถึงอำเภอคอนตาล ก็แวะติดต่อหลายที่ แต่ก็ไม่เหมาะที่จะเขียนหนังสือ เพราะบรรยากาศไม่เอื้ออำนวย จึงได้แวะทานข้าวเที่ยงที่ร้านอาหารริมทาง อำเภอคอนตาล สอบถามเจ้าของร้าน ได้ความว่ามีรีสอร์ทอยู่ ๒ แห่ง แห่งที่ชื่อ ไร่หินชุกรีสอร์ท ห่างจากตัวอำเภอคอนตาล ประมาณ ๑ กิโลเมตร และอีกแห่งหนึ่งห่างจากอำเภอคอนตาล ประมาณ ๗๐๐ เมตร คิดถนนสายคอนตาล – ชานุมาน ทีมวิจัย ได้เลือกไปดูสถานที่ที่ไร่หินชุกรีสอร์ท เป็นจุดแรก เมื่อไปถึงได้พบกับบรรยากาศที่ร่มรื่น เป็นบ้านสวนลำไย มะม่วง และอยู่ติดกับลำห้วย อากาศปลอดโปร่ง เย็นสบาย มีน้ำใสสะอาดไหลผ่าน ลมพริ้ว วิวสวย ช่วยให้สถานที่เย็นสดชื่น ทุกคนต่างเห็นพร้อมกันว่า ควรเลือกไร่หินชุกรีสอร์ท เป็น

สถานที่เขียนรายงาน ทีมวิจัยติดต่อขอเช่าบ้านพัก ๓ หลัง หลังใหญ่ ๑ หลัง หลังเล็ก ๒ หลัง พอเช้าที่พักเรียบร้อยแล้ว พักผ่อนสักครู่ จึงอาบน้ำเตรียมตัวเขียนรายงาน โดยเลือกบ้านมะพร้าว เป็นสถานที่ทำงาน เพราะอยู่ติดกับลำห้วยที่มีฝายน้ำล้น ที่มีน้ำไหลผ่านตลอดวัน

เวลา ๑๔.๐๐ น. ได้รวบรวมข้อมูลการทำงาน ๖ เดือนหลัง โดยให้คุณประไพ เจริญชัย ได้ตรวจสอบและช่วยกันจัดเกลา คำที่ไม่ถูกต้อง เหมาะสม บรรยายภาพของการทำงานเป็นไปแบบลำบาก เพราะการประสานงานไม่ค่อยดีเท่าไร รวมทั้งทีมวิจัยสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เก็บข้อมูลบางส่วน จึงทำให้การทำงานไม่ราบรื่น

เวลา ๑๕.๒๕ น. ผอ.จรัส เดินทางไปถึงสถานที่ที่ไร่หินซุย และได้นำข้อมูลที่ลืมไว้ไปเพิ่มเติม จึงทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มากขึ้น ทีมวิจัยได้ช่วยกันเขียนรายงานจนถึงเวลา ๒๐.๕๐ น. จึงได้ไปทานอาหาร ๒๒.๐๔ น. หลังจากทานข้าวเสร็จ ก็เดินทางกลับที่พัก ทำงานต่อระยะหนึ่งจึงเข้านอน

รุ่งเช้าวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๕๒ ผอ.จรัส ช่วงชิง มีธุระส่วนตัวต้องเดินทางกลับเลิงนกทา และได้มอบหมายงานให้ทีมวิจัยทำงานต่อ ส่วน ผอ.จรัส จะเดินทางกลับในภาคบ่ายวันเดียวกัน

เวลา ๐๗.๔๘ น. อาหารเช้าพร้อม ทุกคนมาทานข้าวร่วมกันที่บ้านพักริมลำห้วย (บ้านมะพร้าว) อาหารประกอบด้วย เนื้อสด ซุปหน่อไม้ ปิ้งปลา ปิ้งไก่ ผักสดและขนมหวาน ทานอาหารเสร็จเวลา ๐๘.๐๐ น. ทีมงานจึงตกลงกันว่า เพื่อเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศ ควรเปลี่ยนสถานที่ทำงานไปที่บ้านพัก (บ้านลำไย) ทุกคนช่วยกันขนอุปกรณ์การทำงาน ซึ่งประกอบด้วย ข้อมูลต่าง ๆ เอกสารประกอบ คอมพิวเตอร์ ปริ้นเตอร์และอื่น ๆ อีกมากมาย และเริ่มเขียนรายงานตามที่ได้รับมอบหมาย มีคุณประไพ คุณนุชรา คุณแดนไชย คุณบุญมาก คุณลุงสิทุ และคุณสองศรี เป็นคณะทำงาน ร่วมทำงานไปจนถึงเวลา ๑๕.๒๐ น. จึงได้ชวนกันไปทานข้าวเที่ยง (ข้าวบ่าย) เวลา ๑๖.๑๕ น. และแยกย้ายกันทำงานที่ค้างไว้

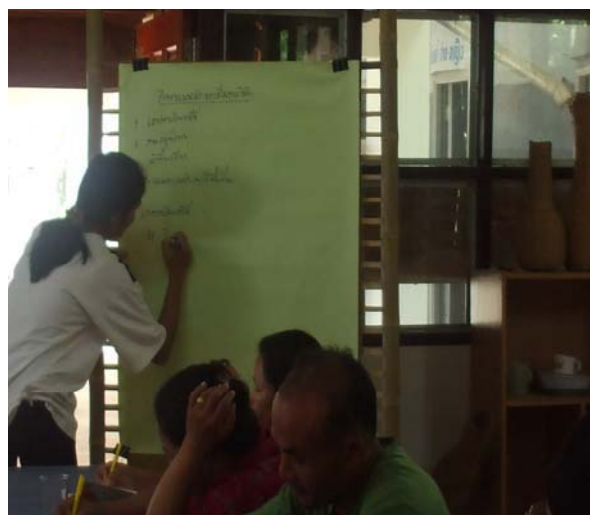
เวลาประมาณ ๑๖.๓๐ น. ผอ.จรัส ช่วงชิง มาถึงไร่หินซุย พร้อมข้อมูลเพิ่มเติมด้านประวัติศาสตร์ชุมชนกุดเสถียร จากนั้นได้ย้ายที่ทำงานไปทำงานต่อที่บ้านมะพร้าว ริมลำห้วย เพราะทีมงานบอกว่าที่นั่น อากาศดี ไม่มียูงรอบกวนเหมือนบ้านลำไย ทำงานต่อไปถึงเวลา ๒๒.๒๕ น. จึงพักไปรับประทานอาหารทุกคนทานอาหารด้วยความอร่อย อาจเป็นเพราะว่า ความหิว คือ ชูรสที่ช่วยให้อาหารอร่อยกว่าปกติก็ได้ อาหารที่สั่งประกอบด้วย ยำไส้ตันผัดคะน้าปลาเค็ม ผักผัก และไก่ผัดขิงอ่อน ทานเสร็จก็เข้าห้องพัก ด้วยความเหนื่อยเหนื่อยในการเขียนรายงาน พอถึงที่พัก ทุกคนก็อาบน้ำและเข้านอน เพื่อเตรียมพร้อมในการทำงานต่อไปในวันรุ่งขึ้น

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๕๒ ทีมงานจึงขนย้ายอุปกรณ์มาทำงานที่บ้านลำไยอีกครั้ง จนถึงเวลา ๑๒.๑๐ น. จึงขนสัมภาระออกจากบ้านมะพร้าว บ้านน้ำดอกไม้มารวมกันไว้ที่บ้านลำไย แห่งเดียว ทำงานกันไปจนเวลา ๑๔.๒๐ น. งานก็ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ จึงตกลงกันว่า จะไปเขียนรายงาน

ต่อที่โรงเรียนบ้านกุดเสถียรในวันพุธนี้ วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๒ ทีมงานออกเดินทางกลับบ้าน เวลาประมาณ ๑๖.๔๕ น. ถึงบ้านกุดเสถียรเวลาประมาณ ๒๐.๑๕ น.

วันจันทร์ - อังคาร ที่ ๓๐ - ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๒ ทีมวิจัยได้ช่วยกันเขียนรายงานเพิ่มเติม ตรวจสอบความถูกต้อง สมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง ก่อนนำเสนอผู้ประสานงาน : ผอ. พินิจ คาคพันโน ที่ศูนย์ประสานงานจังหวัดยโสธร ผลคือ ท่านแนะนำให้ปรับใหม่ เนื่องจากมีกิจกรรมที่ดีๆ มากแต่เขียนไม่ครบ ไม่น่าสนใจ ขาดประเด็นหลักๆ จึงควรเรียบเรียงข้อมูลให้น่าสนใจ

จากนั้นจึงมีการนัดเขียนรายงานครั้งใหม่โดยใช้เวลา ๒ วัน ซึ่งการเขียนรายงานครั้งนี้ใช้สถานที่ ที่จังหวัดระยอง ไปเขียนรีสอร์ทริมหาดทราย มีที่เลี้ยง ๒ ท่าน คือ ผอ.พินิจ และคุณเล็กไปร่วมด้วย ใช้เวลาในการเขียนทั้งวันในห้องพัก จนแทบไม่มีเวลาออกมาชมหาด ซึ่งการเขียนในครั้งนี้ใช้การพูดคุยทบทวนประเด็นต่างๆ แล้วนำมาเรียบเรียงให้เป็นระบบ ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมค่อนข้างมาก

๔. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์ (การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา)

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การดำเนินการวิจัยโครงการการศึกษารูปแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเด็กและเยาวชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน มีการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การกำหนดรูปแบบและการปฏิบัติจริง โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร การเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การระดมความคิดในกลุ่มย่อย โดยใช้วิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งได้เสนอผลการวิจัยเป็น ๖ ประเด็น คือ

๑. ผลการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน
๒. ผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น
๓. ผลการเรียนรู้ของเด็ก
๔. รูปแบบการจัดการศึกษาอย่างมีส่วนร่วมของโรงเรียนและชุมชน
๕. การขยายผล
๖. บทเรียนของทีมวิจัย

แต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

๑. ผลการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน

บ้านกุศเสถียรตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ ๖ ตั้งอยู่ที่ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธรเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๖๘ โดยราษฎรจากบ้านสร้างมิ่ง จำนวน ๕ ครัวเรือน ได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่นี่ นำโดยนายบัว วรรณ โดยเรียกชื่อบ้านว่ากุศบกบอด คือทางทิศใต้ของหมู่บ้านมีหนองน้ำที่ชาวบ้านเรียกว่า “กุศบกบอด” ที่ชื่อนี้เพราะมีควายแก่ (กระบือ) ตาบอดมานอนตายที่หนองน้ำแห่งนี้ จึงเรียกชื่อว่ากุศบกบอด และเรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้านกุศบกบอด จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๘ จึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่ให้ฟังสุภาพว่า “บ้านกุศเสถียร” เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ตำบลคำไผ่ได้แยกพื้นที่การปกครองออกจากตำบลน้ำคำ จังหวัดอุบลราชธานี แยกพื้นที่การปกครองเป็นจังหวัดยโสธร บ้านกุศเสถียรจึงเป็นหมู่ที่ ๕ ตำบลคำไผ่ โดยเมื่อก่อนใช้ตำบลสัมผ่อ จังหวัดอุบลราชธานี และต่อมาตำบลคำไผ่แยกการปกครองออกเป็นตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ปัจจุบันบ้านกุศเสถียร หมู่ที่ ๖ ตำบลสร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร มีผู้ใหญ่บ้านรวมแล้ว ๕ คน ประกอบด้วย

๑. นายบัว วรรณ
๒. นายพั่ว วรรณ
๓. นายเฮ้า อุตสาหกิจ

๔. นายหม่ง สายสมบูรณ์

๕. นายหม่วน อุตสาหกิจ

๖. นายพุทธา คุณสิงห์

๗. นายคุณพิณิจ โนรีรัตน์

๘. นายสองศรี แสงศรี

๙. นายบัวเรียน โนรีรัตน์ (ปัจจุบัน)

บ้านกุดเสถียรนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูง สภาพพื้นดินเป็นที่ดินร่วนปนทราย สามารถทำนาได้ดี บริเวณรอบหมู่บ้านเป็นทุ่งนา มีอาณาเขตทางทิศเหนือติดบ้านหนองโสน ต.สวาท อ.เลิงฯ ทางทิศใต้ติดบ้านโคกกอก ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงฯ ทางทิศตะวันออกติดกับบ้านหนองเชียงโท ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงฯ ส่วนทางทิศตะวันตกติดกับบ้านคิมยาว ต.สร้างมิ่ง อ.เลิงฯ

บ้านกุดเสถียรตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอเลิงนกทาประมาณ ๑๔ กิโลเมตร การเดินทางไปด้วยลำแอมไปได้สองเส้นทาง คือ จากบ้านกุดเสถียรถึงบ้านหนองเชียงโท เป็นระยะทาง ๒ กิโลเมตร และจากบ้านกุดเสถียรถึงปากทางบ้านคิมยาวมีระยะ ๖ กิโลเมตร

๒. ผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านกุดเสถียรที่สำคัญนำมาศึกษามี ๔ ด้านดังนี้

๑. ภูมิปัญญาด้านการทอผ้า

๒. ภูมิปัญญาด้านการทำเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง

๓. ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

๔. ภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมประเพณี

ภูมิปัญญาแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้

๑. ภูมิปัญญาด้านการทอผ้า

ตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ทุกครอบครัวจะทอผ้าไว้ใช้เอง ปลูกต้นฝ้าย ปลูกต้นหม่อน เลี้ยงไหม เพื่อเอาเส้นไหมมาทอผ้า ปลูกต้นครามเพื่อเอาไว้น้อมสีผ้าฝ้ายและใช้เปลือกไม้ใบไม้ย้อมสีผ้าฝ้าย ผ้าไหม จะยกตัวอย่างครอบครัวหนึ่งซึ่งได้พาลูกหลานทอผ้าตั้งแต่วัยเด็กมา คือ ครอบครัวยายจันทร์เพ็ง และมีตาดีเป็นสามี ครั้งแรกยายจันทร์เพ็งอยู่บ้านโนนชาดต่อมาได้ย้ายครอบครัวมาอยู่บ้านสร้างมิ่ง หรือเรียกกันว่าบ้านน้ำสร้าง ยายจันทร์เพ็งและสามีได้มาจับจองที่ดินทำกินที่ลำห้วยผักงาม (ปัจจุบัน) ซึ่งแต่ก่อนเรียกว่า ห้วยบะหม่าง ยึดอาชีพทำนาและปลูกหม่อน ปลูกฝ้าย ปลูกคราม และเลี้ยงไหมด้วย ยายจันทร์เพ็งแกทอผ้าฝ้าย ผ้าไหมเป็นเครื่องนุ่งห่มไว้ใช้ในครัวเรือน คนสมัยก่อนทุกครอบครัวจะทอผ้าไว้ใช้เองไม่มีซื้อขายเพราะการคมนาคมไม่สะดวก ต่อมานายบัว วรรณ มาขอตั้งบ้านที่โนนนาของยายจันทร์เพ็งและได้ตั้งชื่อว่ากุดบักบอด แล้วครอบครัวยายจันทร์เพ็งก็ได้ย้ายเข้ามาอยู่ด้วยกัน

และได้สอนลูกหลานในรุ่นต่อมาให้รู้จักการทอผ้า ก็ได้มีชาวบ้านหลายครอบครัวได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้น และปัจจุบันจึงเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “บ้านกุดเสถียร” ในปัจจุบันบ้านกุดเสถียรได้รับเงินสนับสนุนจากทางราชการจัดตั้งศูนย์ทอผ้าไหมและเป็นสมาชิกในโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถด้วย มีสมาชิก 68 ครอบครัว มีการทอผ้าฝ้ายและผ้าไหมส่งเข้าโครงการศูนย์ศิลปาชีพมหิทหารที่ประจำที่บ้านน้อมเกล้ามารับทุกเดือนและส่งผ้าเข้าประกวดจนได้รับรางวัลมากมาย และคนที่เป็นประธานในศูนย์คือ แม่อินทร์ พันธุ์ทอง ซึ่งเป็นหลานยายเพ็งจันทร์นั่นเอง

๒. ภูมิปัญญาด้านการทำเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง

บ้านกุดเสถียร ได้ตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยการชักชวนของอสม. สองศรีหลังจากที่กลับจากไปร่วมเป็นทีมวิจัยศึกษาการพัฒนาศักยภาพชุมชนเข้มแข็งร่วมกับเจ้าหน้าที่จากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดยโสธร โดยมีคุณพนมวรรณ คาคพันโน (พี่เลี้ยงทีมวิจัย สกว. จังหวัดยโสธรประเด็นเด็กและเยาวชนปัจจุบัน) หนึ่งในทีมวิจัยชวนให้ร่วมทีมวิจัยจากชุมชน มีการไปอบรมการทำเกษตรอินทรีย์หลายแห่ง เช่นที่ สวนสร้างฝัน จังหวัดอำนาจเจริญ มูลนิธิเกษตรกรรมชาติกวีแห อำเภอกำแพงคอย จังหวัดสระบุรี ได้ทดลองทำที่นาตนเองก่อนหนึ่งปีเมื่อเห็นผลจึงชวนผู้อื่นทำตาม ครั้งแรกชวน ญาติก่อน และชวนอสม. ผู้นำ คณะกรรมการหมู่บ้านหมอดินอาสา(นายบุญทอง ศรีมันตะ) และกลุ่มเกษตรอินทรีย์จากบ้านหนองเซียงโทช่วยหาสมาชิกเพิ่มเช่นนายสีทุ นายมนีนายอนุชน (ทีมวิจัยปัจจุบัน)ปีแรกได้ สมาชิก ๒๖ คน ซึ่งถือว่ามากกว่าหมู่บ้านอื่นๆ ต่อมีโครงการปลูกยางพาราของรัฐบาลมาส่งเสริมแจกทั้งพันธุ์กล้ายาง และปุ๋ยเคมีด้วย ทำให้สมาชิกหลายคนลาออกจากกลุ่มไปใช้ปุ๋ยเคมีแทน แต่คงยังทำปุ๋ยอินทรีย์ร่วมด้วย จากการสอบถามพบว่าสาเหตุหนึ่งที่สมาชิกลาออกและคนอื่นไม่ยอมทำเกษตรอินทรีย์คือไม่ชอบไปอบรม ไปประชุม พบกลุ่มบ่อย กลุ่มจะมีการเข้าโรงเรียนชวนาทุกเดือนเพื่อศึกษาเรียนรู้การทำนาและการเจริญเติบโตของต้นข้าวและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ส่วนผู้ที่ชอบการเรียนรู้ก็สู้ต่อไปจนมีสามคนที่ทำประสบผลสำเร็จจนสามารถเป็นที่ศึกษาดูงานได้ เช่นนายมนี แสงแก้ว นายอนุชน ประสันลักษณ์ นายทองเหรียญ ชายทวีปโดยเฉพาะนายมนี มีคนมาศึกษาดูงานมากทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัดแม้แต่ประเทศเพื่อนบ้านเช่นประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และได้รับการสนับสนุนจากเกษตรอำเภอลองนงทา องค์การบริหารส่วนตำบลสร้างมิ่ง นับว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าภูมิใจอีกด้านหนึ่ง

ภูมิปัญญาด้านการเพาะปลูกในชุมชนบ้านกุดเสถียร

ฤกษ์ยามยามดีในการเพาะปลูก

ในการทำนาของคนแต่โบราณ นิยมเสกนาคำในวันอาทิตย์ เสกนาหวานในวันจันทร์ ปักตาแฮก ปักกกแฮกและดำนาให้ทำวันพฤหัสบดี ทำขวัญข้าววันอังคาร ให้เลี้ยงตาแฮกก่อนแล้วจึงไถนา

(ของที่ใช้เลี้ยงตาแฮกส่วนมากนิยมใช้ไก่อต้มสุก เพื่อเอาไว้ทายฝนฟ้า คือหลังเลี้ยงตาแฮกแล้วให้เบ้งคางไก่ ถ้ำคางไก่อาวโคง ปั้นนั้นฝนลี้ดี ปีใดคางไก่อั้นปั้นนั้นฝนลี้แล้ง)

การปักดำนตาแฮก ให้เอาต้นกล้ามา ๘ ต้น มายกใส่หัวแล้วอธิษฐานถึงแม่โพสพให้มาค้าคุณให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปักกกแฮกแต่ละต้นให้ว่าดังนี้

๑. ปักต้นนี้พุทธรักษา
๒. ปักต้นนี้ธรรมรักษา
๓. ปักต้นนี้สงฆรักษา
๔. ปักต้นนี้เผ่นเสียให้กูได้
๕. ปักต้นนี้เผ่นให้กูมี
๖. ปักต้นนี้ให้ได้นาหมื่นมาเยย
๗. ปักต้นนี้ให้ได้นาหมื่นเยยพันล้าน
๘. ปักต้นนี้ขวัญข้าวให้มาโฮม

การปักนาแฮก

หมายถึง การเอากล้าไปปักในไร่ก่อน ลงมือดำจริงๆ แล้วให้เอาต้นกล้ามา ๑๔ ต้น แต่ให้ปักที่ละต้นให้ว่าดังนี้

ไสนี้ไส่ถั่วขาว นานี้นาข้าวหอม ข้าวหอมให้กูมาแฮกนาก็จักแฮก พญาให้กูมาแฮกไส่กูจักแฮก ปักกกนี้ให้กูไค้จัวแม่ลาย

- ปักกกนี้ให้กูไค้ควายเขาของ
ปักกกนี้ให้นกกจิบโตตาบอดให้บินหนี
ปักกกนี้นกกจอกโตตาเหวนให้บินหนี
ปักกกนี้แมงดาโตสู่อ้ากกข้าวให้บินหนี
ปักกกนี้ให้ไค้ฟ่องเก้ากำ
ปักกกนี้ให้ไค้คำเก้าหมื่น
ปักกกนี้ให้อานข้าวหมื่นมาเยย
ปักกกนี้ให้มานใหญ่ถ่อมานอ้อย (มาน คือ กำลั้งตั้งทอง)
ปักกกนี้ให้มานน้อยถ่อมานเลา
ปักกกนี้ให้ไค้เป็นเศรษฐีเท่าเฒ่า โอมสहुบ เป็นเสร็จพิธีปักกกแฮก ก่อนดำนาต่อไป

การเกี่ยวข้าว

โบราณให้เกี่ยวข้าวในวันจันทร์ หรือวันพฤหัสบดี เวลาเที่ยงวันเป็นต้นไปให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก

คำเว้าก่อนเกี่ยวข้าว

ให้ว่า นะโม ๓ จบ แล้วประนมมือยกเกี่ยวขึ้นใส่หัวแล้วว่า ะสะพะ โภ ชะนัง มะหาลาภัง สุ ขังโหตุ ให้ว่า ๓ จบ แล้วลงมือเกี่ยวข้าว

การเสียดาน

การทำลานข้าวให้ทำวันพุธและวันเสาร์ เริ่มเวลาเช้า โดยเลือกเอาสถานที่สูงเป็นที่ทำลานข้าว เมื่อเลือกได้แล้วก็จะคายหญ้าออกให้เตียน ปิดกวาดให้สะอาด ใช้มูลวัวมูลควายที่ยังเปียกอยู่ผสมกับ น้ำให้เป็นคล้ายดินโคลนทาใช้ไม้กวาดหรือคทาเกลี่ยให้ทั่วบริเวณ วันรุ่งขึ้นจะได้ลานที่แห้งและมีพื้น แข็งเหมาะสำหรับวางมัดข้าว (ปัจจุบันลานข้าวจะใช้ตาข่ายถักปูพื้นเมื่อเสร็จแล้วก็จะเก็บไว้ใช้งานในปีต่อไป)

การตั้งลมข้าว

เมื่อทำลานข้าวเสร็จแล้วก็จะยกมัดข้าวมาวางในลานซึ่งโบราณถือเอาวันพฤหัสบดี เวลาเที่ยง วัน โดยจะให้พ่อบ้านหรือแม่บ้านทำก็ได้ ให้กล่าวว่า นะโม ๓ จบ ตามด้วย ปัญจะ พินา หะทะยัง สะหุม แล้วจึงขนข้าวขึ้นใส่ลาน

คำปลงข้าว

เมื่อขนข้าวขึ้นใส่ลานแล้วต้องมีการฟาดข้าว (นวด) การฟาดข้าวให้ทำในวันศุกร์หรือ วันเสาร์ ให้เตรียมดังนี้ จัน ๕ เหล้าจอก ๑ ไช้ไก่หน่วย ๑ น้ำเต็มเต้า ข้าวเต็มกอง เผือกต้ม ๓ หัว มันต้ม ๒ หัว ขมิ้นจั้น ๕ หัว ข้าวต้มโคม ๑ โคม ใบไม้มงคล มี ใบคูณ ใบยม ใบยอ อย่าง ละ ๕ ใบ ผลไม้ตามฤดูกาล ๕ หน่วย รูป ๕ คู่ เอาข้าวที่เกี่ยวข้องกันแต่ที่แรก ๑ ฟ่อนนั้นมาวางข้างขวา เครื่องบูชาอื่น ๓ ฟ่อน ข้างซ้าย ๓ ฟ่อน อีกหนึ่งฟ่อน เอาไว้ฟาดข้าวแล้วเอามาห่อเครื่องบูชาต่างๆ (การทำให้พ่อบ้านหรือแม่บ้านทำก็ได้)

การทำให้ยกจัน ๕ ขึ้นใส่หัว แล้วกล่าวว่า นะโม ๓ จบ ให้ว่า อุกาสะ ผู้ข้าขอโอกาสอาราธนา คุณเทวดาและเจ้าที่ ตาแฮกแม่โพสพ จงมาชุมนุมกัน เมื่อมาแล้ว ผู้ข้าขอถวายเครื่องสักการะบูชาอัน ได้ทำไว้แล้ว ผู้ข้าขอเหยียบย่ำเข้าผู้มีคุณ ขอให้คุณกันมาไหลหลั่ง อั่งอั่งขึ้น คือน้ำแม่นที อุอะ มุมะ มุลมา มหามุลมัง สวาหุม

เมื่อว่าแล้วให้วางจัน ๕ ลง แล้วจึงไปฟาดข้าวฟ่อนที่เอาไว้ฟาดให้ว่าดังนี้

ฟาดบาดหนึ่ง	ให้ได้จัวแม่ลาย
ฟาดบาดสอง	ให้ได้ควายเขาย่อง
ฟาดบาดสาม	ให้ได้ฆ้องเก้ากำ
ฟาดบาดสี่	ให้ได้กำเก้าหมื่น
ฟาดบาดห้า	ให้ได้ข้าวหมื่นมาเหยีย

ฟาดบาดหก ให้ได้ผิวเมียบและพี่น้อง

ฟาดบาดเจ็ด ให้ได้ช้างใหญ่มาเทียมโอง

ให้ว่าดังนี้ จนฟาดครบ ๗ ครั้ง แล้วเอาเครื่องสักการะทั้งหมดยัดเข้าไปในฟ่อนฟางแล้วมัดให้ดี เอาคันหลาว (ไม้ไผ่ที่แก่และแข็งแรงนำมาเสี้ยนให้แหลมทั้งสองด้านเพื่อใช้หาบขนข้าวขึ้นสู่ลาน) มาสอดแล้วเอาไปเสียบไว้บนลอมข้าว เอาไว้ ๓ วัน จึงเอาออก

การเอาข้าวขึ้นเล้า (นาง)

โบราณให้ทำในวันจันทร์ วันพฤหัสบดี วันศุกร์ เวลาบ่าย ๓ - ๕ โมง

ชั้นห้า ๑ ชั้น กระบุงเปล่า ๑ ใบ ชั้นหรือกระบอกลใส่ข้าว ๑ อัน (ขวัญข้าว) จะให้พ่อบ้านหรือแม่บ้านทำก็ได้ ให้ถือกระบุงและชั้น ๕ พร้อมทั้งกระบอกลใส่ข้าวไปยังลานข้าวให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออกแล้วยกชั้นขึ้นกล่าวว่า นะโม ๓ จบ แล้วเรียกขวัญข้าว ดังนี้ อุกาสะ อุกาสะ ผู้ข้าขอโอกาสราชนา คุณแม่โพสพให้เมื่ออยู่เล้า คุณขวัญข้าวให้เมื่ออยู่ฉาง ะสะพะโกชะนัง มะหาลางสุขังโหตุ แล้วเอาชั้นหรือกระบอกลที่เตรียมไปตักเอาขวัญข้าวใส่กระบุงอุ้มเดินกลับบ้าน เอาชั้นเล้าไปวางไว้เพื่อปให้หนูกิน นกกิน ข้าวที่เก็บไว้นั้น คือ ขวัญข้าว ซึ่งเราจะต้องเอามาผสมกับข้าวปลูก (พันธุ์ข้าว) เพื่อทำพันธุ์เพาะปลูกในปีต่อไป

การเปิดเล้า (นางข้าว) เอาข้าวมากิน

ตามประเพณีโบราณนิยมกัน เมื่อมีการขนข้าวขึ้นเล้า (ยุง, นาง) แล้วเขาจะแยกเอาบางส่วนใส่กระสอบไว้สำหรับกิน ะให้พอกินให้ถึงวันเปิดเล้า คือเมื่อเอาข้าวขึ้นเล้าแล้วคนโบราณจะเปิดเล้าตักข้าวกินในเดือน ๓ ขึ้น ๓ ค่ำ (เป็นวันขนข้าวขึ้นเล้าใส่ลาน (ปุ๋ยคอก)) ซึ่งเป็นวันฟ้าไขประตุ โบราณเห็นว่า เป็นวันที่ กบมีปาก นาคมีหู (ทวารหนัก) กกไม้แก่นหล่อนมีใบ (ไม้ที่ตายแล้ว) ช้างช้างวิหุ ช้างแลกลิ้น คนโบราณเห็นว่าไว้แต่ปางหลัง (ข้อมูลจากนางอินทร์ พันธุ์ทอง ผู้สืบทอดจากแม่ใหญ่บุตร พันธุ์เลิศ ชาวบ้านกุดเสถียร)

๓. ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

พบว่าบ้านกุดเสถียรมีการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ รักษาโรคหลายอย่างที่มีในชุมชน และมีบุคคลที่มีความรู้เรื่องสมุนไพรในชุมชนมีอยู่หลายท่าน เช่น นายชมพู่ โคตรวิชา นายทองเหรียญ ชายทวีป นายอนุชน ประสันตลักษณ์ ซึ่งเป็นทีมวิจัยทั้งสามท่าน

๔. ภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมประเพณี

วัฒนธรรมเกิดจากการที่ผู้น้อยเคารพผู้ใหญ่ หรือผู้อาวุโสกว่า เมื่อผู้น้อยรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน ทำนานๆ ไปจนขึ้นใจก็เลยกลายเป็นประเพณี ประเพณีของไทยในศาสนาพุทธจะมีการทำบุญทุกเดือน เช่น เดือนอ้าย (หนึ่ง) เรียกบุญคุณลาน เดือนยี่ (สอง) บุญเบิกบ้าน เดือนสามบุญข้าวทิพย์ เดือนสี่บุญพระเวสสันดร เดือนห้าบุญสงกรานต์ เดือนหกบุญบั้งไฟ เดือนเจ็ดบุญบวชนาค เดือนแปดทำบุญ

เข้าพรรษา เดือนเก้าบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ดบุญออกพรรษา เดือนสิบสองบุญกฐิน มีครบสิบสองเดือนจึงเรียกกันว่า “สิบสอง”

อาชีพตั้งแต่โบราณมามีการทำไร่ ทำนา (ไว้บริโภคน) จักสาน (ไว้ใช้ในครัวเรือน) เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ (ไว้กินเป็นอาหาร) เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย (ไว้ใช้แรงงานและบริโภคบ้าง) ทางด้านเสื้อผ้า มีการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ปลูกฝ้ายไว้ทอเอง โดยนำมาข้อมกับเปลือกไม้เพื่อให้ได้สีต่าง ๆ ตามชอบใจ

ประเพณีของบ้านกุศเสถียร

บุญข้าวประดับดิน

เป็นบุญที่ถวายทานแก่พระสงฆ์หรือจัดอาหารทิ้งไว้ตามดินหรือแขวนไว้ตามกิ่งไม้เพื่อให้วิญญาณหรือผีที่เป็นญาติที่ได้รับทุกข์ทรมานในนรก แล้วได้รับการปลดปล่อยให้มารับของในวันเดือนดับนี้

มูลเหตุ มีเรื่องเล่าไว้ในธรรมบทพุทธทศกนิยาธัมมปัทฏฐกถาภาค ๓ ว่าญาติของพระเจ้าพิมพิสารกนิของสงฆ์ตายไปเกิดเป็นเปรต เมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแก่สงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานแล้ว ลืมกรวดน้ำอุทิศให้ ตกกลางคืนเปรตญาติเหล่านั้นมาปรากฏกายและเปล่งเสียงร้องแสดงความหิวโหยให้ได้ยินข้างพระราชนิเวศน์ เสียงโหยหวนน่ากลัวยิ่งนัก พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงสดับเสียงนั้น แล้วทรงตกพระทัยกลัว พอตื่นบรรทมแต่เช้าตรู่ ได้เสด็จไปทูลถามพระบรมศาสดาที่พระเวฬุวัน พระบรมศาสดาตรัสทูลความจริงให้ทราบ พระองค์จึงได้ทำบุญอีกครั้งและอุทิศส่วนกุศลให้ด้วย เสียงโหยหวนเหล่านั้นก็หายไปเพราะเขาได้รับส่วนบุญ

ข้อสังเกต การที่ชาวบ้านนำข้าวปลาอาหาร ไปวางไว้ตามข้างวัดบ้าง ข้างกำแพงบ้าง ผูกไว้ตามกิ่งไม้บ้าง ด้วยเข้าใจว่าญาติที่ได้รับการปลดปล่อยจากนรกจะได้มากินในวันเดือนดับนี้ ซึ่งจะเป็นไปได้หรือไม่เป็นเรื่องสุควิสัยที่จะพิสูจน์ได้ แต่ที่แน่นอนที่สุดคือ

- เป็นการให้อาหารแก่สัตว์จรจัด สัตว์บางจำพวกที่ไม่มีเจ้าของเลี้ยงดู บางวันได้กินอาหาร บางวันไม่ได้กิน อดหิวโหยมาตลอดปี จะได้กินอีกในวันนี้ นับว่าเป็นความฉลาดน่าชมเชยของบัณฑิตผู้บัญญัติลักษณะการทำบุญข้าวประดับดินนี้อย่างมากทีเดียว

- พระสงฆ์เป็นเนื้อนาบุญ มีเรื่องมากมายที่ท่านกล่าวไว้ในพระสูตรตันปิฎกและในธรรมบททศกนิยาธัมมปัทฏฐกถาภาค ๒ เรื่อง มัทธกฺกณฺทลฺล พุทธเจ้าทรงตรัสมัจฉริยพราหมณ์พ่อของมัทธกฺกณฺทลฺล ผู้ซึ่งเมื่อมัทธกฺกณฺทลฺลลูกชายมีชีวิตอยู่ป่วยลงพ่อไม่ยอมรักษาเพราะกลัวเงินหมด แต่พอมัทธกฺกณฺทลฺลลูกชายตายแล้ว พ่อเอาทั้งข้าวทั้งของกองไว้ให้ลูก แล้วร้องไห้อาลัยหาในป่าช้า บ่อเพื่อให้ลูกมาเอาของ พระพุทธเจ้าตรัสว่าเปล่าประโยชน์ที่จะเอาข้าวของไปทำเช่นนั้น เพราะคนตายแล้วเขาก็ไปตามคติ(สุคติ ทุกคติ) ของเขา ไม่มีวันย้อนกลับมารับสิ่งของเหล่านั้นแต่อย่างใด ควรจะทอดทานให้แก่สมณชิพรหมณ์ คนยากจนและสัตว์เดรัจฉาน ของเหล่านั้นจะมีอันสงฆ์สงฆ์ออกไปถึงแก่เปรตคนผู้

ล่องลับไปแล้ว เพราะพระสงฆ์ “เป็นเนื้อนาบุญ” จะเป็นไปได้ไหมว่าพระพุทธองค์ไม่อยากจะให้ของเหล่านั้นต้องเน่าเสียหรือเสียทิ้งโดยเปล่าประโยชน์ สำหรับของที่ให้แล้ววางประดับไว้ตามดินที่เรียกว่า “ข้าวประดับดิน” ในบุญนี้ ก็มีเพียงอาหาร ผู้ได้กินอาหารโดยตรงที่เห็นๆ ก็คือ สัตว์เดียรัจฉาน ตามนี้ก็คือว่าถูกต้องตามพุทธประสงค์แล้ว สำหรับการแจกห่อข้าวน้อยในบุญประดับดินนี้ นิยมแจกตอนเช้าตั้งแต่ตี ๔ จนถึงย่ำรุ่ง ไม่นิยมแจกกลางวันและนิยมแจกนอกวัดด้วย

บุญข้าวสาก (งานสารท)

เป็นบุญถวายข้าวสากแด่พระสงฆ์ นิยมทำเป็นประจำในวันเพ็ญเดือนสิบ

วิธีทำ เมื่อถึงวันเพ็ญเดือนสิบ ชาวบ้านจะจัดของท่านเป็น ๒ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ จะทำอาหารคาวหวานใส่ถาดพร้อมกล่องข้าวแล้วนำไปรวมกันที่ศาลา

โรงธรรม(ศาลาการเปรียญ) ตั้งแต่ ๑๐.๐๐ น. ส่วนซื้อเจ้าของสำหรับข้าวนั้น ทุกคนจะเขียนและม้วนเป็นหลอดใส่ลงในบาตรตั้งไว้ พอได้เวลา ๑๑.๐๐ น. พระสงฆ์มารวมกันแล้ว หัวหน้ามรรคทายกจะนำในการว่าคำถวายสลากภัตรจนจบ แล้วก็นำบาตรรายชื่อเจ้าของสำหรับข้าวขึ้นไปให้พระจับสลาก เริ่มจากเจ้าอาวาสไปจนถึงสามเณรรูปสุดท้าย พระรูปใดจับถูกชื่อเจ้าของสำหรับคนใด พิธีกรก็จะประกาศให้ผู้นั้นนำสำหรับของตนไปถวายแด่พระสงฆ์หรือสามเณรรูปนั้น

ส่วนที่ ๒ จะจัดเป็นข้าวที่ผสมกับอาหารไว้เสร็จ ห่อใบตองเตรียมไว้ สำหรับให้แก่ญาติพี่น้องผู้ล่องลับไปแล้ว ญาติโยมชาวบ้านจะเอาอาหารนี้ลงไปเปิดวางไว้ ตามข้างถนนเข้าวัด ตามข้างศาลาการเปรียญ และตามข้างโบสถ์ ตามโคนต้นไม้ในวัด (แต่ไม่แจกนอกวัดเหมือนข้าวประดับดิน) ด้วยคิดว่าญาติของตนที่ล่องลับไปแล้วจะมารับเอาห่อข้าวน้อยนี้ตามสถานที่ดังกล่าว ห่อข้าวน้อยในบุญข้าวสาก(งานสารท) นิยมแจกกันตอนเที่ยงเท่านั้น

การฟังเทศน์ บุญข้าวสากนี้ ตามปกติที่ท่านปฏิบัติกันมา กลางวันเริ่มจากพระฉันอาหารเช้าเสร็จ จะมีการฟังเทศน์นิทานในวรรณคดีอีสาน เช่น ท้าวเทพเกษ ท้าวคำกาคำ นางนกระจอก ท้าวเต่าดำ นางแดงอ่อน ฯลฯ โดยเจ้าอาวาสและโยมบัณฑิตในหมู่บ้านจะออกมาทำการแบ่งหนังสือออกเป็นกัณฑ์ ให้พระภิกษุสามเณรในวัดนั้นรูปละกัณฑ์บ้าง ๒ กัณฑ์บ้าง แล้วแต่จำนวนหนังสือมากผูกหรือน้อยผูก และพระเณรมีมากรูปหรือน้อยรูปด้วย การเทศน์บุญข้าวสากนี้จะไม่มีการตั้งและแห่กัณฑ์เทศน์(ตื้นเงิน) แต่ญาติโยมจะนำเงินมาบูชากัณฑ์เทศน์รวมไว้ในบาตร พอเทศน์จบโยมหัวหน้ากับคณะจะจัดแบ่งถวายตั้งแต่เจ้าอาวาสไปถึงสามเณร (เฉพาะผู้เทศน์) มากน้อยตามลำดับอาวุโส

๓. ผลการเรียนรู้ของเด็ก

ผลการเรียนรู้ของเด็กนำเสนอตามกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งมี ๖ กิจกรรมดังนี้

๑. กิจกรรมเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณี
๒. กิจกรรมเกษตรอินทรีย์
๓. กิจกรรมทอผ้าพื้นเมืองย้อนสืบทراثชาติ
๔. กิจกรรมสมุนไพร
๕. กิจกรรมการเผาถ่าน
๖. กิจกรรมการออมทรัพย์

โดยแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดดังนี้

๑. กิจกรรมเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณี มี ๔ กิจกรรมย่อยคือ

- ๑.๑ ประเพณีบุญข้าวสาก (งานสารท)
- ๑.๒ บุญข้าวประดับดิน
- ๑.๓ การตักบาตร
- ๑.๔ ประเพณีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับข้าว

การเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณี สามอย่าง คือ การตักบาตร บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก เด็กได้ซึมซับการแบ่งปัน การกตัญญูรู้คุณ การเสียสละสังเกตได้โดยที่เด็กเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในวัดมากขึ้น กว่าแต่ก่อนที่จะมีโครงการ โดยเฉพาะการตักบาตร สร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับเด็กมากกว่ากิจกรรมทั้งหมดในโครงการ ถ้ามีการโหวตลงคะแนนกิจกรรมนี้ก็จะชนะเป็นเอกฉันท์ เพราะส่งเสริมให้เด็กมีการเปลี่ยนแปลงหลายด้านชัดเจน ดังนี้

เด็กมีความรับผิดชอบ เด็กตื่นแต่เช้าทุกวันเพื่อให้ทันตักบาตรแล้วแต่งตัวไปโรงเรียน จะไม่ไปดูทีวีเหมือนแต่ก่อน ตอนเย็นทำการบ้านและอ่านหนังสือจะดูทีวีน้อยลง ดังคำพูดของแม่ของ น้องเก๋ และน้องบี บอกว่า ลูกจะตื่นแต่เช้าเพื่อให้ทันพระบิณฑบาตร วันไหนแม่เหนื่อยนอนตื่นสาย เขาก็จะปลุกให้ไปนั่งข้าวกล่วไม่ทันตักบาตร หรือนั่งข้าวแทนเลยก็มี วันพระก็จะไปตักบาตรที่วัด เวลาที่มีเทศกาลงานบุญเขาจะไปร่วมโดยไม่ต้องชวน ขยันเรียนมากขึ้น เรียนเก่งขึ้น เมื่อก่อนการบ้าน ต้องถามพ่อกับแม่เดี๋ยวนี้ทำเองได้หมด และยังสอนการบ้านน้องด้วย เห็นแล้วพ่อแม่ และตาก็ชื่นชมที่ เห็นลูกเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีแบบนี้

ส่งเสริมให้เด็กมีความกตัญญู เช่น แม่ก่อนแสงแก้วผู้ปกครองน้องเต๋เล่าให้ฟังว่า น้องเต๋ จะตื่นแต่เช้าตักบาตรทุกวันเป็นการแบ่งเบาภาระของครอบครัวเพราะมีแต่ยายกับหลาน ส่วนตานอนนาเฝ้าสวนยางพารา น้องเต๋ บอกว่าจะตักบาตรทุกวันเพื่อยายแก่ที่เสียชีวิตไปแล้วจะได้กินข้าว แสดงว่าเขาคิดถึงยายที่เสียชีวิต อยากให้ยายได้กินสิ่งที่เขาทานไปตามความเชื่อที่ยายและพระครูที่วัด เกยสอน

มีความซื่อสัตย์ อาจารย์ทัศนีย์ผู้ที่คอยดูแลเรื่องนี้บอกว่าในการรายงานหน้าเสาธง นักเรียนทุกคนกล้าบอกตามตรงว่าวันนี้ตักบาตรหรือ ตื่นไม่ทันตักบาตรและบอกสาเหตุว่าเป็นเพราะอะไร ส่วนหนึ่งเด็กก็คอยดูแลซึ่งกันและกัน โดยมารวมกันตักบาตรใครหายไปก็จะรู้และถามหากันทันที

ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับข้าว เป็นกิจกรรมที่เด็กเพียงได้รู้จัก ว่าควรให้การเคารพ นอบน้อมต่อผู้มีพระคุณแม้ว่าจะเป็น ธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมกิจกรรมบางอย่างเท่านั้นที่เด็กจะได้ทำ เช่น การ ตักข้าวสารไปแช่น้ำ (ข้าวสารเหนียวก่อนนี้ต้องนำไปแช่น้ำก่อนจึงจะอ่อนนุ่ม) ต้องนั่งลงก่อนห้าม ยืนตัก ข้าวเป็นการแสดงความเคารพ หรือนัยหนึ่งอาจเป็นการสอนทางอ้อมให้ตักข้าวด้วยความ ระมัดระวังถ้านั่งลงตักข้าวจะปลอดภัยข้าวไม่หกตกหล่นง่ายก็เป็นได้ แต่หลายอย่างก็เป็นหน้าที่ของ ผู้ใหญ่ทำเช่นเคย เช่นการ แสกนา การ ปลงข้าว การทำขวัญข้าว เป็นต้น

๒. กิจกรรมเกษตรอินทรีย์

นักเรียนทำปุ๋ยอินทรีย์ การทำปุ๋ยน้ำชีวภาพเป็นรู้จัก การปลูกผักปลอดสารพิษ สามารถนำน้ำชีวภาพไปบำรุงพืชผักสวนครัว เพื่อเพิ่มผลผลิต นักเรียนเรียนรู้ในการทำงานพึ่งพาตนเอง บนวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง มีความรู้ ความเข้าใจขั้นตอนการทำนา (การไถนา หว่านปุ๋ย หว่านกล้า ถอนกล้า ปักดำ เกี่ยวข้าว การนวดข้าว) (ฟาดข้าว) การตากข้าว (ตากฟ่อนข้าว)และการเก็บรักษาพันธุ์ข้าว นักเรียนรู้คุณค่าของข้าว มองเห็นความยากลำบากในการทำนา มีความสุขในการทำนา ดังความรู้สึกของนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการ ดังนี้

กิจกรรมปักด้าย

เด็บบอกว่า ขั้นตอนการทำงานนำปุยมาห่วนแปลงที่จะดำ ไถนา คราด แล้วนำต้นกล้าที่ถอนมาปักดำ ทำให้เห็นคุณค่าของข้าวว่าได้มาจากหยาดเหงื่อแรงกาย และผลผลิตที่ได้มาจากปุยชีวภาพ ทำให้ไม่มีสารเคมีตกค้าง จะได้ข้าวกินและขายด้วย

กิจกรรมเกี่ยวข้าว

๑. เด็กชายทนต์ศักดิ์ (น้องบี) ป.๑

“จิตใจที่ได้เกี่ยวข้าว”

๒. เด็กชายเพชรไท (น้องเบียร์) ป.๒

“เป็นกิจกรรมที่ดี ทำให้ได้รับความรู้เกี่ยวกับการเกี่ยวข้าว”

๓. เด็กชายนันทพงษ์ (น้องจอร์จ) ป.๓

“ได้รับความสนุกสนาน ได้รู้คุณค่าของข้าว ทำนายนากว่าจะได้เป็นกำมือ ได้รู้จักวิธีฟาดข้าวก่อนจะนำข้าวไปกิน”

๔. เด็กชายสถาพร (น้องเต้ย) ป.๓

“ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการเกี่ยวข้าว กว่าจะได้เป็นข้าวเม็ดได้ยาก อยากได้ข้าวหลาย ๆ โดยการเกี่ยวข้าวบ่มให้มันหล่น”

๕. เด็กหญิงฝ้าย (น้องฝ้าย) ป.๓

“ได้ความสนุกสนาน กว่าจะได้ข้าวมามันยากลำบาก เอ็ดให้รู้คุณค่าของข้าว”

๖. เด็กชายจักรพงษ์ (น้องเนส) ป.๔

“ได้รับความรู้เกี่ยวกับการเกี่ยวข้าว ว่ากว่าจะได้แต่ละเม็ดมันลำบาก ได้รับความรู้เกี่ยวกับการฟาดข้าว ให้ได้ข้าวนำไปกิน เป็นความรู้ที่ดี ที่ได้สามัคคีช่วยกันเกี่ยวข้าว ฟาดข้าว”

๗. เด็กหญิงกรองแก้ว (น้องเก้) ป.๕

“ได้รู้เกี่ยวกับการได้ข้าวมากิน ได้รับความสนุกสนาน ได้รู้คุณค่าของข้าวว่า กว่าจะได้ข้าวมากินแต่ละเม็ด มันยากลำบากแค่ไหน”

๘. เด็กชายคมสันต์ (น้องเจมส์) ป.๖

“มีความรู้สึกที่ดีที่ได้ไปเกี่ยวข้าว ได้หัดเกี่ยวข้าวกับฟาดข้าว ได้รู้วิธีเอ็ดเกี่ยวกับการเกี่ยวข้าวกับฟาด ได้รู้เกี่ยวกับการเกี่ยว มีหลักการโดยการบิดเคียวออก มันจ้งบ่บาดมือ ได้รู้เกี่ยวกับการวางฟ่อนข้าว ให้เหยียบตอเฟื่องก่อนจ้งวางฟ่อนข้าว ได้รู้เกี่ยวกับการฟาด การเอมัดข้าวใส่ไม้ฟาดข้าว ยกขึ้นฟาดให้ข้าวหล่นลง ฟาดจนข้าวหล่นเบ็ด จ้งโยนเฟื่องข้าวถ่ม เอาเฟื่องออกจากข้าว เอาข้าวใส่กระสอบ มัดปากกระสอบ เอาข้าวไปตากให้แห้ง เพื่อบให้ข้าวเกิดหน่อ”

๕. เด็กชายสมเกียรติ (น้องพิท) ป.๖

“ได้รู้ว่าเกี่ยวข้าวมันยากลำบากแะได้ ได้รู้ว่าข้าวได้มาจ้งได้ มีหลายขั้นตอน การเกี่ยวข้าวให้ บิดเลี้ยง ออกจากมือ ก่อนวางฟอนข้าวให้ทอบข้าวให้เพียงกันก่อน เหยียบตอเฟื่องให้ฮาบกับพื้น ก่อนวาง เพื่อให้มันมั่งง่าย เสร็จแล้วมัดข้าวขึ้นมาฟาด ไม้สำหรับฟาดจะมีเชือกเอาใส่กับมัดข้าว ฟาด ข้าวให้หล่นจนเบ็ด จ้งโยนถึ้ม หลังจากนั้นเอาเฟื่องออก เอาเม็ดข้าวใส่กระสอบไปตากบนผ้าแยง จัก ๓-๔ มีื่อ”

๑๐. เด็กหญิงสลิลทิพย์ (น้องน้ำ) ป.๖

“ได้หม่วน ได้ไล่ตักแต่นตอนพักเกี่ยวข้าว ได้ไล่ลุงสิงห์ ได้ขนข้าวขึ้นรถอีแต็ก ได้ร้องเพลง เสรฐกิจพอเพียงตอน ซี่รถอีแต็ก ได้รู้คุณค่าของข้าว ได้เอามากิน.....ได้รู้จักการมัดข้าว ก่อนมัดให้น้ำ ตอกมาวางแล้วดึงให้แน่น แล้วขดตอกไว้ให้แน่น การขนข้าวต้องระมัดระวัง เม็ดข้าวจ้งจะบ่หล่น รู้จักการคัดข้าวลีบออก เอาเฉพาะข้าวต่ง ๆ ไว้ แล้วนำไปตาก เพื่อเก็บไว้กินมีื่อหน้า”

นอกจากทำนาแล้ว เด็กยังได้ปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภคในโรงเรียน และนำกลับไปให้ที่ ครอบครัวได้รับประทานด้วย เด็กทำเป็นหลังจากที่มิวิจัยสอนให้ปลูก และรู้จักช่วงที่ควรปลูกว่าถ้า ปลูกก่อนลงทำนากะให้ผลผลิตเก็บกินได้ตอนปักดำนาพอดี จะดีมากเพราะว่าชาวนาตอนปักดำนาจะ เร่งรีบไม่มีเวลาหาอาหาร ต้องซื้อหาเป็นการเพิ่มรายจ่าย แต่ถ้ามีผลผลิตที่เราปลูกเองก็จะลดรายจ่าย และมีความปลอดภัยด้วยต่อจากสารเคมีด้วยด.ญ.สุพัตราเล่าว่า หนูได้ทำกิจกรรมเกษตรอินทรีย์ปลูก ผักหลาย ๆ ชนิด กับเพื่อนๆ พอผักโตแล้วนำมารับประทานแล้วรู้สึกว่ามีดีกินแล้วปลอดภัยจากสารเคมี

